

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Role otce v 21. století

Diplomová práce

Autor:	Bc. Alena Kristková
Studijní program:	Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Vedoucí práce:	Mgr. Barbora Líšková, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: Alena Kristková

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název závěrečné práce: Role otce v 21. století

Název závěrečné práce AJ: Fatherhood in 21st century

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá otcovskou rolí ve výchově dítěte. Teoretická část práce mapuje změny a vývoj role otce a jeho kompetencí v rodině v historickém kontextu, zabývá se vlivem emancipace na postavení muže/otce ve společnosti. Dále se zaobírá problematikou aktivního otcovství, angažovaností otce při výchově a vlivem jeho nepřítomnosti na vývoj dítěte. Empirická část práce je zaměřena na zjištění, jaké jsou představy mužů o naplňování role otce, v čem spatřují rozdílnost a důležitost role otce a matky. Výzkumné šetření se také zajímá, jaké hodnoty otcové chtějí předat svým dětem, v čem chtějí být pro ně vzorem, jakým způsobem tráví volný čas s dětmi a nakolik se podílí na jejich výchově.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Líšková, Ph.D.

Konzultant:

Oponent: Mgr. et Mgr. Petra Kalibová

Datum zadání závěrečné práce: 14. 2. 2013

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Horních Heřmanicích dne 1.3.2015

Touto cestou děkuji vedoucí mé diplomové práce Mgr. Barboře Líškové, Ph.D. za cenné rady a pomoc při zpracování diplomové práce. Dále děkuji všem svým komunikačním partnerům za důvěru a otevřenost při rozhovorech, bez nichž by toto výzkumné šetření nemohlo být realizováno.

Anotace

KRISTKOVÁ, Alena. *Role otce v 21. století*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 109 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá klíčovými aspekty otcovství a rolí otce ve vývoji dítěte.

Teoretická část definuje pojem otec a zabývá se biologickou a sociální stránkou otcovství. Na pozadí vývoje společnosti mapuje změny v roli a v postavení otce v rodině a ve společnosti. Dalšími tématy této části práce je dopad absence otců na vývoj dítěte a podpora otcovství ze strany státu.

Empirická část je sondou do života několika českých otců žijících se svými dětmi ve společné domácnosti. Cílem výzkumného šetření je zachytit jejich názory a strategie, které se vztahují k výkonu životní role otce.

Klíčová slova: otec, role otce, aktivní otcovství, kult mateřství, nový otec, rodičovské strategie

Annotation

KRISTKOVÁ, Alena. *Fatherhood in 21st century*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2015, 109 pp. Diploma Dissertation Thesis.

This diploma thesis describes key aspects of fatherhood and the role of the father in the development of a child. This work is divided into two parts.

The first theoretical part gives a definition of the term father as well as being focused on biological and social facet of fatherhood. Moreover, it depicts changes in father's role and his status in the family and society in connection with the development of society. Last but not least, it deals with the impact of a missing father on a child and state support to fathers.

The second part of this dissertation brings empirical evidence of lives of a few Czech fathers living with their children in one household. The aim of this section is to depict fathers' opinions and strategies relating to performing their father roles.

Key words: father, father role, active fatherhood, cult of motherhood, new father, parental strategies

Obsah

Obsah	7
Úvod	9
1. Definice otce a teoretické koncepty otcovství	12
1.1. Biologická a sociální definice otcovství.....	14
1.2. Biologické a humanitní teoretické koncepty otcovství.....	15
2. Role otce	19
2.1. Role otce v historickém kontextu	19
2.1.1. Role otce v době před naším letopočtem	20
2.1.2. Role otce v době otrokářství	21
2.1.3. Role otce v tradiční společnosti (předindustriální doba)	22
2.1.4. Role otce v průmyslové společnosti	23
2.1.5. Role otce v první polovině 20. století	25
2.1.6. Role otce v druhé polovině 20. století.....	27
2.2. Role otce v současnosti	29
2.2.1. Modely uspořádání rodičovských rolí.....	31
2.2.2. Význam otcovské role.....	34
2.3. Otcovské výchovné styly.....	37
2.4. Zanedbaná role otce a nepřítomnost otce v rodině.....	39
3. Problematika otcovství v České republice	42
3.1. Podpora otcovství ze strany státu	44
3.2. Výzkumy zabývající se otcovstvím a sladováním profesního a rodinného života ..	47
4. Empirická část	50
4.1. Výzkumný problém.....	50
4.2. Vymezení a výběr respondentů	51
4.3. Metodologie výzkumného šetření.....	52

4.3.1.	Výzkumná technika sběru data	53
4.3.2.	Průběh rozhovorů a jejich přepis.....	54
4.3.3.	Technika zpracování dat	55
4.4.	Analytická část	56
4.4.1.	Názory otců.....	57
4.4.1.1.	Aktivní otcovství	57
4.4.1.2.	Dobrý otec.....	58
4.4.1.3.	Význam otcovské role	60
4.4.1.4.	Otcovská dovolená	62
4.4.2.	Angažovanost otce v rodině a jeho kompetence	63
4.4.2.1.	Stávání se otcem	63
4.4.2.2.	Otec u porodu	65
4.4.2.3.	Rozdělení rolí v rodině (dělbá práce)	67
4.4.2.4.	Způsob rozhodování	75
4.4.3.	Výchova dětí	76
4.4.3.1.	Priority ve výchově a výchovné hodnoty.....	77
4.4.3.2.	Výchovné metody.....	80
4.4.3.3.	Mezigenerační rozdíly v roli otce a stylu výchovy	81
4.4.4.	Změny v životě muže po narození dítě.....	84
4.5.	Diskuze.....	87
4.6.	Závěr empirické části a doporučení pro praxi	92
	Závěr	95
	Použitá literatura.....	98
	Další zdroje.....	101
	Příloha č. 1 – rozhovor Jan	103

Úvod

Otcovství, role otce a jeho nezastupitelnost ve výchově dětí je téma, které je poslední dobou mezi odborníky stále více diskutováno. Sociologové a psychologové předválečného období se zaměřovali především na matku a její vliv na dítě. Jejich pozornost byla zaměřena na rané fáze vývoje dítěte a na jeho intenzivní vztah s matkou, přičemž otec zůstával opomenut. Dle jejich názoru, jen matka byla kompetentní adekvátně uspokojovat potřeby dítěte a na tomto základě byl vystaven i tzv. kult mateřství. Až dvě světové války, které muže povolaly do zbraně a donutily je opustit jejich rodiny, ukázaly, co způsobí nepřítomnost otce v rodině, a obrátily zájem odborníků i na problematiku otcovské role, a to nejen z hlediska ekonomického a sociálního statusu rodiny ve společnosti, ale i emocionálního a postojového.

Role otce, stejně jako každá jiná sociální role v životě člověka, je definována, formována kulturními a společenskými faktory dané společnosti. Tyto faktory vymezují práva a určují povinnosti svým členům a ovlivňují jejich postavení jak v rodině, tak i v celé společnosti. Role muže a ženy byla po tisíce let jasně vymezena a zakotvena v obecně přijímaných společenských normách chování: žena se starala o domácnost a děti, zatímco muž byl živitelem a hlavou rodiny. Autorita otce vyplývala z tradice. Ještě na počátku dvacátého století platilo: „Bůh na nebi, císař na zemi a otec v rodině.“ I naši prarodiče byli vychováni k tradičnímu pojetí rodiny.

Během posledního století však obraz řádného otcovství prošel výrazným vývojem, který lze rozdělit do určitých fází (Novák, 2008, s. 27-29). Muž jako garant morálky a řádného rozhodování, neboť bůh na nebi, panovník ve státě a otec v rodině se nemohli mýlit. Muž jako vzdálený živitel, jehož aktivity ho vzdalují od rodiny. Muž jako rolový a rodový model, který informuje, jak se má „pořádný chlap“ chovat. A nakonec muž jako nový, probuzený otec pečující o své děti od narození.

Zatímco role ženy a muže byly dříve jasně stanovené, byly mezi nimi ostré hranice a každý věděl, co se od něj očekává, současný trend moderní postindustriální společnosti je opačný. Dochází ke stírání genderových rozdílů, jehož cílem je rovnost příležitostí pro obě pohlaví. Role mužů a žen jsou si v současnosti podobnější než kdykoliv v minulosti (přístup ke vzdělání, budování kariéry, zaměstnání, iniciace sexuálního vztahu), ale toto sblížení, prolínání ženské a mužské role vede i ke

zvýšení nároků na obě pohlaví. Od žen se očekává větší zapojení do veřejné sféry a schopnost prosadit se v profesní oblasti. Na muže je vyvíjen tlak, aby se těmto změnám přizpůsobili, a očekává se od nich větší aktivní zapojení do chodu rodiny a samotné výchovy potomků. Zatímco muži by tedy měli částečně převzít roli žen, ženy se naopak stávají spoluživitelkami rodiny. Dochází k tzv. větší variabilitě rolí (některé publikace hovoří o zmatení rolí).

Toto sblížování a prolínání rolí se však stává i zdrojem konfliktů mezi jednotlivými pohlavími. V rámci rodiny může být velmi těžké skloubit profesní kariéru muže i ženy s péčí a výchovou dětí a chodem domácnosti. Ženy mohou cítit nespokojenost s rozdělením domácích prací a dělením času při výchově dětí, muži naopak mohou obviňovat své ženy z přespřílišného pracovního nasazení věnovaného jejich profesi a z nedostatku času věnovaného rodině. Ženy navíc chtějí muže oproštěné od stereotypů týkajících se rozdělení rolí na základě genderu, zatímco muži cítí nespokojenost se současnými trendy organizace rodiny, které odporují tradiční představě o mužnosti (Chmelařová, 2008, s. 33). Jak se muži vyrovnávají s těmito novými nároky a rolmi v rámci rodiny je předmětem této diplomové práce.

Cílem diplomové práce je zmapovat klíčové aspekty otcovství a role otce ve výchově dítěte. Teoretická část diplomové práce definuje pojem otec a zabývá se biologickým a sociální hlediskem otcovství. Záměrem této části práce je reflektovat vývoj role otce a jeho kompetence v rodině v historickém kontextu. Dalšími tématy, která tato práce zpracovává, jsou absence otců v rodině, či nedostatečný výkon otcovské role a její dopad na vývoj dítěte, a podpora otcovství ze strany státu. V teoretické části práce nejčastěji vycházím z publikací českých i zahraničních odborníků z oblasti sociologie a psychologie: Zdeněk Matějček, Tomáš Novák, Élisabeth Badinterová, Luigi Zoja a dalších, navíc využívám i citací respondentů.

Základními sledovanými tématy týkajícími se otcovství v rámci empirické části práce jsou: představy mužů o naplňování otcovské role a charakteristikách „dobrého otce“; dále angažovanost otců ve výchově dětí a v rodině a mezigenerační rozdílnost v pojetí otcovství. **Cílem empirické části diplomové práce je tedy zjistit názory českých otců, žijících se svými dětmi ve společné domácnosti, na pojetí či výkon jejich otcovské role. Výzkumné šetření se zaměřuje na pozici otců**

v rodině, způsob výkonu jejich role, dále na priority otců ve výchově, jaké hodnoty chtějí svým dětem předat a v čem spatřují roli otce za nezastupitelnou. Posledním tématem je, zda současní otcové spatřují rozdíl mezi rolí otce, kterou oni prezentují a výkonem otcovské role v podání jejich otce.

Cílem empirické části práce je získat informace kvalitativního charakteru, které pomohou pochopit jednání a strategie mužů vztahující se k životní roli otce.

1. Definice otce a teoretické koncepty otcovství

„Hovoříme-li o otci, pak máme na mysli muže. Ženy se stávají matkami a muži se stávají otci [...] Být dobrým otcem neznámá být stejný jako matka – je zde jakýsi protipól. Je to určité vymezení hranic. Na jedné straně matka, na druhé otec a ti dva drží rodinu jako celek.“ (Fridrich, 2004, s. 8)

„Já myslím, že pro každého kluka je jeho táta největší borec, co všechno umí, má nejvíc síly a tak dál.“ (Jan, 39 let, respondent výzkumného šetření)

Otec je definován jako rodič mužského pohlaví. Aby se muž stal otcem, je potřeba nejen zplodit dítě, ale přijmout i roli otce, neboť biologické zplazení dítěte k zajištění otcovství nestačí (Zoja, 2005, s. 22). Otcovství je jedním ze základních životních projektů a symbolizuje ochotu přijmout odpovědnost za dítě a spolu s matkou se podílet na jeho výchově. Oba rodiče mají svoji nezastupitelnou rodičovskou roli v životě svého dítěte a reprezentují jiný princip. Zatímco matka je zdrojem primární ochrany, představuje „domov, z něhož jsme vyšli, je příroda, půda, moře“ (Fromm, 2010, s. 46), otec je prvkem větší aktivity a reprezentuje „svět myšlení, svět lidských výrobků, zákona a pořádku, kázně, cestování a dobrodružství a ukazuje dítěti cestu do světa“ (tamtéž). Otcovo povzbuzování syna i dcery k větší odvaze a nezávislosti je protiváhou k přemíře ochranných tendencí matky.

Ve dvacátých letech 20. století Zachoval (1923, s. 18-20) definoval matku a otce následovně: „Matka působí na děti srdcem, otec víc rozumem [...] Je-li matka vždy – často ke škodě dětí – ochotna chránit je každé námahy, bolesti, utrpení, otužuje otec děti pro život tím, že po nich žádá úkoly vážnější, zvyká je namáhavé práci tělesné i duševní, učí statečnosti a odhodlanosti a chrání citlivostkárství a změkčilosti [...] přesnost, pravidelnost, důslednost, sebevědomí a sebedůvěra, vědomí povinnosti a odpovědnosti jsou plody vlivu otce [...] Nikdy se jeho autorita nesmí zvrhnouti v pouhý úkol přísného mstitele. Otec má býti dětem zástupcem vyšší spravedlnosti [...] nikdy nestává se tyranem. Vždy má si otec i při největší přísnosti uchováti k dětem cosi mateřsky něžného.“

Při vývoji a výchově dítěte se matka a otec vzájemně doplňují, jejich vztah k dítěti není totožný ani vzájemně nahraditelný a pro jeho zdravý duševní vývoj je

důležité, aby vyrůstalo v přítomnosti matky, tak i otce. Oba rodiče by měli být pro své dítě vzorem a autoritou a vychovávat ho s láskou.

Erich Fromm (2010, s. 43-46) poukazuje na odlišnost lásky mateřské a otcovské. Každá forma lásky má své kladné, ale i záporné stránky. Zatímco matka miluje dítě jen pro jeho existenci tzv. láskou bezpodmínečnou, otcem je dítě milováno za své přednosti a zásluhy. Otcovská láska je tedy na rozdíl od mateřské lásky podmíněná. Mateřská láska je definována slovy: *Miluji tě, protože jsi mé dítě*. Lásku matky si dítě na jednu stranu nemusí zasloužit, láska matky představuje jistotu, bezpečí, ale na druhou stranu nelze ji získat, vyvolat, kontrolovat. Matka buď své dítě miluje, nebo ne, a to bez ohledu na chování dítěte. Otcovská láska je pak definována větou: *Miluji tě, protože plníš má očekávání, protože konáš svou povinnost, protože jsi jako já*. Pozitivní stránkou otcovské lásky je, že není mimo kontrolu dítěte, pro to, aby bylo otcem milováno, může něco udělat. Negativní stránkou pak je, že je potřeba si ji zasloužit a je možno ji i ztratit. Trestem za „neposlušnost“ je odnětí otcovské lásky. Oba druhy lásky jsou pro dítě důležité, neboť bezpodmínečná láska matky dítě učí, že je v zásadě dobré, a láska otce je pro něho signálem, že ho otec uznává a tím i jeho kompetentnost.

Lidský svět je ženský a mužský a otec je od chvíle, kdy dítě začne vnímat pro něj zástupcem či modelem jedné poloviny lidstva. Jeho úkolem je být pro děti dobrým modelem či vzorem. Dle Fridricha (2004, s. 9-10) pokud muž chce být dobrým otcem, je nutné, aby byl skutečným mužem, a tím dal svým dětem dobrý příklad. Opravdový muž má odpovědné srdce (i v těch nejtěžších chvílích vidí odpovědnost a ne jen vlastní zisk), umí přijmout výzvu (výzvu k boji za to, co mu bylo svěřeno) a zná své zbraně (zná své schopnosti a nenechá se sebou manipulovat a nebojí se být sám sebou). Takovýto muž/otec je imponujícím vzorem pro syna, s kterým se může identifikovat, a dceři zprostředkuje kladný obraz muže.

O otci se někdy hovoří jako o symbolu „brány do světa“ pro své děti. Syna uvádí do mužského světa, učí ho roli muže ve společnosti, má význam pro správný a harmonický vývoj synovy sexuality. Dceru otec učí poznávat mužské reakce na ženské chování, je určitým zrcadlem rozvíjejícího se ženství dcery a je i určitým vzorem, modelem pro výběr jejího budoucího partnera.

Pro pozitivní a zdařilou výchovu dětí je velmi důležité kultivované rodinné klima, ve kterém je kladen důraz na dialog a vzájemnou úctu rodičů a dětí. K tomu významně přispívá zralý a moudrý otec, který je své ženě oporou a dětem dobrým vzorem.

1.1. Biologická a sociální definice otcovství

Odpradávná vedle sebe stály dva aspekty otcovství, biologické a sociální, a to z důvodu, že otci na rozdíl od matky chyběla jistota, zda je biologickým otcem dítěte. Známé latinské rčení vycházející z římského práva „Mater semper certa, pater incertus est“ (matka jistá, otec nejistý) v současnosti pomalu ztrácí na pravdivosti. Nové medicínské techniky nabízí mužům možnost přesvědčit se o svém biologickém otcovství a matkám bez rizika omylu určit biologického otce jejich dítěte.

Aby se muž stal otcem, nestačí být pouhým zploditelem dítěte, ale je potřeba vedle fyziologické role rodiče přijmout také roli sociální. Naše společnost sice dává přednost definici filiace prostřednictvím pokrevních vazeb (biologické otcovství), sociální aspekt otcovství ale získává na důležitosti, a to i vzhledem k tomu, že čím dál více dětí vyrůstá v rodině bez přítomnosti vlastního otce. Biologický otec je sice stále držitelem legitimní autority, ale zároveň nemusí být v pozici významného blízkého pro své děti. Tato pozice může být obsazena novým partnerem matky dětí.

Za biologického otce je považován muž, jehož sperma oplodnilo matku; dítě je tedy nositelem jeho genetické informace. Z pohledu zákona rodičovská odpovědnost, práva a povinnosti náleží muži, který je jako otec označen v rodném listu dítěte. Sociálním (pečujícím) otcem je však muž, který vůči dítěti zaujímá roli otce bez ohledu na pokrevní příbuznost - ten, kdo dítě vychovává, kdo se o dítě dlouhodobě rodičovsky stará a koho dítě jako otce přijímá. Matějček (1994, s. 16) tvrdí, že dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu „mateřsky a otcovsky chovají“, a je pro ně nepodstatné, jestli tito lidé na to mají, či nemají potvrzení z porodnice.

Théry (1998 in Dudová, 2006, s. 8) rozlišuje tři složky otcovství: biologickou, genealogickou a dále složku založenou na domácnosti. Biologický otec je zploditel, domácí otec je ten, který s dětmi sdílí bydliště a podílí se každodenně na jejich výchově a genealogický otec je muž, kterého za otce považuje zákon a který začlenil dítě do své rodové linie. Sociální dimenze otcovství je dle Théry tvořena

složkou domácí a genealogickou.

V ideálním případě je biologický otec nositelem sociální role otcovství pro své dítě. Společně s matkou se podílí na materiálním zabezpečení, výživě a výchově, rozvoji osobnosti dítěte, odhalování jeho skrytých talentů a utváření jeho morálních hodnot.

1.2. Biologické a humanitní teoretické koncepty otcovství

Je otcovství a výkon otcovské role mužskou přirozeností? Řecká tradice jako přirozenost, *fysis* (od *fyó*, rostu), označovala soubor vlastností nějakého živého jsoucí, který tvoří jakousi jeho bazální charakteristiku, povahu, danou mu už jeho původem, nikoli vnějším ovlivněním (Komárek, 2012, s. 17). Parentální péči se u lidských jedinců jejich *fysis*, neboli přirozenost, doladuje i předávanou tradicí. Lidské mládě bez péče dospělých zahyne, pokud je odchováno jiným živočišným druhem (např. vlčí děti), stává se „duševním mrzákem, neschopným zařadit se do vlastní society“ (tamtéž).

Biologické a humanitní teoretické koncepty genderové stejnosti či odlišnosti se přou o to, zda určující pro charakter jedince a jeho chování je jeho genetická výbava, nebo výchova a socializace. Ryze biologizující pohled vidí jako jediné podstatné geny a jejich přežívání, naopak humanitní disciplíny popírají jakoukoli lidskou přirozenost a z jejich pohledu je lidská bytost neomezeně formovatelná. Jak je to tedy s otcovstvím, potažmo s mateřstvím? Je odlišnost ve vztahu matka-dítě a otec-dítě determinována biologicky, nebo sociálně konstruovaná?

Biologické teorie se rozdílí v maskulinitě a feminitě mezi pohlavími snaží vysvětlit na základě poznatků v oblasti genetiky, výzkumu vlivu hormonů, rozdílností nervového systému mužů a žen a evoluční teorií. V otázce mateřství a otcovství jsou založeny na biologické diferencii mezi mužem a ženou, ze kterých jsou odvozovány základní rozdíly v rodičovském chování dle pohlaví. Otcovství a mateřství v tomto pojetí představují vztahové konstrukty, které jsou protikladné a komplementární navzájem – role otce a matky je tedy zásadně odlišná a nezaměnitelná.

Naopak humanitní teorie nepovažují genderové difference za biologicky dané, ale za sociálně konstruované. V jejich pojetí otcovství ani mateřství není fixní

a statickou rolí, ale spíše dynamickým procesem, kde odlišnosti mezi ženským a mužským rodem (tedy i rodičovské role) jsou konstruovány (sociálně) během každodenních lidských interakcí. Podle teorie sociálního učení se typické chování u jednotlivých pohlaví utváří pomocí odměn a trestů (Lippa, 2009, s. 227).

Zajímavý je například rozdílný pohled teorií na preferenci hraček u chlapců a dívek. Zatímco biologické teorie ve výběru hraček dle pohlaví spatřují vliv hormonů a u dívek hovoří o tzv. „tetičkovském chování“¹ (Lippa, 2009, s. 195), které se projevuje preferencí her zahrnující mateřskou roli. Teorie sociálního učení naopak předpokládá, že děti si vybírají hračky na základě povzbuzování pro výběr „pohlavně typických hraček a aktivit“ jejich rodiči (tamtéž, s. 227). Zajímavý je také poznatek z pupilometrie², nebo-li měření pupilometrických reakcí mužů a žen při pohledu na roztomilého kojence. Zatímco 95 % žen reaguje při pohledu na kojence rozšířením zorniček, neboť se jim zdá tento objekt příjemný, u mužů lze pozorovat tuto reakci pouze u 5 % z nich (Komárek, 2012, s. 220).

Vraťme se ale zpět k mateřství a otcovství. Ženě příroda připravila přirozené rituály, tělesné zkušenosti – početí, těhotenství, porod a kojení, díky kterým se stává ze ženy matkou. Mužům ale příroda žádné tělesné procesy nepřipravila, a tak muž potřebuje sám vynalézt umělé rituály, díky kterým své otcovství přijímá (např. pozvednutím dítěte, požehnáním a iniciací dítěte). Z tohoto důvodu Zoja (2005, s. 20-21) otcovství považuje za umělý konstrukt na rozdíl od mateřství, neboť matka si i „v lidském světě udržuje vlastnosti dané přírodou“ a dítěti dává „život zjevně“, muž však „k pochopení svého podílu na plození, a tedy k proměně v otce, potřebuje určitou rozumovou kapacitu.“ S tím souhlasí i Novák (2013, s. 17), který tvrdí, že má-li se otec chovat otcovsky, musí se k tomu rozhodnout a k tomu potřebuje určitou intelektuální úroveň.

Otcovství tak na rozdíl od mateřství Zoja (2005) vnímá jako dobrovolné a vědomé (ne instinktivní) přijímání odpovědnosti za jinou bytost. Matky si nemohou

¹ *Tetičkovským chováním se označuje zájem samic o roli náhradní matky, chůvy cizího mláďete. U dívek se pak projevuje v porovnání s chlapci větší preferencí her zahrnující mateřskou roli (Lippa, 2009, s. 195).*

² *Pupilometrie měří velikost očních zorniček při pohledu na daný objekt – při pohledu na lákavý objekt se zorničky roztáhnou a naopak při pohledu na nepříjemný objekt se zorničky stáhnou.*

dovolit být špatnými matkami (mládě zahyne), ale muži se mohou rozhodnout nebýt otci vůbec bez ohledu na to, kolik jejich biologických potomků běhá po světě.

Pokud se však muž rozhodne být otcem svého dítě, pak již během těhotenství partnerky také on může u sebe pozorovat a prožívat nejrůznější fyzické i psychické změny, které provázejí „těhotenství mužů“ a nazývají se „kuváda“³. U některých nastávajících otců se objevují tělesné příznaky jako nechutenství, nebo naopak zvýšená chuť na určitý druh jídla, trávicí potíže, nevolnost a zvracení, bolesti hlavy. Ač se původně myslelo, že kuváda je neurotickou reakcí mužů na těhotenství partnerky bez fyziologického základu, opak je pravdou. Výzkum Anny Storeyové prokázal, že i u nastávajících otců dochází k hormonálním změnám – snižuje se hladina testosteronu, zvyšuje se hladina prolaktinu a estradiolu (Skočovský, 2004, s. 23). Testosteron pravděpodobně tlumí agresivitu a podporuje otcovskou péči a vazbu na dítě, čím vyšší hladina prolaktinu, tím častější projevy kuvády otcové uvádějí, a hladina estradiolu ovlivňuje mateřské chování.

Existuje něco jako mateřský, popřípadě otcovský instinkt? Člověk je součástí přírody a s některými savci má mnohé biologické vlastnosti společné. Péče o mláďata u většiny sociálně žijících primátů leží na bedrech samic, které se řídí svými instinkty. Samci o mláďata příliš nedbají. Sice je v případě napadení predátory brání, občas s nimi tráví čas hrou, ale toto chování nelze označit za výraznější otcovskou péči. Dle Nováka (2013, s. 17) mateřství je intuitivní, neboť „pravěká matka musela vnímat mateřství tak jako tak“ a „o rozumovou analýzu jevu u ní nešlo“. Otcovská péče dle Zojy (2005, s. 195) však řízena instinktivně není a je závislá na pravidlech a normách společnosti. Otcovství považuje za „psychologický a kulturní výtvar“ (tamtéž, s. 22), neboť biologické zplození dítěte k zajištění otcovství nestačí. Dle jeho názoru na počátku civilizace stojí rozhodnutí mužů, že budou živit ženy a děti, a tento záměr se stal tradicí, která se předává z generace na generaci.

³ Termín kuváda zavedl antropolog E.B.Taylor. Tento termín pochází s francouzského couver a v překladu znamená „připravovat se“ či „sedět na vejcích“.

Na tzv. mateřském instinktu⁴, který předurčuje matku k větší způsobilosti všestranně zabezpečit dítě, byl vystaven ve 20. století i kult mateřství. Matky byly považovány od přírody za lepší rodiče a bylo vyžadováno, aby dětem věnovaly veškerou péči, neboť jejich nepřítomností by mohl být zdravý rozvoj dítěte poškozen. Matějček (1994, s. 52) však tvrdí, že pro privilegium matky na tzv. mateřský instinkt nebyly ve studiích nalezeny solidní důkazy a naopak není nejmenších pochyb, že „instinktivní chování k lidskému mláděti není v lidském rodu zakotveno jen v jeho ženské polovině, ale že jím jsou takřka ve stejné míře vybaveni i muži.“ Dle jeho názoru, není žádný biologický ani psychologický důvod, proč by muži neměli být schopni postarat se i o velmi malé dítě. S tím souhlasí i Václavová (2004, s. 11), která tvrdí, že základními rodičovskými schopnostmi – umění porozumět signálům dítěte, vnímání potřeb dítěte – jsou vybaveni oba rodiče, matka i otec. Není tedy nic, co by otec, s výjimkou vlastního porodu dítěte a kojení, při doprovázení svých potomku do světa nedokázal.

Do jaké míry na mateřské a otcovské chování má vliv příroda a do jaké míry je ovlivňuje výchova, je těžké rozplést. Kvalita vztahu matka-dítě a otec-dítě je pravděpodobněji více ovlivněna vnitřní připraveností muže a ženy přivést na svět dítě, jejich rodičovskými postoji získanými v předchozím životě (zkušenosti z období jejich dětství, podílení se na výchově mladších sourozenců apod.) a množstvím času, který mají možnost se svým dítětem být, než jejich fyziologií.

⁴ Dle Badinterové (2005, s. 67) teorie mateřského instinktu vychází z předpokladu, že „jedině matka je schopna starat se o kojence a dítě, protože je k tomu biologicky předurčená. Dvojice tvořená matkou a dítětem má být ideální jednotkou, kterou nikdo nemůže a nesmí narušit.“

2. Role otce

Role otce, stejně jako ostatní sociální role, představuje „komplex sociálního chování, které je v určité sociální pozici očekávané a pro určitou sociální pozici společností přiděleno jako přiměřené“ (Palán, 2002, s. 198). Přijímání sociálních rolí není záležitostí zcela dobrovolnou, nevychází jen z přání člověka, ale nositel role se učí svoji roli naplňovat dle očekávání společnosti v procesu socializace. Nositel role tato očekávání vnímá, interpretuje a převádí do svého konkrétního chování. Konkrétní podobu role, ač je sociálně předepsána, tedy utváří až její nositel.

Otec, jako sociální aktér a nositel role otce, pomocí vědomých i nevědomých strategií vytváří svou vlastní verzi otcovské role v souladu se sociálními normami dané kultury. Výkon jeho otcovské role podléhá sociální kontrole, pokud se odklání od společenské představy, pak i sociálním sankcím.

Velký sociologický slovník (1996, s. 744) definuje roli otce jako „většinou dominantní, uplatňující se v rodině, v celém systému příbuzenství a do jisté míry i v analogických strukturách některých společenských skupin, kde je s jeho postavením, autoritou a mocí spojen princip paternalismu. Primární roli otce zkoumá zejména sociologie rodiny, a to komplementárně s rolí matky. V sociologii a v sociální a vývojové psychologii je tematizována role otce a význam otcovství ve výchově a v socializaci a v souvislosti s tím otec jako předmět identifikace a model chování pro syna, někdy i pro dceru.“

2.1. Role otce v historickém kontextu

Autoři odborných publikací zabývajících se problematikou otcovství (např. Badinterová, 2005; Chmelařová, 2008; Novák, 2013; Täubner, 1989; Zoja, 2005) se shodují, že význam otce a jeho postavení v rodině, stejně jako očekávání a představy o „dobrém“ otci, se v historii vyvíjely spolu s proměnami společnosti a vycházejí z historických okolností, z celospolečenských změn.

Role otce byla a je podobně jako každá jiná sociální role definována a formována různými kulturními a společenskými faktory, které určují práva otců a stanovují povinnosti, které náleží k roli otce, a ovlivňují postavení otců v rodině

a i v celé společnosti. Každá historická etapa ve vývoji lidstva tedy preferovala či vytvářela svůj model otce a jeho role.

Postavení a roli otce v rodině nelze oddělit od postavení muže, a tím i postavení ženy ve společnosti. Dle Giddense (1999, s. 273) „neexistuje žádná společnost, v níž by muži nedisponovali v té či oné sféře sociálního života větším bohatstvím, statusem a vlivem než ženy.“ Z tohoto důvodu se v následujících kapitolách zabývám i postavením mužů a žen ve společnosti a snahou o zrovnoprávnění obou pohlaví. Dle Badinterové (2005, s. 20) proměny ženství způsobné tlakem žen na nové definování své identity vede k destabilizaci mužství, neboť „muži se definují vzhledem k nim a proti nim.“ Nová definice ženství a tím i destabilizace mužství se pak odráží na organizaci rodiny a práce.

2.1.1. Role otce v době před naším letopočtem

Na počátku dějin otcovství stál v čele „lidské skupiny“ nejsilnější samec. Byl nejsilnější a měl právo na všechny samice, ale jeho otcovství bylo anonymní a kolektivní, stejně jako otcovství ostatních samců ve skupině. Jejich hlavní funkcí, kromě funkce biologické, byla ochrana a zabezpečení dostatku potravy pro členy rodu. Život v těchto prvních lidských skupinách byl promiskuitní (i incestní). Všichni otcové samci byli sociálními otci všem dětem rodu a poskytovali jim možnost nápodoby a identifikace (Täubner, 1989, s. 3). Prímé výchovy se otcové účastnili jen v podobě výcviku mužských potomků v praktických dovednostech. Matka na rozdíl od otce byla konkrétní a na její péči bylo dítě odkázáno. Matka s dítětem pak byla odkázána na ochranu a živitelství otců. Funkce tak byly jasně rozděleny.

Počátek lidské párové rodiny, s typickými znaky genderové spolupráce při péči a ochraně dětí, se datuje přibližně do doby půl miliónu let před naším letopočtem (doba paleolitu). Zoja (2005, s. 35) v souvislosti s ustavením monogamní rodiny a otcovství hovoří o „ukončení zvířecího bytí lidstva.“ Dle jeho názoru monogamní patriarchální rodina je produktem kultury – kultura lidstvu dala otce a naopak otcovství způsobilo „definitivní vymanění z prvotního stavu, ze zvířecího světa“ (tamtéž, s. 20).

Dle Matějčka (1994, s. 15) rodina vznikla především z potřeby ochraňovat své potomstvo, učit je, vzdělávat a připravovat pro život.

2.1.2. Role otce v době otrokářství

Přibližně 8 tisíc let před naším letopočtem vznikají složité příbuzenské systémy s převažující autoritou muže, ve kterých je již incest tabuizován. V Egyptě a Mezopotámii 3 tisíce let před naším letopočtem, v Číně a v Řecku 600 let před naším letopočtem začínají převládat státní útvary nad rodinnými vazbami a rodové systémy jsou nahrazovány domácnostmi, kterým vládnou muži.

Co však bylo příčinou této změny? Dle Täubnera (1989, s. 3-4) to byla ekonomika, neboli rozvíjející se výměnný obchod, který přinášel některým schopným mužům větší zisk a bohatství. Nashromážděné jmění bylo potřeba na sklonku jejich života někomu předat a to nejlépe biologickým potomkům. Z tohoto důvodu bylo nutné nejistotu otcovství změnit za jistotu a život v tlupě s promiskuitními vztahy za párovou rodinu. Vznikem párové rodiny se sice muži nevzdali promiskuity, avšak jejich ženy byly nuceny se podřídít monogamnímu způsobu života v rodině a své funkce pozměnit a rozšířit. Jejich hlavní rolí byla nadále péče o dítě. Dítě, zejména syn, se stalo dědicem rodinného jmění, otcovy moci a nositelem tradic rodu. Narození syna pak zvyšovalo i samotnou prestiž otce ve společnosti.

Muž v čele rodiny rozhodoval nejen o rodině, ale i o služebnictvu a čeledi. Otec se stal po staletí „šéfem“ a „autoritářským garantem morálky a patřičného náboženství“ (Novák, 2013, s. 18).

Zoja (2005, s. 111) popisuje ve své knize *Soumrak otců* mýtus o jediném rodiči, který se projevuje nejen ve starořecké kultuře, ale i v indické a egyptské. Tento mýtus vychází z představy o výhradně mužské plodnosti – jen otec plodí, matka dává výživu a místo k životu. Staří Řekové na základě tohoto mýtu, který ve svých filozofických úvahách podpořil i Aristoteles, hlásali nadřazenost otce nad matkou a za rodiče považovali jen otce, matka byla pouhou živitelkou. Dle Aristotela autorita muže a tím i jeho nadřazenost vyplývala z přirozené nerovnosti mezi lidmi, kdy muž, jako dokonalejší bytost, měl přirozené právo rozkazovat ostatním členům rodiny.

Také v antickém Římě měli muži absolutní moc nad svými dětmi. Svou vůli k otcovství museli potvrdit veřejným aktem, kterým legitimizovali svého potomka. Právem otce pak bylo i prodat své děti do otroctví či je zabít. Matky téměř žádná práva neměly.

2.1.3. Role otce v tradiční společnosti (předindustriální doba)

Tradiční neboli neprůmyslové společnosti byly založeny na rodinách rozšířeného typu (Giddens, 1999; Keller, 1995), tzv. domácnostech, ve kterých kromě manželského páru a jejich pokrevních příbuzných žili i sloužící. Domácnost byla samostatnou výrobní ekonomickou jednotkou, která většinu svých potřeb zabezpečovala vlastními silami a díky své soběstačnosti ve všech významných oblastech byla univerzálním nástrojem k řešení všech problémů přežití (Keller, 1995, s. 46). Domácnost, v jejímž čele stál pán domu (tradiční domácnost byla patriarchální), zajišťovala svým členům základní existenční potřeby, socializaci dětí, zabezpečovala ozbrojenou ochranu proti vnějším útokům, plnila sociální roli v podobě péče o své nemocné či staré členy a řešila spory mezi členy domácnosti.

Středověk převzal představu o otcovství z řecké mytologie, a tak se podoba otce jako neochvějné autority přenesla i do období feudální Evropy. Otcovská práva vycházela z římského práva, které přiznávalo muži vedoucí postavení v rodině a ukládalo mu povinnost zabezpečit obživu svých dětí. Postavení ženy ve společnosti bylo závislé na postavení jejího otce a později manžela. Její cena na sňatkovém trhu závisela na výši jejího věna, které do manželství přinesla, neboť její věno mohlo zvýšit životní úroveň, ale i moc jejího muže. Otcovství bylo vysoce ceněno. Dítě bez otce žilo v hanbě na okraji společnosti, stejně jako jeho matka, pokud byla neprovdána.

V tradiční společnosti otec pracoval doma po boku své ženy v hospodářství, nebo v dílně, v obchodě, kde byly přítomny i jejich děti, které od věku sedmi či osmi let musely pomáhat. Práce z domova zajišťovala muži pozici, ze které se mohl aktivně zapojovat do výchovy svých starších dětí. Do péče o malé děti se sice nezapojoval, ale byl jim stále nablízku.

Täubner (1989, s. 6) otce v tradiční společnosti popisuje jako „výborného funkcionální vychovatele,“ který ačkoliv neměl výchovný záměr a aniž by hledal

výchovné metody a prostředky, byl úspěšný a vlivný. Jeho neustálá přítomnost v rodině, jeho práce a způsob života byly nejsilnějšími formativními prostředky, kterými ovlivňoval vývoj svých dětí, které se od něj učily nápodobou a identifikací.

Zatímco matka pečovala o děti, otec byl považován za toho, kdo své dítě utváří, kdo je jeho přirozeným rodičem. Otec byl odpovědný za morální a náboženské poučení dětí a připravoval je na život mimo domov a jejich povinnosti v dospělosti. Dle tehdejšího mínění tuto úlohu nemohly plnit matky, neboť samy potřebovaly ochranu mužů a byly příliš izolovány od společnosti (Chmelařová, 2008, s. 29). Důraz na otcovskou roli se opíral především o přesvědčení o jeho racionalitě a o jeho schopnost zvládat emoce.

Rodiny v Evropě se principem posvátné otcové autority řídily až do přelomu 18. a 19. století. Poté začala být otcovská pozice v rodině oslabována vlivem kulturních a sociálních proměn pramenících z průmyslové revoluce.

2.1.4. Role otce v průmyslové společnosti

Průmyslová revoluce v 18. století představuje jeden z mezníků ve vývoji společnosti. Nastartovala proces velkých ekonomických, sociálních a politických změn a transformaci společenských řádů. Byly přijaty nové zákony (1774 zavedení povinné školní docházky) a došlo k uvolnění feudálních vztahů (1781 zrušení nevolnictví), což mimo jiné umožnilo větší migraci obyvatelstva do měst a vznik nových velkých urbanizačních celků. Technologický pokrok, industrializace, demokratizace společnosti, a tím i uvolnění mravů a společenských norem umožnilo lidem se oprostit od pout tradiční společnosti. Tato „proměna světa“, přerod tradiční společnosti v moderní, se promítla i do každodenního osobního a citového života člověka a rodina dostala zcela nový charakter.

Úpadek a zánik řemeslnických živností na rodinné bázi, zapříčiněný průmyslovou výrobou, donutily otce pracovat mimo domov. Práci po boku své ženy a dětí z domova (převážně městské rodiny) vystřídala práce v továrnách a v dolech, kde pracovní doba byla až 12 hodin denně 6 dní v týdnu. Během pouhých několika desetiletí byl svět rozdělen na dvě sféry: na soukromou oblast rodinnou pod vedením matky a na veřejnou oblast profesní, která byla doménou mužů. Tato nová

organizace práce přivodila radikální oddělení pohlaví a rolí (Badinterová, 2005, s. 88; Chmelařová, 2005, s. 29).

Kontakt otců s dětmi tím byl silně omezen a pro své děti se stali tzv. „vzdálenými otcí“ (Badinterová, 2005; Chmelařová, 2005; Novák, 2013), neboli osobou, o jejíž práci nic nevědí (neochvějnými vzory pro své syny tak zůstali jen otcové pracující v zemědělství a v malovýrobě). Ženy naopak postupně převzaly do své výhradní kompetence domácnost a péči o děti včetně jejich výchovy.

Tesař (1877, s. 42) ve své knize *Matka vychovatelka dítek: Prospěšné rady rodičům* z roku 1877 radí ženám, aby se snažily získat důvěru svého muže, který je bezpochyby rád pověří výchovou dětí, neboť „bez toho jde za svým povoláním, může se málo zdržovati doma a přijde-li unaven domů, hledá odpočinku a pohodlí i přeje si, aby měl pokoj od dětí [...] Jen ať toho matka hledí v takovýchto poměrech, aby dítky za přítomnosti otcovy byly pokojny, aby mu prokazovaly všecku lásku, úctu a poslušnost, kterou jsou mu povinny [...] Toť jsou prostředky, kterými poutati bude muže k domovu, tak že mu nikde nebude tak volno, jako doma mezi svými.“

Otec, přestože „vzdálený“, byl však stále považován za hlavu rodiny, rozhodoval o většině záležitostí. Gabriel (1896, s. 35-36) popisuje roli otce a jeho autoritu v 19. století následovně: „První a nejvyšší osobou v rodině jest otec. On jako hlava rodiny zastupuje ji navenek, určuje její poměr k jiným rodinám, doma však neprovozuje nadvládu krutě a libovolně nýbrž přívětivě a s přátelskou opravdivostí [...] Otec jest v docela jiném poměru k dítěti nežli matka. On nestará se bezprostředně o tělesné potřeby dítěte; jeho povolání, jeho úřad volají ho často, ba denně z klidného kruhu rodinného do víru veřejného života. A přece je to on, který veškerý pořádek v rodině řídí, jeho rozkazům se všichni domácí podrobují, z čehož ani matka se nevyjímá. Dítě vidí v něm pána a velitele, zástupce práva a zákona, první autoritu, vynikající nad ostatní i silou tělesnou i duševní převahou [...] Otec jest bezohledně přísným an dobře ví, že bez poddanosti ani rodinný, tím méně státní svazek býti mohl.“

V období 19. století byl otec, „skutečným ztělesněním moci a autority; zastupoval před právem nejen své děti, ale i svou manželku, byl jediným živitelem rodiny a jen on sám rozhodoval, kdo se stane jeho dědicem“ (Radimská, 2002, s. 1). Toto postavení muže ve společnosti dokládá i *Všeobecný*

občanský zákoník Rakouska-Uherska (z roku 1811). Mužům přiznával mimo jiné právo vlastnit majetek (žena toto právo neměla), právo rozhodovat o výchově dětí a povinnost živit manželku. Ženám přiznával právo požívat manželova stavu. Systém na ženy pohlížel jako na nesvéprávné a značně je diskriminoval - na úřadech musely být zastoupeny manželem, při rozluce manželství děti přecházely do péče otce (ženě bylo dovoleno vychovávat pouze dívky do 7 let a chlapce do 4 let) a po smrti muže, nesměly být jedinými poručnicemi dětí, ale musel jim být ustanoven spoluporučník (Havelková, 2004, s. 172).

Představa o přirozeném genderovém rozdělení životních rolí (žena/matka v domácnosti a muž/živitel rodiny) se vytvořila právě v období průmyslové revoluce, kdy zmohutněla střední vrstva (Jarkovská, 2004, s. 22). Muži pracovali mimo domov ve veřejné placené sféře, zatímco povinností žen bylo řídit chod domácnosti, vychovávat děti a reprezentovat svého muže. Jelikož jejich práce v domácnosti nebyla finančně ohodnocena, ženy se staly finančně a sociálně závislé na mužích.

Dle Havelkové (2004, s. 174) „moderní doba měla velké ideály, ale realizovala je pouze po mužské linii.“ Vznik feministického hnutí za emancipaci žen koncem 18. stol. bylo reakcí na podřadné postavení žen ve společnosti. Toto hnutí si v první fázi kladlo za cíl ochranu žen a dětí před násilím a pohlavním zneužíváním, zamezení vykořisťování žen prostitutí, zrovnoprávnění mužů a žen v oblasti volebního práva, majetkového vlastnictví, v oblasti přístupu ke vzdělání a rozšiřování pracovních příležitostí pro ženy (Renzetti, 2003, s. 46).

2.1.5. Role otce v první polovině 20. století

První vlna feminismu byla ukončena celosvětovou krizí a nastupujícím fašismem v roce 1930. Přesto se ženám během předchozích sta let podařilo získat právo na vzdělání, volební právo⁵, a tím i politickou rovnocennost s muži. Dvě světové války odvedly muže do boje - mnoho dětí vyrůstalo bez otce a ženy byly nuceny převzít mnoho z otcovských povinností.

⁵ V roce 1893 získaly ženy volební právo na Novém Zélandu, počátkem 20. století v severských zemích a v roce 1920 v Československu. Posledním evropským státem, kde ženy volební právo získaly, bylo Švýcarsko a to v 70. letech 20. století.

Uspořádání rolí v rodině založené na přísné segregaci rolí mužů a žen přetrvalo dle Singlyho (1999, s. 89) od 19. století až do 60. let 20. století. Toto uspořádání umožňovalo autonomii pouze mužům, jimž zůstala role živitelů, ženy, přestože se postupně začaly uplatňovat i na trhu práce, měly hlavně roli matek a vychovatelek dětí. Referenční model takovéto rodiny tvořily tři prvky: „manželská láska, přísná dělba práce a pozornost věnovaná dítěti, jeho zdraví a jeho výchově“ (tamtéž). Vlivem průmyslové revoluce však došlo k oslabení tradičních rodových svazků a omezení rodiny tradičního typu na její nukleární základ⁶.

Vznik sociálního státu společně s rozvolněním morálky měl za důsledek dle Kellera (1995, s. 57-59) rozpad rodiny. Stát svou péčí zbavil rodinu všech podstatných funkcí (ochranná, sociální, profesní výchova dětí) a pravomocí, které ji stmelovaly a které ji nutily držet pohromadě. Stát rodinu kontroluje (např. domácí násilí, zanedbávání dětí), podporuje (sociální podpory) a také reguluje vztahy mezi členy rodiny (občanský zákoník, zákon o rodině). Dokonce i socializaci dětí částečně převzaly státní instituce. Rodině tak zůstala funkce emoční a utváření osobnosti dítěte.

Ve 20. století otcí sice zůstal formální statut hlavy rodiny, ale ztratil téměř všechny své tradiční role - pozbyl svůj vliv na výchovu dětí, ztratil s nimi kontakt a díky postupnému zapojování žen do profesního života přestal být i jediným živitelem rodiny. Vychovatelem se definitivně stala matka a muž zasahoval do výchovy spíše už jen v případech, kdy selhala její autorita, nebo bylo potřeba syna zasvětit do mužských aktivit. Dle Chmelařové (2008, s. 30) dokonce rodičovství v této době bylo považováno za doménu ženy a muži málokdy o sobě přemýšleli jako o rodiči.

Úvahy o rodičovství byly od počátku 20. století zásadně ovlivněny psychoanalýzou Sigmunda Freuda. Pokračovatelé tohoto badatele kladli důraz na vztah matky a dítěte a na rozdíl od Freuda nepřikládali důležitost roli otce.

⁶ *Nukleární rodina (členové rodiny vytváří jádro rodiny) je tvořena partnerskou/manželskou dvojicí a dětmi, dále je dvougenerační (generace otce, matky a generace dětí), intimně vztahová a privátně individualizovaná. Tento typ rodiny se zachoval až do současnosti, avšak rozdělení rolí se změnilo.*

Zaměřovali se na rané fáze vývoje dítěte a na jeho intenzivní vztah s matkou, přičemž otec zůstával opomenut. Dle jejich názoru jen matka byla schopná adekvátně uspokojovat potřeby dítěte a na tomto základě stojí i tzv. kult mateřství, který do určité míry vylučuje otce z intenzivních vztahů s dětmi v jejich raném dětství.

Kult mateřství vychází z předpokladu, že ženy jsou lepšími rodiči než muži (biologicky dané) a jsou pro své děti důležitější. Vztah matky k dítěti pokládá za nenahraditelný, matku vyzdvihuje jako lepšího rodiče a také ji přikládá větší důležitost (Chmelařová, 2008, s. 31). Kult mateřství podpořila i teorie attachmentu anglického pediatra a psychiatra Johna Bowlbyho, který na řadě studií dokládal, že chybějící vazba (attachment) mezi matkou a dítětem může mít závažný dopad na zdárný vývoj dítěte. Dle Možného (2006, s. 184) se dítě na základě této teorie „stalo rukojmím, kterým byla matka zadržována v domácnosti pod hrozbou, že by zdravý rozvoj dítěte byl jejím zaměstnáním trvale poškozen.“

Bowlby však pro dítě náhradu matky připustil a tvrdil, že pro dítě je rozhodující láskyplný a trvalý vztah alespoň k jedné dospělé osobě. Otce na jednu stranu sice spíše vnímal jako živitele a ochránce matky a dítěte, ale na druhou stranu netvrdil, že by otec nemohl být „trvalou náhradou mateřské postavy“ (Možný, 2006, s. 183). Kult mateřství si však po velkou část dvacátého století udržel značný vliv a dodnes je velmi hluboce zakořeněn v naší mentalitě (Chmelařová, 2008, s. 31).

2.1.6. Role otce v druhé polovině 20. století

Druhá vlna feminismu započala v 60. letech 20. stol. a nastolila otázky o rovnosti pohlaví, o sexuálních vztazích a budoucnosti rodiny - prosazovala mimo jiné i právo ženy „na autonomní rozhodování o vlastním těle, svobodný výběr partnera pro orgasmus, autonomní rozhodování o mateřství včetně volného přístupu k umělému přerušení těhotenství“ (Možný, 2006, s. 139). Během druhé poloviny minulého století byly přijaty zákony, které měly přispět k zrovnoprávnění žen a napomoci ke snížení jejich závislosti na mužích (zákon o rodině, zákoník práce, legalizace antikoncepce a přerušení těhotenství). Ženy se začaly stále více uplatňovat i mimo domácnost a usilovaly o nezávislost a seberealizaci a staly se součástí pracovní síly. Dle Mareše (2003, s. 79) vstup žen na pracovní trh je „emancipoval od

nutnosti zajišťovat svou existenci vstupem do manželství“ a posílil jejich socioekonomické postavení ve společnosti, v manželství i v rodině.

Rodina je od 60. let založena na vztazích, na vzájemné lásce a přitažlivosti, a je zaměřena na osobní uspokojení ze vztahů, čímž se stává méně stabilní a křehčí oproti tradiční rodině. Tento typ rodiny není ohrožován z venčí nepřátelským kmenem či divou zvěří, ale vnitřním nebezpečím v podobě nedorozumění, nedostatku lásky a ohledu jednoho k druhému (Matějček, 1986, s. 58). Měřítkem funkčnosti moderní rodiny je „emoční spokojenost manželů a emoční uspokojení dětí“ (Matoušek, 2003, s. 47).

Singly (1999, s. 92-101) postmoderní rodinu vnímá jako prostor, ve kterém si její členové na jednu stranu chrání svoji individualitu - oba partneři chtějí zůstat sami sebou i ve svém rodinném životě a uchovat si svoje osobní teritorium. Na druhou stranu je to prostor, kde díky lásce druhého partnera mohou odkrýt svoji pravou identitu „skrytou pod maskami sociálních rolí nebo zastřenou logikou materiálního zájmu.“ Citová náklonnost, podpora, nezištné dary od partnera vyvolávají jiný „typ uznání sebe samého, než je prostřednictvím sociální úspěšnosti“ – pocit, že jsou milováni pro sebe sama a ne kvůli bohatství a kapitálu.

Vlivem společenských změn a společenského klimatu (nastoupením většího počtu žen do zaměstnání, finanční nezávislosti žen na mužích, nestigmatizací rozvodu, možnosti odejít z manželství, které nepřináší očekávanou něhu, pochopení a blízkost) začala být narušována stabilní pozice muže ve sféře veřejné, kde jim začaly ženy konkurovat, a ve sféře soukromé (rodinné) byl na ně vyvíjen tlak, aby se začali více angažovat v rodině a aby se navrátili „do intimního rodinného společenství, do intenzivních emočních a pečujících vztahů“ (Chmelařová, 2008, s. 33). Tento návrat však nebyl a není jednoduchý ani pro muže, ani pro jejich partnerky. Chmelařová (2008, s. 33) hovoří o krizi mužství a otcovství, jejímž důsledkem je i zmatení rolí muže a otce. Tato krize je způsobena konfliktem „mezi požadavky společnosti a individualitou jedince,“ mezi stereotypními názory o povaze mužnosti a touhou žen po muži bez stereotypů a dále nespokojeností samotných mužů s jejich pozicí v rodině a způsobem jejího řízení.

70. léta 20. století znamenala pro otce přelomovou dobu. Pozornost odborníků se přesunula od matky k otci, k jeho roli a vlivu na dítě a došlo

k přehodnocení pohledu na mateřství a otcovství. Zatímco psychologie v první polovině 20. století zdůrazňovala úlohu matky a viděla ji jako důležitější pro vývoj dětí, pozdější výzkumy ukázaly, že oba rodiče jsou stejně důležití a začalo se hovořit o „revizi tradičního pohledu“ (Raus, 2004, s. 55) či o potřebě „rehabilitace otcovských práv, jež stojí v protikladu ku stále rostoucí moci matek“ (Radimská, 2002, s. 2). Otec byl uznán za psychologicky schopného aktivně se podílet na péči o dítě a navíc jeho péče byla uznána za důležitou, jak z pohledu otce, tak i dítěte (Chmelařová, 2008, s. 33). Matějček (1986, s. 58) hovoří o „nebývalém zhodnocení otcovské role“; v otci vidí mnohem více vychovatele dítěte než kdykoliv v minulosti a tvrdí, že role otce se v posledních desetiletích změnila výrazněji než role matky. Díky nové organizaci chodu rodiny, kdy otec přebírá některé práce dříve vysloveně ženské, se dostává do intimního styku s dítětem od prvních dnů a má možnost podílet se od samých počátků na jeho péči a stavbě jeho osobnosti.

2.2. Role otce v současnosti

Sklobení rodinného života s profesním není pro muže a ženy v 21. století jednoduché. Dnešní ženy studují a budují svoji kariéru stejně jako muži a nechtějí již výlučně naplňovat „milostný a rodinný ideál“ (Lipovetsky, 2007, s. 35) a žít ve stínu svého muže. Nehodlají obětovat svoje studia, profesní kariéru a finanční nezávislost mateřství a jejich ochota k reprodukci tak rapidně klesá. Reprodukční strategie nebyly nikdy v historii vystaveny tolika pochybnostem a otázníkům jako v současnosti. Mateřství sice bylo vždy spojeno s určitým existenciálním rizikem, ale role mužů i žen byly jasně dané, společnost jasně definovala vhodné a zcela nevhodné strategie, a to oběma pohlavím přinášelo určitou jistotu.

Postmoderní společnost klade důraz na úspěch, vyžaduje po svých členech výkon a flexibilitu, vystavuje je mnohým dilematům a staví je před obtížná rozhodnutí. Po ženě vyžaduje, aby byla chápající manželkou, starostlivou matkou a schopnou hospodyní a zároveň aby obstála profesně a finančně se zajistila. Na trhu práce jsou však ženy stále do určité míry diskriminovány a to buď z důvodu jejich mateřské role (předpoklad těhotenství, častější absence v zaměstnání zapříčiněná nemocí dítěte), nebo z důvodu, že „postupy při výběru pracovníků pro kariérové pozice vycházejí z mužských představ stereotypů o ženách i ženské práci“

(Čermáková, 2000, s. 86-87). Muži na vedoucích pozicích se dívají na ženy jako na manželky, matky, přítelkyně a neumí si představit, že by ženy byly schopné zastat jejich pozici. Po mužích pak společnost vyžaduje, aby byli úspěšní ve své profesi, finančně zabezpečili rodinu a zároveň, aby se zapojili do výchovy dětí a do všech rodinných záležitostí. Pokud ovšem muž větší část vlastního profesního času obětuje rodině, může tím snížit svoji konkurenceschopnost na trhu práce. Tím vzniká začarovaný kruh a prostor pro pocity selhání u obou pohlaví – muž a žena jsou postaveni před otázku či profesní kariéru v rodině upřednostnit a jakou reprodukční strategii zvolit. Dítě tak v současnosti představuje pro oba rodiče finanční zátěž, ohrožení profesní kariéry a ztrátu volného času. Pro ženy je navíc realizace mateřství spojena s velkým existenciálním rizikem, pokud je otec dítěte nezabezpečí, a ztrátou profesní kvalifikace, pokud zůstanou s dítětem doma.

Současné feministické hnutí (existuje více směrů) usiluje o to, aby ženy měly stejné možnosti účastnit se společenského dění, jako mají muži, aby zákony týkající se rovnocenného postavení mužů a žen měly větší reálný vliv a byly dodržovány. Hnutí se dále zaměřuje na překonání genderových stereotypů ve společnosti. Dle Havelkové (2004, s. 181) feminismus „nepojednává jenom o rovnosti žen a mužů, ale i o jejich rozdílnosti. Jejím hlavním požadavkem je *rovnost v rozdílnosti*, tedy aby jinakost nepředstavovala něco, co zakládá nerovnost, aby *jiný* neznamenal zároveň lepší nebo horší.“

Společnost v 21. století již akceptuje odlišné přístupy k výkonu rodičovské role, ačkoliv do jisté míry přetrvávají i některé tradiční postoje. Nové typy rodin umožňují nové způsoby, jak praktikovat výkon rodičovské (tedy mateřské i otcovské) role a nové ideály otcovství se postupně oprostují od dogmat minulých historických období. Odborníci (Chmelařová, 2008; Novák, 2013) hovoří o ideálu jiného, nového muže a otce západní společnosti, který svoji mužskou identitu nedefinuje v opozici vůči identitě ženské a který přijímá pečovatelské úlohy patřící k rodičovství. Společnost podporuje a motivuje muže k přiblížení se k tomuto ideálu. Současní moderní otcové se více angažují v péči o své děti a to i v rané fázi jejich

života včetně přítomnosti u porodu.⁷ Se svými dětmi tráví více času a jsou otevřeni k diskuzi o výchově dítěte a více se zamýšlí nad vztahem k potomkovi. Jejich vztah k dítěti by měl být přímý, nezprostředkovaný a individualizovaný (Maříková, 2009, s. 90) na rozdíl od vztahu otec-dítě v tradiční rodině, kde otec byl otcem v „zastoupení“ a vztah dítěte k otci byl zprostředkován matkou tím, jak o něm hovořila. Dle Možného (2006, s. 196) navíc „méně rigidní dělení mužské a ženské role“ dovoluje otcům zakomponovat do reprodukční strategie i přerušení zaměstnání na několik let z důvodu péče o rodinu. Prostřídání rodičů na rodičovské dovolené, umožňuje matkám v kratší době se znovu zapojit do pracovního procesu, a tím si udržet svoji profesní kvalifikaci. Otcům poskytuje příležitost strávit s dítětem více času a vytvořit si s ním vzájemně hlubší vztah.

Navíc aktivní rodičovská role otců má významný vliv na utváření jejich mužské identity (Chmelařová, 2008, s. 34) a společná starost obou rodičů o dítě je významným činitelem rodinné soudržnosti, stability a prevencí rodinných rozvrátů (Matějček, 1994, s. 11).

2.2.1. Modely uspořádání rodičovských rolí

Uspořádání rodičovských rolí muže a ženy není dnes striktně definováno. Jak již bylo řečeno, společnost akceptuje různé přístupy k výkonu rodičovské role, ať založené na tradičním rozdělení rolí, nebo na nových formách. Obě pojetí se pak mohou i různě prolínat. Muž a žena si do nové společně založené rodiny přinášejí modely uspořádání ze svých primárních rodin a modifikují je na základě svých zkušeností a vzájemné dohody. Aktivita vztahující se k roli otce v rodině se utváří na základě kompromisu mezi očekáváním ženy, které má na muže, ale i vůlí muže zaujmout určité místo v rodině nezávisle na přístupu partnerky.

Na okrajích širokého spektra uspořádání rodičovských rolí stojí, jako dva protipóly, ryze tradiční a androgynní pojetí uspořádání rolí. Tradiční uspořádání je

⁷ V současnosti běžná přítomnost otce u porodu je z kulturně-historického hlediska naprostou výjimkou. Např. ve středověku, kdy vše bylo podřízeno vlivu církve, byl porod výlučnou záležitostí žen a mužům nebylo dovoleno, aby u porodu byli přítomni – dokonce ani lékař.

založeno na dělbě práce v rodině na základě pohlaví. Robinson a Barret (1986, s. 41-43) se ve své publikaci odvolávají na několik výzkumů provedených ve 20. století, z kterých vyplývá, že tradiční otcové si výkon otcovské role především spojují s mužností a prací. Jejich hlavním úkolem je finančně zabezpečit rodinu, být autoritou, pomoci dětem v jejich kognitivním a sociálním rozvoji, podporovat rozvoj jejich morálních hodnot, být pro ně vzorem společensky vhodného chování a mužského chování obzvláště pro chlapce. Z těchto výzkumů dále vyplývá, že pokud jsou tradiční otcové nuceni k větší aktivitě týkající se péče o děti, mohou pociťovat ztrátu mužnosti. Většina tradičních otců souhlasí s tím, že pokud by se více věnovali rodině, zabránilo by jim to v kariérním postupu a v důsledku toho by pro rodinu zajistili nižší finanční příjem. Novák (2013, s. 33) tradičního otce v současnosti nazývá otcem manažerským. Manažerský otec je orientován na vlastní úspěch v profesi, a tím i finanční zabezpečení rodiny, hlavní slovo má v otázkách určujících vztah rodiny k okolí, běžný chod rodiny a péči o děti deleguje na matku.

Androgynní uspořádání rodičovských rolí je založeno na androgynní identitě rodičů. Dle Badinterové (2005, s. 159) androgynní identita umožňuje jedinci kyvadlový pohyb od ženských vlastností k mužským, nebo-li umožňuje mu projevovat jeho ženskou i mužskou složku střídavě podle momentální potřeby. Otec se tak může například chovat žensky v kontaktu s batoletem a jednoznačně mužsky se starším synem. Androgynní otec se dle Robinsona a Barreta (1986, s. 43-45) liší od tradičního otce tím, že se snaží své děti chránit před stereotypním rozdělením rolí na základě pohlaví. Své děti podporuje k tomu, aby sledovaly své zájmy bez ohledu na to, co přísluší k jejich roli. Androgynní rodiče se dělí o péči o dítě a zajišťování příjmů stejným dílem. Důvodem sdílení rolí pro rodiče je dobrý vzor pro děti, touha ženy po profesním uplatnění, větší atraktivita pracující ženy pro muže a možnost vyjádření otcovské lásky k dítěti formou péče o něj. Příkladem androgynního otce je tzv. nový otec. Dle Nováka (2013, s. 33) nový otec je fyzicky i emociálně v rodině přítomný, pokud je ho potřeba, zapojuje se do chodu rodiny, pečuje o děti a snaží se, aby i matka měla svůj volný čas jen pro sebe.

Badinterová (2005, s. 172-174) hovoří o dvou modelech tzv. sdíleného rodičovství. První model spočívá v tom, že oba rodiče plní všechny povinnosti nerozdílně (ovšem kromě kojení) a dávají dítěti najevo, že otec a matka jsou

vzájemně zastupitelní a plní stejnou roli. Děti z těchto rodin nemají zpočátku jasné ponětí o obvyklých genderových rolích, získávají ho až později ve styku s okolním světem a vypořádáním subtilních rozdílů mezi rodiči. Druhý model je založen na rozdělení povinností rovným dílem, kdy o některé potřeby dítěte se starají oba rodiče nerozdílně, o specifičtější potřeby se stará výhradně jeden, nebo druhý rodič.

Tradiční a androgynní otec představují dva extrémy otcovství. Mezi nimi stojí podporující a pomáhající otec. Tento otec preferuje výkon své profese před rodinou (pokládá to za nutnost), ale je schopen ji korigovat dle aktuálních potřeb rodiny a v případě nutnosti je schopen se o děti postarat (Novák, 2013, s. 33).

V odborné literatuře nalezneme definice mnoha strategií, které otcové při výkonu své rodičovské role využívají. Tyto otcovské strategie, neboli styly jsou výslednicí různých socio-ekonomických a kulturních faktorů a specifických rysů osobnosti otce, jeho osobní vyzrálosti a vzdělanosti. Novák (2013, s. 33) charakterizuje čtyři styly zapojení otce do chodu domácnosti a výchovy dětí:

- Rovnoprávný, kooperativní styl – pokud se otec rozhodl být tzv. „novým otcem“, popřel tím tradiční genderové rozdělení rolí a vzdal se „moci a kontroly“ vyplývající z tradičního postavení muže v rodině. Takovýto otec převzal do určité míry některé rysy a formy chování k dětem, které byly připisovány dříve ženám. Rozhodnutí týkající se rodiny vznikají na základě konsensu obou rodičů (např. rozhodnutí o tom, kdo zůstane na rodičovské dovolené s dítětem).
- Tradiční styl – otec naplňuje především roli živitele a podřizuje tomu nejen pracovní, ale částečně i svůj volný čas. Dětem se tedy věnuje, pokud mu zbude čas.
- „Pomáhající styl“ – rozdělení povinností v rodině sice odpovídá modelu „otec živitel, matka pečovatelka“, ale otec se do chodu rodiny zapojuje dle pokynů matky (tzv. pomáhá) a v jeho kompetenci je i trávení společného volného času.
- Dominantní, mentorský styl – tyto otcové se vyznačují tendencí radit, neboli poskytovat nevyžádané filozoficky-teoretické rady a předkládat vzory (např. vlastní matka, úspěšná kolegyně, sousedovy děti apod.), z kterých by si členové rodiny měli vzít příklad.

2.2.2. Význam otcovské role

Význam role otce nastupuje ještě před samotným příchodem dítěte na svět. Úkolem otce je být ženě oporou v době těhotenství a společně s ní vytvořit prostředí citové jistoty pro dítě již od jeho prenatálního věku. Neboť pocity ženy (pocit bezpečí, radosti či naopak úzkosti, strachu), které zažívá v období těhotenství, se prostřednictvím jejího neuroendokrinního systému přenáší na plod, a ten se tak dovídá o jejím psychickém ladění (Matějček, 1994, s. 18). Matka je osobou, která dává dítěti pocit jistoty, bezpečí a důvěrnosti, aby však mohla na dítě tento pocit přenést, musí ho sama zažívat. A to je úkolem pro otce. Jeho postoj k matce dítěte a k samotnému nenarozenému dítěti je postojem formujícím. Otcem se muž nestává až narozením dítěte, ale jedná se o proces, který začíná již před porodem - závisí na matce nakolik a jakým způsobem zprostředkuje kontakt mezi otcem a dítětem v těhotenství. Pro prožitek otcovství u muže je však tento zprostředkovaný kontakt velmi důležitý.

Vztah otce a dítěte je dle Zojy (2005, s. 14) mnohem více podmíněn okolím a dalšími vztahy než vztah matky a dítěte. Každé dítě za normálních okolností miluje svoji matku a vazba matka a dítěte má zvláště na začátku výlučný charakter. Otec se zapojuje jako třetí člen a tvoří součást této skupiny. S tímto názorem se ztotožňuje i Možný (2008, s. 152) který tvrdí, že dítě po narození patří své matce, neboť je na ní závislé a podléhá její suverenitě (tento nerovný vztah se časem postupně rozšiřuje i na otce a v tradiční rodině se na něj víceméně zcela přesouvá). Role otce v tomto období po narození dítěte především spočívá v poskytování opory a emoční podpory ženě. Dle Gutmanové (2013, s. 123-128) úlohou otce je usnadnit, umožnit a ochraňovat emoční vazbu mezi matkou a dítětem. Matka po porodu by měla mít možnost přenést veškeré povinnosti nesouvisející s péčí o dítě na někoho jiného, a to v ideálním případě na muže, který by měl pečovat o ženu a dítě a převzít starost o domácnost (finanční zabezpečení, chod domácnosti, péče o starší děti).

Dítě s otcem navazuje vztah během procesu triangulace (Novák, 2008, s. 50; Bakalář, 2002, s. 131), který probíhá mezi dítětem, matkou a otcem. Gutmanová tvrdí (2013, s. 128), že je-li „otec spojen s dyádou tím, že poskytuje matce emoční podporu, je vtažen do hry a vytváří triádu.“

Dítěti, kterému přestává stačit onen výlučný mezilidský vztah matka-dítě (dyadická vazba), umožňuje otec navázat další citový vztah, a to k otci, a vytvořit si rodinnou identitu v trojúhelníku „já – ty – on“ (sem patřím - zde jsem já, moje matka a můj otec). Otec má v tomto ději svou specifickou otcovskou funkci - pomáhá dítěti se osamostatnit a psychologicky se odpoutat od matky (proces separace), a to tím, že je určitým „nárazníkem“ mezi dítětem a matkou a tím, že dítěti ukazuje a nabízí jiný bezpečný mezilidský vztah, než poznalo s matkou. Bez přítomnosti otce je pro dítě obtížnější dosáhnout psychické nezávislosti.

Dle Matějčka (1994, s. 13) triadický vztah matka-dítě-otec je důležitý pro vytváření vědomí vlastního já, vlastní osoby a svébytnosti u dítěte. V pletenci těchto vztahů dítě poznává jak chování matky a otce k němu (k dítěti), tak i vzájemné chování mezi rodiči a vytváří si své vlastní přirozené místo v rodině. Pro dítě je důležité, aby vidělo otce v aktivní roli v oblasti rodinných záležitostí a v interakci otec-matka.

Otec jedná s dětmi odlišným stylem než matka a má nezaměnitelnou úlohu při jejich vývoji. Raus (2004, s. 56) hovoří v souvislosti s rolí otce o tzv. „3V modelu“. Dle tohoto modelu má otec tři důležité role:

- Vedení – cílem citlivého a moudrého vedení je pomoci dětem k osamostatnění, k formulování vlastní identity, naučit je důvěřovat dalším lidem a rozlišovat, komu důvěřovat mohou a komu ne a naučit je spolupráci s druhými.
- Vztah – otec s dětmi vytváří blízký vztah, dává před nimi najevo své emoce, a tím je učí nebát se vlastní pocitů, hovoří s nimi o jejich problémech, trápeních a otázkách, umožňuje jim vyzkoušet si vlastní způsob chování v blízkém vztahu.
- Vzor – otec je pro své děti vzorem a tím i modeluje jejich chování v různých životních situacích.

Otec výkonem své role ovlivňuje u svých dětí především schopnost socializace, schopnost zvládat emoce a navazovat vztahy jak s vrstevníky, tak s dospělými. V období dospívání je podporuje k získání nezávislosti a autonomie a je jim nápomocný při hledání jejich identity a pomáhá jim osvojit si mužskou nebo ženskou roli. Otcova vlastní maskulinita a jeho pozitivní postoj k ženskému chování má vliv na míru ztotožnění dcery s její ženskou rolí a kvalita vztahu mezi otcem

a synem má vliv na míru agresivity, nebo naopak pasivity u chlapců (Raus, 2004, s. 56).

Úkolem otce je uvést syna do mužského světa - světa sportu, techniky, práce a mužského chování vůči ženám - a to vlastním příkladem, rozhovory, situacemi a svým chováním. Syn se nápodobou učí od otce maskulinnímu chování.

Biddulph (2011, s. 171) zdůrazňuje důležitost hry „zápasení“ mezi otcem a synem. Při této hře otec učí syna ovládat agresivitu, emoce a dbát na bezpečnost. Díky příkladu otce, který ho při hře nikdy nezraní a nedovolí mu zraňovat druhé, se chlapec učí ovládat. To pro něj bude důležité v dospělosti, kdy jako pravděpodobně fyzicky silnější ve vztahu s partnerkou, se musí umět vyrovnat s její kritikou a přitom nikdy nevyužít své fyzické převahy. Otec má také velký význam při rozvoji zájmů, zálib a volbě povolání svého syna. Moudrý otec svého syna motivuje, nabízí mu cesty vědění a je mu pomocníkem a rádcem zvláště v dětském věku.

Postoj otce k dceři prošel složitým historickým vývojem - od dcery jako sexuální partnerky, přes dceru jako zboží na prodej, až po dnešní emancipující se ženu (Täubner, 1989, s. 18). Role a funkce otce při výchově dcery je v současnosti stejně nezastupitelná, jako při výchově syna. Biddulph (2011, s. 169) spatřuje v otci ochránce dcery před nebezpečím „předčasné sexualizace“, která je způsobena redukcí času stráveného matkou se svoji dcerou a mediálním tlakem na dívky, aby byly sexy – aby byly štíhlé, koketní a fyzicky vstřícné k druhému pohlaví. Pokud však otec projevuje zájem o život své dcery, tráví s ní volný čas, povídá si s ní, dává jí tím najevo, že je zajímavá, zábavná, chytrá. Jeho dcera tak získává větší sebevědomí, lepší smýšlení o sobě a schopnost odolávat manipulacím. Tato jistota, že otec ji akceptuje a uznává, je nejlepší prevencí předčasného sexuálního života u dívek. Otec by měl být dceři rádcem, ochráncem a přítelem. Jeho chování k dceři by nemělo být lhostejné a benevolentní.

Kvalita vztahu otec-dcera je klíčová pro její budoucí partnerské vztahy. Dcera se od matky učí své ženské roli a od otce se učí poznávat mužské reakce na ženské chování. Psychologové hovoří o otcově chování jako o modelování budoucího partnera dcery. Přítomnost otce v rodině dává dceři možnost porovnat její feminitu s jeho maskulinitou a způsob, jakým reaguje na její sexualitu a feminitu, má vliv na

způsob, jakým ona bude s muži jednat. Pokud je ve svých interakcích s otcem neustále frustrována, pak její postoj k mužům bude pravděpodobně negativní.

Role otce, na rozdíl od role matky, není posuzovaná pouze podle chování otce k dětem, ale také dle jeho jednání ve společnosti. V těchto dvou „světech“, rodinném a společenském, ale platí jiné zákony. V souvislosti s tím se Zoja (2005, s. 16-20) zmiňuje o tzv. otcovském paradoxu, neboli rozporuplných očekáváních, která jsou na otce kladena. Na jednu stranu se má otec uvnitř rodiny řídit morálním zákonem, na druhou stranu ve společnosti musí respektovat zákon síly (kdy přežívá ten silnější). Jinak řečeno, otec by se měl vůči dětem a k celé své rodině chovat laskavě, ale ve společnosti a vůči lidem kolem, by se měl umět prosadit a zvítězit.

Novák (2008, s. 18) upozorňuje na další protiklady v otcovské roli. Otec by měl být autoritou, oporou, rádcem i „superegem“ (představou, jak žít) a zároveň by měl mít dost pochopení pro své děti, být k nim vlídný a respektovat jejich individualitu, měl by podporovat jejich osobní růst, vývoj jejich jednání a myšlení a podporovat jejich autonomii a jedinečnost.

2.3. Otcovské výchovné styly

Výchovný styl představuje klíčové momenty interakce a komunikace rodičů s jejich dětmi, způsob, jakým rodiče na jednu stranu projevují svou lásku k dětem a na druhou stranu jak korigují, omezují a ovlivňují jejich chování a jaké důsledky vyvozují z porušení norem a nenaplnění očekávání. Mezi základní rodičovské výchovné styly patří styl autoritářský, liberální a autoritativní. Autoritářští rodiče vyžadují absolutní poslušnost dítěte, liberální rodiče vyznávají svobodu ve všech ohledech a autoritativní rodiče s dítětem diskutují, podněcují ho k samostatné činnosti a podporují jeho iniciativu.

Otec se ke svým dětem (i k jejich matce) chová často podobným způsobem, jako se jeho otec choval k němu (a jeho matce) v orientační rodině, pokud je s tímto způsobem chování vnitřně ztotožněn a přesvědčen o jeho správnosti, nebo se naopak pod dojmem negativních traumatizujících zážitků z vlastního dětství snaží svůj styl jednání změnit. Matějček (1994, s. 10) hovoří o tzv. sociální dědičnosti rodičovských postojů. Tyto rodičovské postoje získáváme již prvními zkušenostmi s vlastními

rodiči a pak je předáváme dále. Pokud jsme prožili šťastné dětství, je větší pravděpodobnost, že takové dětství připravíme i svým dětem.

Rudolf Smahel (2004, s. 19-20) uvádí pět výchovných otcovských stylů a jejich dopad na utváření osobnosti syna:

- Dvojník – citlivý a milující otec, který je schopen velké empatie, synovy pocity vnímá jako vlastní a často dává přednost jeho potřebám před vlastními. Svého syna chrání před zklamáním z neúspěchu a tím mu brání v rozvoji jeho vlastní identity a v nalezení vlastního způsobu vyrovnání se s životní realitou.
- Kamarád – rovnostářský otec zachází se svým synem jako rovný s rovným a snaží se být pro svého syna spíše kamarádem či vrstevníkem. Svěřuje se mu se svými problémy, a tím ho zbytečně zatěžuje. Takovýto otec je po citové stránce permanentním dítětem. Pro svého syna není autoritou ani dobrým vzorem a pro matku dítěte je spíše „dalším dítětem“ než partnerem.
- Machr – takovýto otec má přehnanou představu o významu mužnosti a prostřednictvím svého syna uspokojuje své egocentrické potřeby. Jeho mužnost a identita je spojena s výkony syna, jehož život se snaží naprosto ovládat. Reakcí syna na tuto výchovu je buď absolutní podřízení otcí, nebo negativní reakce na veškeré požadavky otce, či pasivní agresivita, kdy syn se navenek podvolí vůli otce, ale vnitru ho nenávidí.
- Psychopat – psychopatický otec není schopen běžných emočních vztahů, vnímání pocitů a akceptaci práv ostatních členů rodiny. Vždy sleduje svůj prospěch a za tímto účelem s lidmi manipuluje. Jeho vědomí odpovědnosti za syna je omezené a zájem o syna nedostatečný.
- Egocentrický otec – se svými dětmi jedná chladně a bez soucitu. Smyslem jeho života je jeho vlastní úspěch, bohatství a moc. V zájmu dosažení svých cílů s lidmi ve svém okolí manipuluje a své sobecké chování si rozumově zdůvodní.

Novák (2009, s. 40-41) uvádí tři druhy negativní interakce mezi otcem a dcerou tzv. „dramatický trojúhelník“:

- Tyran - otec zaměřený na výkon, tvrdý perfekcionista, který dceru nepochválí a nemá pro ni pochopení.
- Zachránce - rozmazlující otec, který svoji dceru za všech okolností podporuje, ale zároveň si ji zavazuje vyžadovanou vděčností, a odmítá ji nechat dospět.

- Oběť – otec trpí a chudák, kterému svět ubližuje; svým nezodpovědným a nedospělým chováním nutí svou dceru k přijetí role dospělého a k péči o jeho osobu.

Täubner (1989, s. 19) popisuje výchovný otcovský styl odměňující a trestající. Odměňující otec má pro děti větší význam a má na ně i větší vliv než otec, který více trestá, než chválí. Odměňující otec je „moudrý, důstojný a přesto optimistický a přátelský“ a vyvolává potřebu „identifikace a zároveň uvolňuje prostor pro identifikaci dobrých vzorů i mimo rodinu“. Často trestající otec pak tvrdými tresty narušuje sebevědomí dítěte a jeho optimistickou orientaci na svět. Dítě se s ním identifikuje tzv. identifikací infantilní, v níž dítě hledá pouze jistotu a bezpečí u trestajícího. Navíc kombinace častých tělesných trestů s odmítáním a nepřátelstvím ze strany otce nepovede ke kázni, ale naopak k agresivitě (Novák, 2013, s. 68).

2.4. Zanedbaná role otce a nepřítomnost otce v rodině

Od druhé poloviny 20. století počet rozvodů v západní společnosti narůstá, a tím i počet dětí, které žijí pouze s jedním rodičem, většinou s matkou. V této době se v psychologii a pedagogice objevil i nový pojem „bezotcovství“ (Täubner, 1989, s. 3). Za bezotcovství se považuje i stav, kdy otec tráví se svým dítětem méně času než dvě hodiny týdně. Dle Täubnera (tamtéž) dítě, které je zbaveno výchovy otce, je tím i zbaveno „části optimálního předpokladu pro harmonickou budoucnost.“

Odborníci se shodují, že u dětí, které vyrůstají bez otce, nebo mají špatný vztah k otci, lze očekávat větší problémy ve vývoji a problematičtější budoucnost (Balharová, 2004; Novák, 2013; Täubner, 1989). Některé studie zaměřené na vyhodnocení následků nepřítomnosti otce poukazují na fakt, že děti vyrůstající bez otců se podle statistik častěji potýkají s problémy souvisejícími se zvládnutím agrese, s horšími výsledky ve škole, s problémy identity rodu apod. Např. studie ELSPAC⁸ (Balharová, 2004, s. 6-7) prokázala, že nepřítomnost otce v rodině, či jeho

⁸ Evropská longitudinální studie (ELSPAC), která probíhala v několika zemích Evropské unie včetně České republiky. Dotazníky vyplňovali učitelé osmiletých dětí a matky v různých věkových obdobích těchto dětí.

neuspokojivý vztah k matce, měly negativní dopad na socializaci dítěte. Reakce chlapců na toto nevyhovující rodinné klima byla jiná než u dívek. Zatímco chlapci se projevovali spíše agresivitou (zlost, neposlušnost, agresivní chování), dívky vykazovaly různě vyjadřovanou rivalitu (neschopnost empatie, žárlivost, neochota pomoci druhým, samotářství). Na dívky měla větší negativní vliv nemožnost matek sdílet své pocity v porodním období – tyto dívky se v jejich mladším školním věku potýkaly s neschopností bezproblémově komunikovat. Obavy matek z opuštění partnerem se více odrazily na chlapcích.

Pokud je dítě po rozvodu rodičů svěřeno do péče matky, velmi závisí, jak ona otce prezentuje a jak spolu vzájemně komunikují. Některé matky otce prezentují jako odstrašující příklad, mají tendenci otce před dětmi kritizovat a vytvářet v dítěti proti otcovské postoj, nebo dokonce zakazovat a komplikovat vzájemný kontakt otce s dítětem. Takovéto chování může vést k narušení otcovské morální autority, či k jejímu vymizení, k negativnímu vnímání otce, nebo dokonce tzv. syndromu zavrženého rodiče (Parental Alienation Syndrome, PAS). Dle Bakaláře (2002, s. 110-119) tento syndrom se projevuje u dětí, které „programující“ rodič manipuluje proti druhému „zavrhanému“ rodiči až do fáze jeho odcizení a zavržení. Dítě se pak nerealisticky identifikuje s názory „programujícího“ rodiče, kterého vnímá jako hodného, a naopak druhého „zavrhaného“ rodiče vnímá jako zlého.

Täubner (1989, s. 12-14) popisuje několik variant chování matek žijících bez otce dítěte, které má negativní vliv především na syny. Otcovskou absenci se matka může snažit například kompenzovat tím, že veškerou svou péči a pozornost věnuje synovi, někdy dokonce sublimuje svoji „nenасыcenou emociální a sexuální potřebu do péče o dítě“. V očích veřejnosti je pak sice hodnocena jako oddaná matka, svým chováním ale vystavuje svého syna nebezpečí tzv. „fixace syna na matku“. Syn pak formuluje svůj svět a budoucnost dle chování a postojů matky. Extrémní patologický vztah matky a syna pak Täubner (tamtéž) označuje jako „věčný vězeň matky“. Syn není schopen se v dospělosti odpoutat od matky, není schopen ji opustit a ona se stává jeho ochránkyní i v dospělosti, zasahuje do jeho partnerských vztahů a vstupuje do jeho nové rodiny i proti jeho partnerce. Dalším příkladem negativního chování matky je vyjadřování obav, aby syn nebyl jednou taky takový, jako jeho otec. U syna tím vyvolává pocity viny, snižuje mu sebevědomí a stěžuje identifikaci syna s otcem.

Odborníci upozorňují i na další rizika, které mají původ v prožitém dětství bez přítomnosti otce. Novák (2013, s. 68-69) upozorňuje, že u chlapců trpících frustrací paternální deprivace je nejen vyšší výskyt poruch chování (jedenáctkrát vyšší), ale i větší riziko sebevraždy v dospělosti (tři čtvrtiny mužských sebevrahů vyrůstalo v dětství bez přítomnosti otce) než u chlapců z úplných rodin. Raus (2004, s. 55) navíc poukazuje u těchto chlapců na riziko osvojení si tzv. „kompenzační maskulinity“, která se projevuje na jednu stranu maskulinním chováním, tvrdostí a asertivitou, a na druhou femininním chováním - například závislostí. Tito chlapci mohou mít v dospělosti narušenou schopnost oddálit své okamžité uspokojení a hůře se vyrovnávat s frustrací a stresem. U dívek se nepřítomnost otce může projevit například tzv. komplexem „z nedostatku otcovství“ (Novák, 2013, s. 69), kdy si dívky buď volí za svého partnera výrazně staršího muže, nebo mají „výrazně větší problémy s muži“, než dívky vyrůstající v přítomnosti otce. Novák (tamtéž, s. 70) se odvolává na výsledky výzkumu E. M. Hetheringtonové a B. J. Ellis porovnávací skupinu dívek vyrůstajících bez otce a v přítomnosti otce. Z těchto studií vyplynulo, že dívky bez otce dříve navazovaly partnerské vztahy, byly sexuálně aktivnější, počet nechtěných těhotenství byl třikrát vyšší, dříve se vdávaly a v době sňatku byly častěji těhotné, v manželství posléze více nespokojené, v profesní oblasti života dosahovaly horších výsledků (nižší vzdělání, méně úspěšné v zaměstnání) a jejich partneři byli v průměru méně vzdělaní než muži ženatí s dívkami vyrůstajícími s otcem. Dále dívky bez otce častěji trpí depresemi, přerušují školu, pokoušejí se o sebevraždu.

Nepřítomnost otce v rodině a jeho nezájem může také vést k „sociálnímu stresu“ (Novák, 2013, s. 70) v podobě zhoršení finančních podmínek rodiny, rizika nevhodného chování ze strany nového partnera matky, předávání negativních postojů dětem a předsudků okolí.

Na druhou stranu ne všechny děti vyrůstající bez otce trpí těmito problémy a děti, které vyrůstají se svým otcem, nemají zdárný vývoj zaručen. Samotná nepřítomnost otce v rodině tak k vysvětlení sociálně patologických jevů u dětí nestačí. Na tragickém vývoji dítěte se podílí komplex celé řady příčin jako nižší životní úroveň (matek samoživitelek), míra stresujícího rodičovského konfliktu, míra nespokojenosti matky s daným stavem, subjektivní pocit dítěte, že o něj rodiče nemají zájem.

3. Problematika otcovství v České republice

V současné české rodině jsou otec i matka zaměstnáni mimo domov (tzv. dvoukariérní manželství, dvoupříjmové domácnosti). Na jednu stranu je pro rodiny zajištění dvou příjmů ekonomickou nutností, na druhou stranu ženy, které v současnosti dosahují stejného vzdělání jako muži, se chtějí seberealizovat i v profesním životě. S vysokou mírou participace žen na pracovním trhu tak nabývá na významu otázka skloubení pracovních povinností s péčí o děti a domácnost. Ačkoliv na finančním zabezpečení rodiny se podílejí oba rodiče, práce v domácnosti a výchova dětí z větší části stále zůstává na bedrech žen. Dle Matouška (2003, s. 41) je tak česká žena „přetížena souběžnými požadavky práce a domácnosti.“

Vohlídalová (2007, s. 33) jako jednu z překážek, které brání mužům ve větším zapojení do péče o děti, uvádí jejich vysokou míru identifikace s rolí živitele. V životě mnoha mužů má placená práce svoji nezastupitelnou důležitost a tvoří základ mužovy a tedy i otcovy identity. Další překážkou je v české společnosti stále přetrvávající stereotypní přesvědčení, že muži mají především naplňovat roli živitele rodiny a ženy mají pečovat o děti a domácnost. Tyto názory se pak promítají i do dalších oblastí - znevýhodňování žen na trhu práce v souvislosti se zastáváním role matky, diskriminace žen ve formě nižších výdělků, nižší počet mužů celodenně pečujících o malé děti, nerovnoměrné rozdělení péče o domácnost mezi obě pohlaví, častější svěřování dětí do péče matky v případě rozvodu rodičů. To dokládají i data Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ):

- ekonomicky aktivních je v České republice přibližně 80 % mužů oproti 64 % žen (ČSÚ, Míry zaměstnanosti, nezaměstnanosti a ekonomické aktivity – únor 2013, 2013, online)
- podíl mužů na péči o dítě a domácích pracích je stále výrazně nižší než podíl žen: v roce 2012 bylo ekonomicky neaktivních z důvodu péče o rodinu a práce v domácnosti 337 tis. žen oproti 3,3 tis. mužům (ČSÚ, Zaostřeno na ženy a muže 2013, 2014, online)
- muži mají podstatně vyšší mzdy než ženy: v 1. čtvrtletí 2014 byla střední mzdová

úroveň⁹ žen ve výši 18 651 Kč a mužů 22 600 Kč (ČSÚ, Komentář: Vývoj na trhu práce v 1. čtvrtletí 2014, 2014, online)

- v roce 2011 byl počet neúplných rodin rozvedených mužů s nezletilými dětmi 17 489 oproti 122 614 neúplným rodinám rozvedených žen (ČSÚ, Domácnosti podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011, 2013, online).

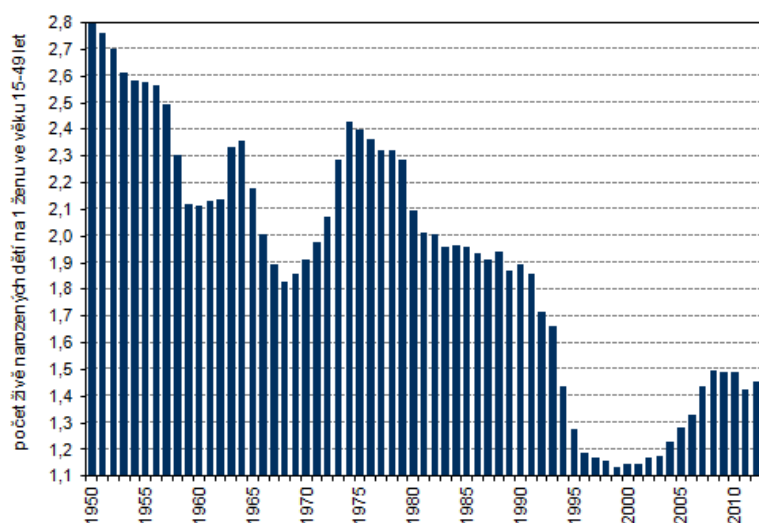
Z celkového počtu manželství rozvedených v roce 2012 bylo 57,5 % s nezletilými dětmi (ČSÚ, Rozvodovost, 2013, online). Otec je po rozvodu často odloučen od rodiny a je zbaven výchovného vlivu na dítě. Různé zdroje uvádějí, že přibližně 90 % dětí je po rozvodu svěřováno do péče matky. Hnutí za práva otců vidí příčinu v sexismu soudců, kteří systematicky svěřují malé děti do péče matek.

Slučitelnost profesní role s rolí rodiče v České republice je velmi složitá, a to i díky malé nabídce alternativních pracovních úvazků (dohoda o provedení práce, zkrácený či sdílený

úvazek, práce z domova), nedostatku mateřských školek a nedostatečné podpoře rodin s malými dětmi ze strany státu. Navíc současný životní styl často vede k odkládání rodičovství do vyššího věku a mít dítě mnozí vnímají jako luxus a překážku především pro kariéru ženy.

Obr. č. 1

Úhrnná plodnost v České republice v letech 1950-2013

Zdroj: ČSÚ, Úhrnná plodnost v letech 1950-2013, 2014, online

Důsledkem toho je, že do manželství vstupuje historicky nejméně lidí, rozvodovost

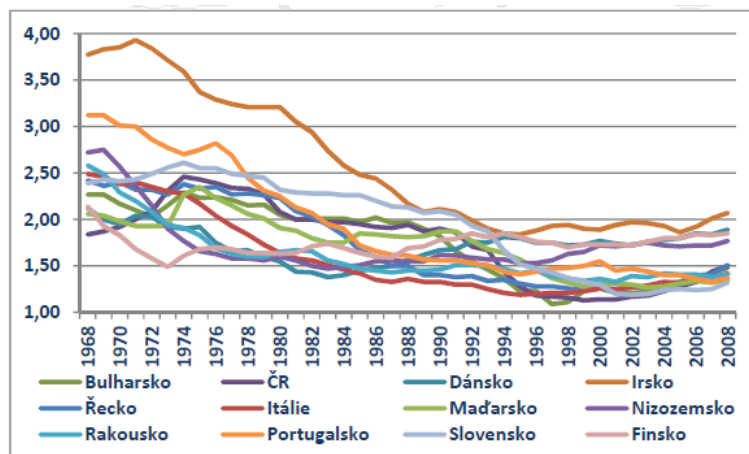
⁹ Střední mzdová úroveň (medián) zobrazuje střední, tedy běžnou mzdovou úroveň. Pro srovnání rozdílných mzdových úrovní podle pohlaví je adekvátnější porovnání střední mzdové úrovně než průměrné mzdy, která je výrazně ovlivňována oblastí nejvyšších výdělků.

stoupá¹⁰ a porodnost je tak nízká (viz obr. č. 1), že dochází k přirozenému demografickému úbytku obyvatelstva¹¹. Ve většině evropských zemí je situace týka-

jící se porodnosti podobná jako u nás, tedy pod hranicí prosté reprodukce (viz obr. č. 2). Nízká porodnost v kombinaci se zvyšujícím se věkem dožití pak způsobuje stárnutí populace. Z tohoto důvodu se národní vlády snaží přijímat zákony na podporu rodin s dětmi, sladění

Obr. č. 2

Úhrnná plodnost ve vybraných státech Evropy v letech 1968-2010

Zdroj: Štětinová, Mezinárodní srovnání plodnosti, 2011

pracovních podmínek s rodinným životem, které mají přispět ke zvýšení porodnosti a přimět muže k většímu zapojení do péče o malé děti. Podpora otcovství tak může být jednou z cest, jak pozitivním dopadem rovnějšího rozdělení péče o děti mezi rodiče motivovat ženy k vícenásobnému mateřství, a tím zvýšit porodnost a zastavit stárnutí populace.

3.1. Podpora otcovství ze strany státu

Současná česká právní legislativa umožňuje otcům, aby zůstali doma na rodičovské dovolené. Tato možnost je však v našem zákoně relativně nová. Ještě v 90. letech 20. stol. muži mohli čerpat rodičovskou dovolenou jen v případech, kdy

¹⁰ V současné době se v České republice rozvádí přibližně každé druhé manželství. Z dat Českého statistického úřadu vyplývá, že od roku 1975 (kromě roku 1999), se ročně rozvedlo více než 25 tisíc manželství, v některých letech počet rozvodů překročil i hranici 30 tisíc. V roce 2012 dosáhla úhrnná rozvodovost 44,5 %, což byl oproti rekordní hodnotě 50 % v roce 2010 pokles. Před 20 lety byla úhrnná rozvodovost výrazně nižší. Při zachování tehdejší míry rozvodovosti by se dnes rozvedlo jen 34 manželství ze 100 (ČSÚ, Rozvodovost, 2013, online).

¹¹ Hranice prosté reprodukce je stanovena na 2,1 živě narozené děti na jednu ženu. Úhrnná plodnost v České republice se dlouhodobě pohybuje pod hranicí 1,5 dítě na ženu.

tuto roli nemohla zastat žena. Valouchová (2008, s. 38) uvádí, že otec mohl zůstat na rodičovské dovolené pouze v případě, pokud žil s dětmi sám bez přítomnosti partnerky. Pokud sdílel domácnost s partnerkou, potom ona měla přednostní právo zůstat s dětmi doma, ačkoliv nebyla biologickou matkou jeho dětí.

Od té doby však byly přijaty zákony (např. zákoník práce, zákon o nemocenském pojištění, zákon o sociální podpoře) podporující sladování pracovního a rodinného života a práva a povinnosti mužů a žen v oblasti péče o malé děti se vyrovnaly. Muži mají stejnou možnost zůstat doma s dětmi do 3 let jako ženy, neboť ustanovení § 196 zákoníku práce 262/2006 Sb. jim zajišťuje ochranu pracovního místa po tuto dobu. Finanční zabezpečení po dobu péče o malé dítě jim zaručuje od 1. ledna 2009 zákon o nemocenském pojištění č. 187/2006 Sb. a zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Dle těchto zákonů jeden z rodičů, tedy i otec, který celodenně pečuje o dítě, má nárok na peněžitou pomoc v mateřství ve výši 70 % denního vyměřovacího základu na kalendářní den po dobu 28 týdnů od narození dítěte (respektive 37 týdnů při vícedětném porodu) a zákon dokonce umožňuje rodičům, aby se v péči o malé děti střídali. Po skončení mateřské dovolené je rodič zabezpečen dávkou státní sociální podpory.

Přestože legislativa nabízí mužům stejné podmínky při péči o malé děti jako ženám, na rodičovskou dovolenou odchází pouze asi 1% českých mužů. Příčinou pro tak nízký počet otců na rodičovské dovolené, lze nalézt jednak v ekonomických důvodech, ale i v přetrvávajícím stereotypním přesvědčení, že muži mají především naplňovat roli živitele rodiny a ženy mají pečovat o děti. Dalším důvodem pro nízký počet otců pečujících o malé děti je, že česká právní úprava zcela opomíjí téma zapojení mužů do péče o děti předškolního věku zavedením opatření motivujících otce k nástupu na rodičovskou dovolenou (otcovská dovolená, daddy quota apod.)

Z výzkumného šetření v rámci této diplomové práce (kapitola 4.4.2.3) vyplývá, že muži by se více zapojovali do chodu rodiny a zůstávali doma s malými dětmi, pokud by se tím nesnížily finanční příjmy rodiny. Z tohoto důvodu je potřeba odstranit platovou nerovnost mezi muži a ženami a zajistit, aby se výrazně nezměnila životní úroveň rodiny po narození dítěte (např. zkrácené pracovní úvazky, rodičovský příspěvek odvozený od výše platu).

Valouchová (2008, s. 40) jako příklad uvádí Slovinsko, které přijalo na počátku druhého tisíciletí zákony směřující k vyrovnání zodpovědnosti mužů a žen za péči o děti. Tyto zákony otcům přiznávají nárok na nepřevoditelnou otcovskou dovolenou v délce 90 dní (z toho 15 dní dostávají plnou náhradu mzdy) a tato dovolená lze čerpat jak v celku, tak po jednotlivých dnech. Navíc rodiče, kteří čerpají následnou rodičovskou dovolenou a částečně pracují, jsou osvobozeni od plateb sociálního pojištění. Důsledkem těchto zákonů je, že 72% otců využilo otcovskou dovolenou s plnou náhradou mzdy a třikrát více mužů než v předchozích letech odešlo na následující rodičovskou dovolenou. Tím se snížil i rozdíl mezi ekonomickou aktivitou žen a mužů (ve Slovinsku rozdíl činí 9%, v ČR 16%) a rozdíl v platech (Slovinsko cca 8%, v ČR cca 17%).

Jedním z nástrojů rodinné politiky je tedy i otcovská dovolená, která je již standardem v mnoha evropských zemích (tab. 1), ale v českém právním řádu zatím zakotvena není.

Tab. 1:

Výše otcovské dovolené v evropských zemích

Země	Délka dovolené	Výše náhrady mzdy	Zvláštní podmínka
Dánsko	2 týdny	placená – výše smlouvy/sektoru	
Finsko	18 dní (+ 12 dní)	placená	12 dní bonus, pokud otec nastoupí na alespoň 12 dní na RD
Francie	11 dní	placená	
Island	3 měsíce z RD	placená	
Litva	1 měsíc	placená	hned po porodu dítěte
Lotyšsko	14 dní	80 % předchozí mzdy	denní limit výše dávky
Maďarsko	5 dní	placená	
Nizozemí	2 dny	placená	
Norsko	12 týdnů	placená	
Portugalsko	20 pracovních dní	placená	10 dní povinných, během 1. měsíce věku dítěte
Rakousko	30 dní	neplacená	jen zaměstnanci státní správy
Slovinsko	15 dní + 90 dní	100 % prvních 15 dní, pak bezplatná	
Španělsko	15 dní	placená	
Švédsko	10 dní	placená	
Velká Británie	2 týdny	placená	

Zdroj: Lenka Formánková, *Změny v rodinné politice ČR v mezinárodním kontextu*, 2012

Opatření motivující otce k nástupu na rodičovskou dovolenou jsou v evropských zemích koncipovaná následovně (Formánková, 2012):

1. část rodičovské dovolené musí být vybrána druhým partnerem, nebo tento díl (většinou v řádu několika měsíců) propadne,
2. tzv. daddy quota - otcům je přímo určena část rodičovské dovolené, kterou nelze převést na žádnou další osobu (např. Island)
3. otcovská dovolená v délce dnů, maximálně týdnů umožňující otcům podpořit matku v náročném období po porodu dítěte a v průběhu prvních měsíců jeho života (např. Litva).

Nástroje rodinné politiky, které vytvářejí speciální podmínky pro muže, mají dva majoritní cíle (Formánková, 2012). Za prvé motivovat muže k aktivnějšímu zapojení do každodenní péče o malé děti, a tím ženám od zátěže spojené s výchovou dětí ulehčit. A za druhé zvýšit ochotu žen pro vícenásobné mateřství na základě pozitivního dopadu rovnoměrnějšího rozdělení péče o děti.

3.2. Výzkumy zabývající se otcovstvím a sladováním profesního a rodinného života

V České republice bylo v posledních patnácti letech realizováno několik výzkumů se zaměřením na rodinný život a jeho sladování s profesním životem (např. sociologické studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, Sociologického ústavu Akademie věd České republiky). Tyto sociologické výzkumy se mimo jiné zaměřovaly na mapování změn v reprodukčním chování mladé generace, na změny v postojích k dětem a rodině, ale i na strategie rodin s malými dětmi týkající se celodenní péče a postoji zaměstnavatelů k rodičům malých dětí. Jejich cílem bylo i navrhnout opatření, která by rodičům s malými dětmi usnadnila situaci, rozšířila možnosti jejich volby a pomohla jim při sladování obou sfér života.

Výzkum zaměřený na sladování profesního a rodinného života:

- *Půl na půl - rovné příležitosti žen a mužů (EQUAL)* – sociologický výzkum realizovaný v letech 2005 – 2006, jehož cílem bylo zmapovat sladování rodinného a pracovního života v praxi, a to v prostředí, kde legislativa již vytvořila podmínky pro rovnocennou účast obou rodičů v obou sférách.

Respondenty výzkumu byli jednak matky s alespoň jedním dítětem ve věku od tří do deseti let (kvantitativní výzkum), tak i zaměstnavatelé (kvalitativní terénní výzkum). Cílem šetření mezi matkami bylo zjistit strategie žen a mužů v oblasti zajištění péče o malé děti (faktory mající vliv na rozhodnutí, kdo z rodičů odejde na mateřskou a rodičovskou dovolenou, na délku rodičovské dovolené). Cílem výzkumu zaměstnavatelů bylo získání poznatků o jejich zkušenostech s problematikou sladování rodiny a zaměstnání (návrat žen/mužů po rodičovské dovolené do práce, spolupráce s ženami/muži na rodičovské dovolené, prorodinné klima v podnicích v podobě zaměstnaneckých výhod pro rodiče, zkušenosti zaměstnavatelů se zaměstnáváním rodičů malých dětí, názory na rodičovskou dovolenou otců). Tento výzkum byl vedený Věrou Kuchařovou z Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí v Praze.

Výzkumy zaměřené na otcovství:

Výzkumná šetření zaměřená na otcovství byla realizovaná buď v rámci sociologických výzkumů a studií týkajících se sladování rodinného a profesního života, nebo samostatně:

- *Podoby otcovství v ČR - sociologický výzkum*, který byl realizován v letech 2009 - 2010 pro MPSV v rámci projektu „Táto jak na to“ na podporu aktivního otcovství a jako podklad pro připravovanou dvouletou informační kampaň. Tento výzkum se zabýval třemi výzkumnými okruhy, a to otcovstvím jako životním projektem (postoje a priority otců v oblasti každodenní péče o jejich děti), potřebami mužů ve sladování pracovního a rodinného života (priority otců a jejich potřeby v oblasti sladování pracovního a rodinného života) a postoji zaměstnavatelů vůči specifické podpoře otců (podmínky a HR strategie firem v oblasti podpory aktivního otcovství). Vedoucím výzkumného týmu byla Hana Friedleanderová.
- *Rodiny s otci na rodičovské dovolené* - tato studie je jednou ze čtyř částí výzkumné zprávy projektu „Harmonizace rodiny a zaměstnání - současné možnosti a jejich reflexe u mladé rodičovské generace“, který zpracovával Výzkumný ústav práce a sociálních věcí v letech 2004 - 2005. Kvalitativní výzkum v rámci studie Rodiny s otci na rodičovské dovolené se zaměřil na otce celodenně pečující o malé dítě a jeho cílem bylo zjistit situaci rodin, ve

kterých muž má roli pečovatele a matka roli živitele. Respondenty výzkumu byli jak otcové, tak i jejich manželky/partnerky. V rámci šetření byla věnována pozornost motivům rodičů pro volbu otce zůstat na rodičovské dovolené, reakcím sociálního okolí zkoumaných rodin na jejich netradiční situaci, přístupu zaměstnavatelů k rozhodnutí otců odejít na rodičovskou dovolenou. Respondenti byli také vyzváni ke zhodnocení zkušeností a vyjmenování pozitivních i negativních aspektů zvolené strategie.

- *Podpora využívání rodičovské dovolené muži* – sociologický výzkum realizovaný v roce 2003, v jehož rámci byla provedena statistická analýza čerpání rodičovského příspěvku ženami a muži a dále kvantitativní a kvalitativní šetření, jejichž cílem bylo zjistit postoje populace k roli otce a matky, důvody ovlivňující rozhodnutí mužů čerpat rodičovskou dovolenou, zmapovat každodenní aktivity pečujících otců, zjistit postoje nejbližšího sociálního okolí k těmto mužům, vysledovat přínos čerpání rodičovské dovolené muži z hlediska rovných příležitostí muže a ženy. Tento výzkum byl vedený Hanou Maříkovou a Radkou Radimskou ze Sociologického ústavu Akademie věd ČR.

4. Empirická část

4.1. Výzkumný problém

Mnoho odborných publikací, sociologických výzkumů a diplomových prací se zabývá problematikou neúplných rodin a patologickými jevy v rodině, které současnou rodinu trápí. Výzkumné šetření v rámci této diplomové práce se vydává opačným směrem a naopak se zaměřuje na rodinu naplňující představy společnosti o rodině funkční, na tzv. rodinu úplnou, ve které žijí otec, matka a jejich děti ve společné domácnosti.

Jak již bylo v teoretické části zmíněno, současná západní společnost umožňuje nové přístupy k výkonu rodičovské role (jak mateřské, tak otcovské) a uspořádání rolí muže a ženy v rodině již není tak striktně definováno jako tomu bývalo v minulosti. Otec již není pouhým živitelem rodiny a matka není jenom pečovatelkou o děti, jejich role se vzájemně prolínají - ženy se profesně realizují a zajišťují pro svou rodinu finanční zdroje stejně jako muži, muži se angažují (nebo je na ně vyvíjen tlak, aby se více angažovali) v rodině v oblasti péče o děti, ale i o chod domácnosti. Muži jsou jejich partnerkami a společností motivováni k volbě nových strategií a přístupů, jak životní roli otce v rámci rodiny naplnit.

Mezi tyto nové přístupy či strategie se řadí tzv. aktivní otcovství, jehož průkopníkem jsou Skandinávské země. Aktivní otcovství je pro muže novou cestou, či způsobem jak pojmout a naplnit životní roli otce. Aktivní otec je jakýsi ideál nového současného otce, který se angažuje v každodenní péči o malé děti a je ochoten zůstat s dětmi na rodičovské dovolené. Aktivní otcovství je pak rodičovskou strategií a zároveň cestou k větší genderové vyrovnanosti rolí jak v rodinném, tak i profesním životě. Dle Sedláčka (2008, s. 4) díky aktivnímu otcovství muži získávají větší podíl na výchově a péči o děti a ženy lepší přístup k moci ve smyslu politického rozhodování (větší příležitost prosadit se například ve veřejných funkcích, v politice a v podnikání apod.).

Muž a žena si do společně založené rodiny přinášejí modely uspořádání ze svých primárních rodin a modifikují je na základě svých zkušeností a vzájemné dohody. Aktivity muže v rodině se utváří na základě určitého kompromisu mezi partnery – na jedné straně jsou očekávání a požadavky ženy, které má na muže, a na

druhé straně jsou představy a vůle muže zaujmout místo v rodině nezávisle na přání ženy. Jelikož hlavními nositeli aktivního otcovství, jak již z názvu vyplývá, jsou muži ve své životní roli rodiče, respondenty šetření jsou právě oni.

Záměrem empirické části práce je získat informace kvalitativního charakteru, které pomohou pochopit jednání a strategie mužů vztahující se k životní roli otců. Cílem výzkumného šetření je zjistit, jakým způsobem se čeští otcové angažují v péči o své děti a zapojují se do jejich výchovy, zda se podílejí na péči o domácnost a na chodu rodiny.

Výzkumné šetření si klade následující dílčí cíle:

- zjistit představy otců o aktivním otcovství, o „dobrém otcí“ a jeho roli
- zjistit priority otců ve výchově: na jaké hodnoty (moderní, pro-sociální, tradiční) kladou důraz a chtějí je svým dětem předat
- mezigenerační rozdíly ve výkonu role otce a stylu výchovy: zda současní otcové spatřují rozdíl mezi výkonem otcovské role, který oni zastávají a výkonem role, který aplikovali jejich otcové
- zmapovat vliv narození dítěte na život muže: pozitiva a negativa otcovství
- zjistit, zda v českých rodinách nové přístupy k výkonu rodičovských rolí našly své místo, nebo zda tradiční rozdělení rolí založené na genderových stereotypch převládá

4.2. Vymezení a výběr respondentů

Záměrný výběr respondentů probíhal dle předem stanovených kritérií. Při hledání vhodných respondentů jsem se obrátila jak na své přátele, tak na předešlé respondenty s žádostí, zda se v jejich okolí nevyskytuje muž (metoda sněhové koule - snowball sampling) následujících charakteristik:

- muž - otec
- žijící v jedné domácnosti se svými biologickými dětmi
- žijící ve společné domácnosti s matkou svých dětí
- alespoň jedno dítě je mladší 10 let

Tímto způsobem jsem získala deset respondentů: první dva rozhovory s respondenty byly využity jako pilotní, testovací rozhovory.

Do „ostrého“ výzkumného šetření bylo zahrnuto osm respondentů s těmito charakteristikami:

- Adam, 39 let, vzdělání střední odborné učiliště s maturitou, ženatý, syn - 7 let, dcera - 3,5 roku
- Ivan, 34 let, vzdělání vysokoškolské, ženatý, syn - 4 roky, dcera - 1,5 roku
- Jan, 39 let, vzdělání vysokoškolské, ženatý, syn - 3 roky
- Lukáš, 40 let, vzdělání vysokoškolské, ženatý, dcera z prvního manželství - 20 let, dcera ze současného manželství - 10 měsíců
- Martin, 40 let, střední vzdělání s výučním listem, ženatý, dva syny ve věku 4 roky a 15 měsíců
- Pavel, 40 let, vzdělání vysokoškolské, ženatý, syn - 11 let, dcera - 2,5 roku
- Radim, 40 let, vzdělání vysokoškolské, ženatý, syn - 12 let, dcera - 7 let
- Zdeněk, 36 let, vzdělání vysokoškolské, ženatý, dva syny ve věku 7,5 a 3,5 roku

4.3. Metodologie výzkumného šetření

Výběr výzkumných metod předkládané práce je determinován cílem výzkumného šetření, kterým je pochopit jednání a strategie mužů v životní roli otce. Výzkumné šetření je tedy založeno na potřebě odhalit podstatu určitého jevu, na potřebě získat o něm detailní informace, které se kvantitativními metodami obtížně získávají. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla pro kvalitativní přístup, jehož hlavním cílem je „přispět k pochopení celkového kontextu a emočních a psychosociálních aspektů určitého typu lidského jednání, které se promítá do celospolečenských jevů“ (Kraus, 2008, s. 36).

Dle Hendla (2008, s. 50) hlavním úkolem kvalitativního výzkumu je objasnit, jak se „lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.“

Kvalitativní výzkum se tedy zaměřuje na subjektivní svět osob, který existuje v jejich mysli (Gavora, 2000, s. 148) a z toho vyplývá i jeho hlavní cíl, který je shodný s cílem této práce - porozumět člověku, v tomto případě muži v roli otce, a pochopit jeho vlastní hlediska, jak on vidí věci a posuzuje jednání (tamtéž, s. 32). Aby tazatel pochopil a pronikl do situací, ve kterých respondenti vystupují, a mohl je správně popsat, usiluje „o sblížení s těmito zkoumanými osobami“ (tamtéž, s. 31).

4.3.1. Výzkumná technika sběru data

Pro sběr dat byla použita metoda dotazování formou otevřených otázek, která v rámci kvalitativního výzkumu respondentům poskytuje dostatečný prostor pro vlastní narativní vyjádření subjektivních názorů. Dále jim dovoluje jejich postoje podrobněji rozvinout a svobodně tematizovat pro ně další důležitá témata či problémy. Tazateli pak umožňuje směřovat rozhovor do oblastí relevantních pro výzkumné šetření a dává mu možnost ověřit si, zda respondenti otázkám správně porozuměli, popřípadě klást další doplňující otázky.

S touto metodou jsem měla dobré zkušenosti z mé bakalářské práce a jevila se mi jako nejvhodnější i pro zpracování téma otcovství, neboť od respondentů/otců jsem potřebovala získat bezprostřední, důvěrné informace o výkonu jejich rodičovské role. Interview (rozhovor), jehož základem je interpersonální kontakt, je předpokladem, že se respondent více „otevře“, než by to bylo při aplikaci kvantitativní metody dotazníku (Gavora, 2000, s. 110).

Pro výzkumné šetření bylo důležité, aby respondenti dostali na jednu stranu dostatečný prostor na vyjádření svých názorů, ale zároveň bylo nutné získat odpovědi na všechny otázky a žádnou neopomenout. Tato kritéria splňuje metoda „rozhovoru pomocí návodu“ (Hendl, 2008, s. 174). Příprava rozhovoru spočívá ve vypracování seznamu témat, které je důležité s respondentem v rámci rozhovoru probrat. Takovýto návod tazateli pomáhá udržet zaměření rozhovoru a zároveň zachovává volnost přizpůsobení formulace otázek podle situace.

Pro účely rozhovoru v rámci tohoto výzkumného šetření byly stanoveny základní (hlavní) okruhy dotazování, aby byla pokryta vytipovaná výzkumná témata:

1. Představy o otcovství a pojmech týkajících se role otce (představy o „dobrém otci“, pojem aktivní otcovství, význam role otce).
2. Angažovanost otce v životě dítěte (příprava na otcovství, otec u porodu, otec na rodičovské dovolené, zapojení otce do péče o dítě a jeho výchovy, výchovné metody, mezigenerační rozdíl ve výchově).
3. Angažovanost otce v chodu domácnosti (dělba domácích prací, finanční zabezpečení rodiny, způsob rozhodování v rodině).

Výběr témat byl ověřen na dvou pilotních rozhovorech a na jejich základě rozšířen o poslední téma:

4. Vliv narození dítěte na život muže (pozitiva a negativa otcovství)

Konkrétní otázky pak byly formulovány volně během rozhovoru. Jejich formulace a pořadí se řídily logikou odpovědí a průběhem interakce respondenta a tazatele během konkrétního rozhovoru.

4.3.2. Průběh rozhovorů a jejich přepis

Na úvod setkání byli respondenti seznámeni s účelem rozhovoru a požádáni o souhlas s využitím takto získaných informací pro vypracování diplomové práce v rámci Pedagogické fakulty UHK. Dále byli požádáni o souhlas s nahráváním rozhovoru na diktafon. Všichni respondenti souhlasili.

Z předchozího výzkumného šetření v rámci bakalářské práce jsem měla zkušenost, že respondenti uvítali možnost vystupovat pod smyšleným křestním jménem, aby se snížila možnost jejich identifikace. Na tento popud jsem stejnou možnost nabídla všem respondentům tohoto výzkumného šetření, žádný ale této možnosti nevyužil. Přesto jsem se rozhodla jejich výpovědi anonymizovat - všechna jména respondentů včetně jmen rodinných příslušníků jsou smyšlená.

Samotný výzkumný rozhovor byl zahájen položením otázek týkajících se identifikačních charakteristik jedince, jejichž cílem bylo zjištění, zda respondent splňuje požadavky na respondenta výzkumného šetření (viz. kapitola 4.2.). Další otázky byly kladeny dle předem vybraných témat.

Rozhovory byly vedeny v přátelské atmosféře, ke které jistě přispělo, že respondenti se s tazatelem osobně znali, nebo měli informace o tazateli od svých známých, kteří je s žádostí o participaci na výzkumném šetření oslovili.

Výběr místa rozhovoru byl ponechán na rozhodnutí respondenta, neboť se domnívám, že přirozené prostředí přispívá k většímu pocitu bezpečí respondenta, a tím i k jeho otevřenosti. V případě, že respondent tazatele osobně znal, nejčastěji volil jako místo rozhovoru svůj domov, v případě, že respondent tazatele osobně neznal, jako místo rozhovoru volil kavárnu či restauraci v blízkosti svého bydliště.

Rozhovory se uskutečnily v období od dubna do května roku 2014 a jejich rozpětí se pohybovalo od 35 minut (Jan, 39 let) až po 90 min (Pavel, 40 let). Rozhovory byly přepisovány doslovně včetně výrazů nespisovné češtiny a slovní vaty z důvodu zachování autenticity jednotlivých vyjádření. Vypuštěny byly pouze

témata související s výzkumným šetřením jen vzdáleně (např. detailní popisy zájmových kroužků dětí, zážitky ze společných dovolených apod.), která neměla na výzkumné šetření vliv.

4.3.3. Technika zpracování dat

Pro vyhodnocení rozhovorů byla použita metoda konstantní komparace (Gavora, 2000, s. 143). Při tomto postupu si výzkumník nestanovuje hypotézu na začátku výzkumu nýbrž v průběhu zkoumání pomocí kvalitativní analýzy získaných informací a jejich interpretací.

Strategii kvalitativní analýzy a interpretace Hendl (2005, s. 223) popisuje jako „systematické nenumerické organizování dat s cílem odhalit témata, pravidelnosti, kvality a vztahy.“ Kvalitativní analýza není tedy založena na kvantifikaci (na rozdíl od kvantitativních postupů), nýbrž na vytváření významových kategorií a jejich deskripci, z tohoto důvodu je kvalitativní analýza do značné míry popisná.

Při analýze kvalitativních dat jsem vycházela z postupů Juklové (2011, s. 216), která definovala následující kroky či operace:

1. transkripce – přepis dat
2. segmentace – rozebírání textu na části
3. kódování
4. poznámkování
5. postihování vztahů mezi kategoriemi
6. grafické a tabelární zobrazování
7. vytváření struktury příběhu
8. interpretace zkoumaných dat

Jednotlivé operace na sebe však nemusí nutně navazovat, probíhají spíše paralelně v různě dlouhých opakujících se cyklech.

Data nashromážděná v průběhu rozhovorů a převedená do písemné podoby byla rozdělena do jednotlivých úseků (tzv. segmentů či analytických jednotek) dle určitého významu. Rozsah těchto segmentů byl různě velký (od věty až po celý odstavec). Po segmentaci textu následovalo tzv. kódování, které je podstatou analytické práce. Kódování je proces, při kterém jednotlivé datové segmenty byly

označovány kódem. Jako kódy byly použity běžná slova a obecné pojmy, které definovaly danou informaci a měly podle mého názoru souvislost s údaji, které obsahovaly jednotlivé segmenty (např. domácí práce, aktivity s dětmi, rodičovská dovolená, porod apod.). Kódem ale mohou být i odborné termíny či citace samotných respondentů (Juklová, 2011, s. 219). Segmenty, které příslušely stejnému jevu, byly seskupovány do tříd souvisejících jevů tzv. kategorií¹², které tvořily základy budoucích hypotéz a teorií.

K porovnání vlastností a vztahů kategorií byla využita výše zmíněná metoda konstantní komparace. Konstantní komparace představuje sled kroků – třídění, srovnávání, komparace dat a kategorií, které probíhají současně, dokud nedojde k uspokojivému vysvětlení jevů a formulování hypotéz. Gavora (2000, s. 143) jednotlivé kroky popisuje následovně:

- Syntetizace – na základě hledání společných a rozdílných prvků v datech formulujeme kategorie jako třídy společných jevů se společnými prvky.
- Zpřesňování (rozvíjení a modifikace) kategorií na základě sběru dalších dat.
- Objevování vztahu mezi jednotlivými kategoriemi a formulování hypotéz.
- Zpřesňování pohledu a upřesnění hypotéz na základě studia dalších případů, navracením se ke starým a objevováním společných rysů a pravidelností.

4.4. Analytická část

Na základě kvalitativní analýzy dat vznikly následující čtyři hlavní kategorie, které zastřešují tematické soubory:

1. Názory otců
2. Angažovanost otce v rodině a jeho kompetence
3. Výchova dětí
4. Změny v životě muže po narození dítěte

¹² Každá kategorie výzkumného šetření má tedy určitý „pojmový rozsah, který určuje, které skupiny pojmů neboli subkategorie spadají pod danou kategorii“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 45).

4.4.1. Názory otců

4.4.1.1. Aktivní otcovství

V publikacích z oblasti sociologie je často používán v souvislosti s genderovou rolí, tedy s upořádáním rolí v rodině a sladováním rodinného a profesního života, pojem „aktivní otcovství“ či „aktivní otec“ (některé publikace používají i termín pečovatelský či mateřský otec). Jak je ale aktivní otcovství vnímáno laickou veřejností - samotnými otci - a jaká je jejich představa o dobrém otci?

Z výzkumného šetření vyplynulo, že pojem aktivní otcovství byl pro respondenty pojmem neznámým, přesto však velmi dobře dokázali tento pojem definovat a to převážně v opozici k tradičnímu pojetí otcovství:

Zdeněk, 36 let: „Neslyšel jsem o tom. Ale dokážu si představit, že ten chlap se bude starat o ty děti asi víc, než se starali dřív, že se bude zapojovat do domácnosti, že třeba bude i chvíli na rodičovský dovolený, že si bude brát paragraf a tak dále.“

Jan, 39 let: „No aktivní je, že se ten otec zapojuje. Že to není formální figurka, která domů nosí peníze, ale v mé představě je to táta, který pomáhá s výchovou těch dětí, s péčí o ně, dělá jim svačiny, večeře, vodí je do školky, hraje si s těma dětma, vodí je na výlety, prostě je aktivním prvkem. Což je asi ten jiný model, než ten tradicionistickej, kdy ten táta fakt jen vydělával peníze a veškerou péči o děti – praní plínek, přebalování - dělaly maminky.“

Adam, 39 let: „No, klasický otec je ten, co přijde z práce, pohraje si s děckem a tím to pro něj končí, nebo ho možná vezme i občas ven o víkendu. No a aktivní otcovství, aktivní otec je ten, co s nima dělá veškerý činnosti, včetně tý hygieny a uspávání.“

Pavel, 40 let: „Asi to bude o těch stereotypech. Že dříve ženská dělala všechno, ty domácí práce, takže v podstatě chlap dělal v uvozovkách jen to „důležitý“, což bylo tak jednou za půl roku nějaká budovatelská činnost. Myslím si, že to je o tom, že teď se ty chlapi mnohem více angažují v těch typicky ženských pracích.“

Dle výpovědí respondentů je aktivní otec jakýmsi současným modelem otce, který na rozdíl od tradičního otce překonal mnohá tabu a angažuje se v činnostech

dříve vyhrazených ženám. Je to otec, který se každodenně zapojuje do chodu rodiny, a to i do péče o malé děti.

Tento model otce však ze strany mužů, kteří preferují spíše tradiční rozdělení rolí, může být vnímán i negativně. Otec, který přebírá práce, které tradičně náležely ženám, může být považován za „zženštilého“, stylizujícího se do role matky, nebo naopak za muže, který je nucen tuto roli přijmout z důvodu, že žena není schopna ji úspěšně naplnit:

Lukáš, 40 let: „Asi že někteří páni se stylizují do role matek a přechází ta hlavní péče prostě o dítě na ně... já si myslím, že tam to bude trošičku inklinovat i s tím materšky nedokonalá manželka... to si myslím, podle mého.“

4.4.1.2. Dobrý otec

„Aktivní otec nemusí být ještě dobrý otec“, jak poznamenal jeden z respondentů (Ivan, 34 let). Výzkumné šetření ukázalo řadu důležitých osobnostních rysů, které by dobří otcové měli mít. Respondenti nejčastěji zmiňovali charakterové vlastnosti „dobrého otce“ jako zodpovědnost, nesobeckost, důslednost, spravedlnost, zásadovost ale i empatii a laskavost:

Pavel, 40 let: „Neměl by být sobeckej, to znamená že, když má děti, tak má myslet na to, že jim chce něco dát a nejen mít z toho nějakej profit. Jak bývá v některých rodinách, že si otec myslí, že má děti na to, aby mu dělaly sluhy.“

Ivan, 34 let: „Tak prostě zodpovědnost, důslednost, to je asi nejdůležitější..., ta zodpovědnost dneska ne úplně všude funguje a důslednost taky ne. A já si myslím, že to jsou dvě věci, který by tam měly bejt.“

Pavel, 40 let: „Podle mě musí být i důrazný. Za první, aby byl autorita a za druhé, aby ty děti věděly, ...že když budou dotahovat věci do konce, tak maj zaručený úspěch.“

Ivan, 34 let: „...a pak jestli to souvisí s charakterem, tak pak tam musí být láska a city.“

Pavel, 40 let: „A myslím, že by měl mít takovou tu vlastnost, ... tu empatii, ... potom by měl bejt spravedlivej a co vyžaduje po dětech, tak aby i on sám dodržel. Musí být rovnej, no.“

Dle respondentů dobrý otec je nositelem určitých kompetencí, nebo-li schopností zvládat určité situace a činnosti:

Ivan, 34 let „...dobrý otec znamená předat nějaký hodnoty, o kterých si myslím, že jsou jako dobré a předat je tak, abych jednou já z toho měl pocit, jako možná má třeba můj táta z toho, že nás vychoval. Prostě fungující rodina.“

Lukáš, 40 let: „Nerad bych vypadal jako starý Mohykán, ale vlastnosti: měl by se dětem věnovat, vyhánět je od počítače všechny bez rozdílu, měl by jim umět aspoň poradit nebo vysvětlit veškeré názory, který teda prezentuje. A co si myslím, že je nejdůležitější, je zajímat se, co je s dětma, komunikovat, mluvit, mluvit a poslouchat.“

Jan, 39 let: „Měl by mít ty děti rád, měl by se o ně starat a měl by mít zájem na tom, aby byly dobře vychované. Aby byly vytvořeny základy pro to, aby byly úspěšný..., aby byly vzdělaný nebo měly nějaký řemeslo, aby se uměly chovat, měly nějakou sociální inteligenci. Měly by ho mít ty děti rády, přirozeně, spontánně, protože si ho prostě kvůli něčemu vážej, že jim je vzorem, že jim něco dal, nějakou péči.“

Martin, 40 let: „Starat se o děti. Starat se o rodinu. Pomáhat. Zaopatřit.“

Zdeněk, 36 let: „...představuji si otce, kterej se o tu rodinu stará a kterej se o ni dokáže postarat a ted' vůbec nemyslím finanční stránku, protože to je jen jeden aspekt, protože dobrej otec může být i ten, kde vydělává víc manželka. Takže kterej dokáže děckám uvařit, kterej ví, kde mají spodní prádlo a kterej s nima třeba dělá úkoly a tráví s nima i volný čas a tak dále.“

Tyto kompetence můžeme rozdělit na vztahové kompetence (empatie, podpora, pochopení, vytváření vztahů), pečovatelské kompetence (umí dítě přebalit, převléknout, dát mu najíst) a kompetence finančně-zaopatřující. Dle respondentů je dobrým otcem tedy ten, kdo:

- své děti miluje
- je pro ně oporou
- věnuje se svým dětem
- projevuje o děti zájem
- umí dětem poradit
- komunikuje s dětmi
- vysvětluje dětem své názory
- umí dětem naslouchat
- je pro děti autoritou a vzorem
- stará se o rodinu a vytváří pro děti dobré zázemí

- umí si udělat čas na své děti
- předává dětem hodnoty, které jsou i pro něho důležité
- umí se o děti postarat (uvařit, převléknout je apod.)
- vytváří pro děti takové podmínky, aby mohly být ve svém životě úspěšné

Zajímavým zjištěním je, že respondenti nejmenovali mezi hlavními funkcemi či kompetencemi dobrého otce explicitně i roli živitele. To ale neznamená, že by se respondenti o ní ve svých výpovědích nezmiňovali. Schopnost uživit či finančně zabezpečit rodinu je možné vysledovat pod tvrzením, že dobrý otec se stará o rodinu, vytváří pro děti dobré zázemí a takové podmínky, aby mohly být ve svém životě úspěšné.

4.4.1.3. Význam otcovské role

Role otce a jeho účast na výchově a formování osobnosti dítěte jsou nenahraditelné. Otec je stejně důležitým rodičem jako matka, který má svoje specifické úkoly a to podporovat a pomáhat dítěti ve vytváření jeho vlastní autonomie, být pro něho oporou a naučit ho ovládat agresi. Otec tím ovlivňuje vznik mnoha charakterových rysů dítěte jako je odpovědnost, empatii, samostatnost, sociabilitu. Navíc vzájemný vztah mezi otcem a dítětem předurčuje úspěšnost dítěte v jiných mezilidských vztazích (přátelských, profesních i partnerských).

Dle výpovědi respondentů význam role otce v životě dětí spočívá v tom, že svým dětem:

- zprostředkovává jiný pohled na svět než matka
Ivan, 34 let: „No role otce nejde nahradit, .. matka a otec, tak každéj tomu dítěti něco dává. Ty lidi nejsou stejný, mají jiný pohled na svět a ty děti tím jsou modelovaný a o tom je pak i ta výchova. Každéj máme to vidění trošku jinak a obojí je správně.“
- zprostředkovává odlišný způsob chování a myšlení oproti matce
Radim, 40 let: „Tak ten chlap je vždycky symbol té síly, žena je symbolem nějakýho cítění sociálního, citlivosti, ten chlap je víc soutěživej, cílevědomej. U nás to tak asi je.“

- zprostředkovává dětem model chování muže k ženě
Adam, 39 let: „Ono to je i přejímání návyků. Když máš syna, tak vlastně vidí, co táta doma dělá, jak se chová k ženě jako k manželce.“
- společně s matkou předkládá dětem model řešení problémů mezi mužem a ženou a způsob nalézání společného kompromisu
Jan, 39 let: „No vzor chování, a jakoby že si to dítě obecně odpozoruje modely chování mužského a ženského, tu schopnost nacházet kompromisy.“
- poskytuje dítěti jiný druh lásky než je láska mateřská, a tím i jiný způsob výchovy
Ivan, 34 let: „No ta výchova bude vždycky odlišná podle toho, jestli vychovává chlap, nebo ženská... Každý tu lásku a výchovu má jinak a vzájemně se to doplňuje.“
- zprostředkovává vzor mužského chování pro syna
Jan, 39 let: „...je potřeba jim jako otec dát i mužský vzory chování - chovat se slušně, neagresivně, ale zase si nenechat dělat na hlavu. Umět se ozvat.“
- učí dceru komunikaci a vzájemné interakci s mužským pohlavím
Jan, 39 let: „Podle mě, co jsem se kdy setkal s bývalýma přítelkyněma nebo láskama, který byly z neúplnejch rodin, tak mně přišlo, že ty holky měly problém akceptovat to mužský chování, nebo rozumět mu, a docházet k nějakým kompromisům.“
- motivuje děti k překonání vlastních hranic, k překonání sama sebe
Zdeněk, 36 let: „Ženy jsou víc pečlivý, starostlivý, ne že by otec nebyl starostlivej, ale je to jiný druh výchovy. Možná dětem posouvá ty hranice, kam až může jít, prostě ho motivuje.“
- zajišťuje společné dobrodružné zážitky
Zdeněk, 36 let: „...nezastupitelní jsou právě v tom druhu výchovy. Jak moje manželka říká, že děti s otcem zažijí víc dobrodružství.“

Dále z výpovědi respondentů vyplynulo, že matka je vnímána jako nositelka, (a tím i jako učitelka) sociálních hodnot (pečovatelství, citlivost, starostlivost, sociální citění). Zatímco otec je symbolem ochrany a zabezpečení rodiny a nositelem mužských vlastností jako jsou soutěživost a cílevědomost:

Adam, 39 let: „Podle mého ten materšský pud je ten pečovatelskej a otcovský pud je ten ochrannitelskej a ten zajišťovací, jako že zajistí tohle a tohle. To si myslím, že to ještě je v nás z dob pravěkých lovců a jeskynních lidí.“

4.4.1.4. Otcovská dovolená

V České republice je v poslední době diskutována i myšlenka povinné otcovské dovolené, kdy část rodičovské dovolené je rezervována pro otce (nebo pro matku, pokud je na rodičovské dovolené otec). Pokud si otec tuto svoji část nevybere, pak se celková délka rodičovské dovolené o vyhrazenou část pro druhého rodiče krátí. Respondenti na tento návrh nemají jednotný názor. Někteří respondenti v tom vidí pomyslné pozitivní „popostrčení“ mužů k roli otce, možnost otce poznat na vlastní kůži, jaké to je celodenně pečovat o dítě, a zároveň obranu vůči zaměstnavatelům, kteří odchod otce na rodičovskou dovolenou v současnosti mohou vnímat negativně:

Pavel, 40 let: „...podřídil bych se tomu i já, možná lepší, když za ty chlapy někdo rozhodne, protože oni mají ty překážky jako třeba ty historický, jako já na mateřskou nikdy. Takže si myslím, že by to měli poznat z té druhý strany.“

Zdeněk, 36 let: „...pokud by to bylo tady, tak by mě to vůbec nevadilo, kdyby to jako toho člověka nutilo a ten zaměstnavatel to nebral jako tak, že si ten chlap v uvozovkách vymejší, že je nemakačenko a chce bejt doma. Tak kdyby to bylo takhle striktně daný, tak by mě to vůbec nevadilo a myslím si, že je to dobře. A jak já zrovna nemám moc rád jako příkazy, tak toto si myslím, že by těm chlapům pomohlo víc, než bejt u porodu.“

Jan, 39 let: „Tak mě by se to líbilo, kdyby obecně byla taková možnost. Pro mě by to asi byl i takovej hezkej kariérní oddych..., tak já bych šest neděl strávil jenom s dítětem a myslím si, že by to bylo super... Já si myslím, že některým tatínkům to pomůže bud' upevnit to pouto s tím dítětem, a nebo jakoby poznat, protože... někteří ti otcové jsou povrchní a myslí si, jaká je to děsná pohodička bejt s dítětem a ono by je to možná víc přimělo k tomu, aby si vážili tý práce té ženy.“

Tito otcové by tedy novou legislativu ohledně otcovské dovolené přivítali, ale pouze v případě, že by stát ochránil rodiny před negativním finančním dopadem způsobeným odchodem otce na rodičovskou dovolenou:

Pavel, 40 let: „...domnívám, že je dobrý nápad, ale musel by stát ošetřit ten ekonomické dopad, protože není možný, aby manžel, který vydělá třicet tisíc a manželka nějaká pomocná sestra deset, to by asi moc nefungovalo, aby ona živila celou rodinu. Dnes mají lidé hypotéky, takže je to neproveditelný.“

Druhá skupina respondentů naopak tuto myšlenku vnímá jako zasahování do kompetencí rodiny:

Lukáš, 40 let: „Nutit někoho tímhle stylem, jenom pro to, že to je nařízený, aby zůstal doma, že si to musí povinně „odkojit“, to si myslím, že to je absolutní kravina.“

Radim, 40 let: „Je to blbost, ať si to každé udělá, jak chce.“

Respondenti výzkumného šetření spatřovali hlavní pozitiva povinné otcovské dovolené především:

- v prohloubení pouta mezi otcem a dítětem
- v získání vlastní zkušenosti s péčí o dítě, která by otce přiměla, aby si více vážili práce ženy
- v oddychu od profesní kariéry otce
- ve změně vnímání odchodu otců na rodičovskou dovolenou ze strany zaměstnavatelů (odchod otců na rodičovskou dovolenou jako přirozený jev).

Jako negativum pak respondenti uvedli:

- nepřiměřené zasahování do kompetencí rodiny
- snížení životní úrovně rodiny z důvodů nižších výdělků matek

4.4.2. Angažovanost otce v rodině a jeho kompetence

4.4.2.1. Stávání se otcem

V naší kultuře není s nastávajícím otcovstvím spojen žádný rituál, který by otce na jejich novou životní roli připravil. Ženy, budoucí matky, se na příchod dítěte připravují v rámci předporodních kurzů, studiem naučných knih o mateřství a výchově. Jak je to ale s otci?

Z výzkumného šetření mezi otci vyplynulo, že se na roli otce nijak aktivně nepřipravují, spoléhají buď na svoje zkušenosti z oblasti péče o mladší sourozence, na zkušenosti se setkávání s dětmi jejich přátel, nebo na vlastní úsudek a schopnost řešit situaci, až nastane:

Lukáš, 40 let: „Ne, absolutně ne. Já nejsem tenhle ten čtecí typ, co si musí načíst každou knížečku, jak se vychovává miminko. Měl jsem mladší a ještě mladší sourozence, takže jsem takovou tu roli vychovávací už jakoby prošel.“

Zdeněk, 36 let: „Ne. Já jsem sice ten typ, co musí všechno nastudovat a když jsou děti nemocný, mají nějakou nemoc, tak o tom za chvíli vím víc než ten doktor, ale zrovna toto mi přišlo, že to nejde moc naučit. Že prostě to člověk musí mít v sobě nebo ne.“

Radim, 40 let: „Určitě ne. Vůbec. To jsem si říkal, že to nějak zvládnou.“

Ivan, 34 let: „Ne. To jsou věci, do kterých se dostaneš. Hodně kamarádů mělo děti dřív než já, takže nějaká zkušenost tam byla, ale na to jsem se prostě nepřipravoval. Ale samozřejmě jsem věděl, že s tím souvisí nějaká změna, třeba větší míra zodpovědnosti.“

Pokud si nastávající otcové nějakou informaci o výchově dítěte přečetli, pak na doporučení nejčastěji ze strany partnerky:

Adam, 39 let: „No možná, že jsem něco četl, ale jenom, že jsem byl k tomu postaven, k té knížce, když už Lenka něco četla a řekla mi, ať se podívám, ale jinač ani ne.“

Martin, 40 let: „Jenom přes internet. Občas jenom co mi bylo doporučeno, kam se podívat.“

Pavel, 40 let: „...vyloženě, že bychom dělali nějaký přípravy, to ne, ale četli jsme takový ty knížky, jak se co dělá, než se dítě narodí. Do kurzu chodila jen manželka a mě pak převyprávěla, co je důležitý, ... pak jsme většinu věcí dělali citem.“

Jan, 39 let: „Speciálně asi ne. Víím, že nějakou knížku mě Hanička tehdy koupila. Tu jsem si jako přečetl se zájmem, ale zase něco tak úplně převratného tam pro mě nebylo, krom takových těch všeobecných upozornění, že se člověku ten život trošku změní, přeuspořádají se malinko ty hodnoty.“

Otcové také přemýšleli o tom, jaký styl výchovy byl praktikován na nich jejich otcí a jak oni sami by chtěli své děti vychovávat:

Pavel, 40 let: „To snad byly jen vzpomínky, jak bych to nechtěl dělat, jak to dělal můj táta a pak třeba představy, jak bych to chtěl dělat, co by bylo dobrý.“

4.4.2.2. Otec u porodu

Po roce 1989 prošlo porodnictví v České republice velkým vývojem a otevřelo dveře porodních sálů otcům, kteří doprovázejí své partnerky k porodu.

Rozhodnutí, zda muž bude přítomen porodu svého dítěte, by mělo být svobodnou volbou jak ženy, tak muže. Rodiče by se měli dohodnout, zda chtějí být při porodu svého dítěte společně, nebo zda žena porod považuje za svoji intimní záležitost a přeje si být raději bez partnera. Dle výpovědi některých respondentů, by budoucí otcové neměli být k účasti u porodu nuceni:

Zdeněk, 36 let: „...ale doporučoval bych nenutit ty chlapy. Pokud má ženská to přání, tak snažit se jí vyhovět, ale prostě si myslím, že některým chlapům to nejde, a tak je lepší je nenutit.“

Z výzkumného šetření mezi otci vyplynulo, že všichni respondenti byli přítomni u porodu alespoň jednoho ze svých dětí. Více jak polovina respondentů (pět respondentů z osmi) uvedla, že u porodu byli na výslovné přání matky dítěte. Tito respondenti přání zažít porod svých dětí „na vlastní oči“ neměli, ale prosbu partnerky se rozhodli vyslyšet a k porodu ji doprovodili:

Adam, 39 let: „Tak mě to bylo tak nějak jedno, jestli tam budu, nebo ne. To jsem neřešil. Když manželka chtěla, ne že by mě nutila, ale jako byla by ráda, kdybych tam byl, tak jsem tam šel.“

Ivan, 34 let: „Musím přiznat, že se mi tam nechtělo, že nestojím o tento zážitek, ale samozřejmě protože to bylo přání Marie a prostě jí by to pomohlo, tak to jako nelze odmítnout. Já jsem jakoby nikdy neváhal, že bych tam nešel.“

Zdeněk, 36 let: „Nebylo to mé přání, že bych jako tam chtěl aktivně být u porodu. To rozhodně ne, ale bylo to přání manželky, tak jsem jí ho splnil. Nedělalo mi to vyloženě zle, to ne. Ale kdyby mi řekla, nebud' tam, tak možná... No prostě bylo to přání manželky a nedělalo mi problém to splnit.“

Pavel, 40 let: „...před tím jsem to bral tak, že to spíše patří tý ženské, že to jsou pro ni chvíle, kdy jí třeba je blbý, že ji člověk uvidí. Ale moje žena si to vyžádala a mě to bylo příjemný, že mě tam chce. Ale já jsem taková povaha, že kdyby mi neřekla, tak bych se tam vyloženě netlačil.“

Tři respondenti uvedli, že přání být u porodu svých dětí sdíleli společně s jejich manželkami:

Jan, 39 let: „Hanička to chtěla a já jsem u toho chtěl být.“

Radim, 40 let: „My jsme se shodli. Neměl jsem s tím vůbec žádný problém a byl jsem i rád, že jsem tam.“

Respondenti uváděli následující motivy, které je vedli k účasti u porodu svého dítěte:

- splnění přání partnerky, aby muž byl porodu dítěte účasten

Lukáš, 40 let: „...dnes si to ženy poměrně přejí a tak jsem vyhověl.“

- podpora matky při porodu

Jan, 39 let: „...já si myslím, že když ta možnost je, takže je to dobrá podpora a přeci je to pro tu ženskou nějaká fyzicky i psychická zátěž a ten partner by ji měl v tom podporovat. Přece proto jsme spolu, abychom si pomáhali.“

- ochrana/obrana matky proti negativnímu chování personálu

Adam, 39 let: „...ty chlapi u porodu jsou spíš reakce na ty historky našich matek, jaká to byla, nechci říct slovo řezničina, ale jako to chování toho personálu k té rodičce. Takže je něco jinýho, když tam je ten chlap ještě, kterej si přeci jenom nenechá toho tolik líbit, jako ty ženy, který nemůžou nic.“

- společné sdílení zážitku zrození dítěte

Lukáš, 40 let: „...asi pro tu partnerku je dobrý, že tam je ten partner, že ji povzbuzuje, že s ní trošičku sdílí tu bolest a tu radost...“

- zvědavost, možnost zažít něco nového

Radim, 40 let: „...mě to spíše zajímalo z toho fyzickýho hlediska. (smích) Člověk to asi nevidí každý den a příležitostí není moc. Já říkám, že je zajímavý, všechno vidět, co jsem ještě neviděl, nebo nezažil.“

Dle respondentů přítomnost u zrození jejich dítěte byla pro ně silným emotivním zážitkem v případě, že porod probíhal bez komplikací:

Adam, 39 let: „...když bylo po porodu a dali jí to dítě, tak to jsem nebyl schopen telefonovat. Protože kdybych začal telefonovat, tak bych se rozbrečel, protože ty emoce byly tak natlakovaný.“

Martin, 40 let: „Takový blažený pocit. Opravdu je to příjemný. Když to pak člověk vidí, když to pak začne brečet, tak... klobouk dolů. Hezký to bylo.“

Ivan, 34 let: „...pro mě to byl silnej zážitek, prostě byl jsem úplně na měkko.“

Jan, 39 let: „...je super, když je člověk přímo u toho okamžiku zrození a najednou tu prostě je ten človíček.“

Hlavní přínos účasti otců u porodu dítěte respondenti spatřovali v navození pocitu pohody a bezpečí u matky. Jestli však jejich přítomnost u porodu má také vliv na jejich vztah k dítěti a nastartování otcovských instinktů, či prohloubení vztahu k partnerce (matce dítěte) nedokáží jednoznačně odpovědět:

Jan, 39 let: „...možná, já nevím, jak bych to cítil nějaký ten vztah k Haničce a k Toníkovi, kdybych u toho nebyl, ale rozhodně to jako nemělo žádný negativní vliv a jestli to nějaký posilující vliv mělo, pak určitě ten pozitivní.“

Jeden z respondentů uvedl, že pouhá účast muže u porodu dítěte z něj dobrého otce neudělá:

Zdeněk, 36 let: „Jako fakt mluvím jenom za sebe, já si myslím, že ne, že to vliv nemá. Myslím si, že existuje spousta chlapů u porodu a nakonec dobrýma otcema nejsou a naopak.“

4.4.2.3. Rozdělení rolí v rodině (dělba práce)

Z výzkumného šetření vyplývá, že role otce již není pouze rolí živitele rodiny. Ve většině rodin respondentů je sice otec stále hlavním živitelem (7 z 8 respondentů má větší příjem než žena), ale jeho role v rodině se rozšiřuje i o roli spolupečovatele o dítě a zapojuje se do chodu rodiny více, než bývalo zvykem v tradiční rodině. Respondenti v rámci výzkumného šetření nejčastěji uváděli následující činnosti, na kterých se v rámci zajištění chodu rodiny podílejí:

- přebalování dětí
- organizace sportovních akcí, výletů
- krmení malých dětí
- plánování volnočasových aktivit
- zpívání si s dětmi
- týdenní velké nákupy potravin
- hraní si s dětmi
- vaření
- učení se s dětmi do školy
- luxování
- odvoz dětí do/ze školy/školky
- třídění a vynášení odpadu

- rozvoz dětí do kroužků
- péče o zahradu a dům
- ranní a večerní hygiena dětí
- servis automobilu

Ačkoliv respondenti výzkumného šetření vypověděli, že rozdělení rolí v jejich rodině nevyplývá automaticky z genderu, jako spíše ze vzájemné dohody, časových možností rodičovského páru a dispozic jednotlivce k určitým činnostem, v oblasti **péče o domácnost** sebekriticky přiznali, že se podílejí méně, než ženy:

Zdeněk, 36 let: „No, upřímně řečeno domácí práce dělá hlavně manželka, to musím přiznat. Ale třeba teď o víkendu jsem vyluxoval a pověsil prádlo a tak...“

Radim, 40 let: „No tak v domácnosti nedělám skoro nic doma. (smích) Ne, jde o to, že třeba nesnáším stírání, tak to vůbec nestírám. Když jde o to vyluxovat, tak to luxuju. Snažíme se zapojit děcka... Vaří převážně Jana, ale já taky nemám problém uvařit, když má Jana nějakou aktivitu.“

Pavel, 40 let: „...ta včelí práce, je prostě na ni... Devadesát pět procent péče o domácnost, praní, žehlení, uklízení tak to dělá Jana.“

Jan, 39 let: „Tak je to dohoda, ale v té dohodě převládá to, že uklízení, vaření samozřejmě dělá Hanička. A nebo tyhle činnosti dělám v okamžiku, kdy není doma. Sice je to ten standardní konzervativní model, ale víceméně to vyplývá z dohody, Hanička to akceptuje i z těch jakoby časových podmínek.“ (manželka je na rodičovské dovolené)

Odlišná situace je v rodině Adama (39 let), který byl se synem i s dcerou na rodičovské dovolené. Adam je jediný z respondentů, který vypověděl, že se podílí na všech domácích pracích: „Já dělám doma všechno. Vlastně všechny druhy činností doma dělám. A kompetence mám neomezený.“ (smích) Zdá se tedy, že péče o dítě v době rodičovské dovolené úzce souvisí se starostmi o domácnost, tedy že ten, kdo zůstává s dítětem doma, přebírá i starost o ni.

Mezi nejméně oblíbené činnosti respondentů týkající se péče o domácnost patří práce, které jsou společností vnímány tradičně jako ženské - mytí nádobí, stírání podlahy, mytí oken a především žehlení. Z výpovědí lze vysledovat, že muži se stydí dělat tyto domácí práce, a pokud jsou nuceny tyto práce vykonávat, pak si nepřejí, aby je u nich někdo viděl:

Lukáš, 40 let: „Žehlení! To chlap absolutně odmítá!“

Martin, 40 let: „V životě jsem nežehlil... Udělám všechno, opravdu udělám všechno, kromě žehlení.“

Zdeněk, 36 let: „Jedinou věc, kterou jsem byl v životě jednou jedinkrát donucený dělat a nechci ji dělat a říkal jsem to i manželce, když jsem si ji bral, že k tomu mě prostě nutit nebude, je žehlení... Tak to jediný jako nedávám.“

Adam, 39 let: „Žehlení mi vadí, ale dělám to. Zahrnuju to do těch činností, co se musej. Ale o tom, že žehlím, zásadně nikde nemluví.“ (smích)

Pavel: 40 let: „...já mám třeba problém a říkal jsem to i manželce, jak jsme viděli Černý barony, tak tam věšel na balkóně, myslím, že ho hrál Dvořák, jak tam chodil s těma kolíčkami, tak to mám pocit, že bych nesnesl, to mi přijde opravdu divný, když chlap věší prádlo. Žehlit mi nevadí, to jsem párkrát i dělal, ale asi je to o tom, že mě u toho nikdo neuvidí. Ale taky to nedělám.“

Radim, 40 let: „Ne, jde o to, že třeba nesnáším stírání, tak to vůbec nestírám.“

V rámci oblasti péče o domácnost a chodu rodiny se tedy otcové spíše angažují v oblastech tradičně mužských, kde je zapotřebí fyzická síla, jako je péče o dům, zahradu, auto a dále zásobování (velké nákupy):

Jan, 39 let: „Hodně dělání velkejch nákupů. Hanička dělá ty provozní, chleba a banány, ale jednou za tejdén, vlastně takový ten velkej nákup, tu všeho chuť, dělám já. Péče o trávník na zahradě, i když tu zahradu sdílíme, ale víc toho dělám já... Samozřejmě veškerý domácí údržbový práce. Opravit něco, natřít. Péče o auto.“

Pavel, 40 let: „Já jsem schopnej zabezpečit, že má doma furt maso, že má brambory, rýži. Nakupování je moje starost, to jo, zásobování dělám já, ale pak to vlastní jídlo, vaření, tak to dělá manželka.“

Ivan, 34 let: „...týkající se chodu domácnosti, tak to jsou věci vyžadující nějakou fyzickou činnost jako oprava plotu, sekání zahrady. Ale i tak spoustu práce zastane Marie a v tom mám já špinavý svědomí, tam já kolikrát bych mohl být aktivnější jako třeba myčka a tak dále.“

Je zajímavé, že několik otců podobně jako Lukáš (40 let) uvedli jako svoji výhradní činnost v rámci chodu domácnosti třídění odpadů:

Lukáš, 40 let: „...odpadky to jsem vyloženě já a to já i třídím a sešlapuju PET flašky. A v rámci rodiny to se budu snažit Sofínku učit, aby třídila. Nejsem žádnéj velkej ekolog, ale myslím si, že je to nutný a úplně nesnáším odpadky pohozený.“

Péče o děti do tří let je v České republice stále doménou žen. Z osmi respondentů výzkumného šetření na rodičovskou dovolenou nastoupil jeden otec. Motivací pro zvolení této rodičovské strategie péče o dítě byla profesní kariéra ženy a fyzicky náročné povolání muže:

Adam, 39 let, 2 děti: „Já jsem byl na rodičovský. U kluka, u toho staršího, jsem byl od jednoho roku do dvou a půl, takže rok a půl. A u Adélky jsem byl od dvou do tří let. A byl jsem doma proto, že jsme se tak domluvili, protože žena chtěla pokračovat v kariéře... a jsem dělal a dělám na tři směny, což je hodně vyčerpávající a bylo mi jedno, jestli budu rok doma nebo dva, protože můj profesní růst se tím nezastavuje.“

Ostatní respondenti uváděli, že o vystřídání matky v péči o děti by uvažovali v případě, pokud by si to vyžádala finanční situace v rodině - tedy v případě, že by matka dítěte měla vyšší příjmy než otec, nebo z důvodu profesní kariéry ženy:

Martin, 40 let: „Jo, když by měla práci za víc peněz, tak proč ne... Když by zaopatřila rodinu líp jak já, tak prostě z důvodu financí ano.“

Pavel, 40 let: „... já jsem o tom i uvažoval. Zvažovali jsme to z toho důvodu, aby jí armáda držela místo, ale nakonec jsme to neudělali, ale měli jsme to udělat...“

Zdeněk, 36 let: „...já jsem v té době fakt vydělával poměrně dost a manželka jako zdravotní sestra poměrně málo. Takže já jsem měl třeba čtyřnásobnej plat, takže to nešlo. Kdyby to bylo opačně, tak by nás to asi donutilo.“

Lukáš, 40 let: „No myslím, že by se nad tím rodina měla dohodnout, jednak s organizací času, jednak s pracovním ohodnocením. Pokud je žena ve vyšší finanční sféře, tak si myslím, že tam by ten chlap měl. A pak i ta finanční situace tu rodinu donutí, aby se to obrátilo a asi by s tím neměl být problém... No nevím, jaký jiný důvod by donutil chlapa, aby chtěl bejt doma s dítětem.“

Mezi důvody, proč respondenti nevyužili možnosti odchodu na rodičovskou dovolenou, lze vysledovat:

- ekonomické důvody (obavu o snížení životní úrovně rodiny)

Jan, 39 let: „Vzhledem k tomu, že máme dost velkou disproporci v tom, kdo vydělá, tak to bylo jasné.“

- kojení dítěte matkou

Pavel, 40 let: Manželka je hrozně vysazená na to přírodno a kojení, takže kojila do roku a půl, a to bych ji tam musel malou nějak vozit, takže nakonec zůstala na rodičovské ona.“

Jan, 39 let: „...zvlášt' v tom raným věku asi, kdy ta ženská kojí, to vlastně ani technicky nejde.“

- obavu, že by matka odloučením od dítěte mohla trpět

Radim, 40 let: „...manželka je takovej ten rodinej typ, že ji nevadí, ba naopak vyhledává, starat se o malý děti, tak to bych ji tím asi ublížil.“

- přesvědčení, že celodenní péče o malé dítě by je nenaplňovala:

Zdeněk, 36 let: „...že bych po tom toužil, to přiznám, že ne.“

Radim, 40 let: „...asi by mě to ani neuspokojovalo...“

- obavu, že by nebyli schopni péči o malé dítě tak dobře zvládnout jako žena

Martin, 40 let: „...ona je Iva pilná matka, ona se radši o ty děti postará, ona ví, že já bych to tak dobře nezvládl.“

Jan, 39 let: „Ale já ani nevím, jestli bych se na to cejtil.“

Mezi respondenty převládá názor, že matka je lépe vybavená k péči o malé dítě již od přírody, neboť člověk je zvíře, savec a v přírodě o mláďata také většinou pečují samice/matky. Respondenti ale připouštějí, že tréninkem a každodenním kontaktem s dítětem se i muž dokáže naučit, jak o dítě správně pečovat a může se stát stejně dobrým pečovatelem jako matka:

Lukáš, 40 let: „...to není naučený. Já si myslím, že i člověk vzniknul nějakým vývojem a ať se to někomu líbí, nebo ne, tak jsme svým způsobem zvířata. Někde to je zařízený, že se o mláďata staraj dva, někde maminka a někde jenom tatínek, ale z větší části se o to vždycky stará ta matka.“

Jan, 39 let: „Já si myslím, že pokud ta žena může a není to fakt z nějakých těžce racionálních důvodů, tak si myslím, že ta ženská má asi fakt od přírody lepší dispozice k tomu... Jako určitě jsou chlapi, kteří jsou na mateřský, a myslím si, že to zvládaj, že se to naučej a že pak ve finále určitě budou znát konkrétní potřeby svých

děti líp než ta matka, protože hold jsou s ním častěji. Ale možná, že ty ženský něco od přírody maj, nějakou tu vyšší míru trpělivosti a tý výdrže, protože někdy je to hroznej záhul.“ (smích)

Pavel, 40 let: „Jestliže je to zdravá žena, jako že vyrůstala zdravě v dobrým prostředí, pak určitě... Tak devadesát procent chlapů, kdyby mělo každý dvě hodiny vstávat, tak by byli jak praštění druhej den. Takže já si myslím, že jsou nejen nějak na to nastavený, ale že je to možná spojený i s tím kojení, že to berou přirozeně, ale chlap to nemůže zvládnout.“

Radim, 40 let: Já si myslím, že určitě ty hormony nějak...., že jak ty děti kojej, tak ta vazba je tam daleko užší. Nebude to daný jenom fyzicky, asi se dá spoustu věcí naučit.“

Ivan, 34 let: „Já si myslím, že v tom to mateřství naprosto funguje a ta síla toho porodu, když jsem to viděl u ty Aničky, kdy prostě to dítě se tam přicucne. No jsme zvířata, takže to funguje takhle biologicky a ten kontakt je tam takhle ohromně silnej. Já neříkám, že to nemůže zastat otec,....“

Respondenti vypověděli, že se podíleli na péči o své děti již od jejich narození. Vzhledem k tomu, že první rok na rodičovské dovolené byly s dětmi doma ve všech případech matky (v jednom případě otec matku na rodičovské dovolené vystřídal), otcové se převážně zapojovali do ranních a večerních aktivit (hraní si s dětmi, hygiena, přebalování, uspávání dětí) a víkendových činností:

Jan, 39 let, syn 3 roky: „...většinou dávám spát ve všední den a většinou i o víkendu. Uspávání, večerní koupání, čištění zubů, relativně často i to ranní vstávání, oblečení. Když byl malej, tak koupání jeho, jako mimina, to jsem dělal z devadesáti procent já, když jsem byl doma.“

Radim, 40 let: „Přebalování, to mě vůbec nedělalo problém, takže jsem přebaloval. Vstával jsem, většinou to bylo tak, že do půlnoci jsem byl s nima vzhůru já, aby se Jana vyspala, ale pak k ránu, to jsem se zase potřeboval vyspat do práce.“

Lukáš, 40 let, dcera 9 měsíců: „Mně nedělá žádný problém převlíkání, balení, ale větší část se jí věnuje paní, tady manželka.“

Pavel, 40 let: „Přebaloval jsem, jen jsem nemusel, když byla pokakaná, to je hrozný smrad. To jsem fakt nedělal rád.“

Vztah s otcem je pro dítě významný již od kojeneckého věku a způsob hraní otců s dětmi se od počátku liší od hry matek - otec se věnuje více fyzické hře, která má rychlejší tempo a více náhlých změn a zvrátů. Jeho povzbuzování dětí k větší odvaze a nezávislosti je protiváhou k ochranným tendencím matky:

Jan, 39 let: „Takovýto hraní si, blbnutí, vození na koníčkovi, vyhazování, tak to je taková hodně moje aktivita. Hanička ta se víc zaměřuje na ty edukativní věci, kde ho jakoby vyučuje, učí, ale takový to hraní, blbnutí s autíčkama po podlaze, tak na to je tatínek dobrej.“

Zdeněk, 36 let: „Možná dětem posouvá ty hranice, kam až může jít, prostě ho motivuje... Jak moje manželka říká, že děti s otcem zažijí víc dobrodružství.“

Z výzkumného šetření vyplývá, že muži se více zapojují do aktivit a činností týkajících se starších, a tím samozřejmě i samostatnějších, dětí (hlavní zodpovědnost za péči o malé děti zůstává na ženách). V rámci péče o děti, které již navštěvují předškolní či školní zařízení, se respondenti angažovali v rozvozu dětí do školních zařízení a v organizaci volného času dětí (rozvoz dětí do kroužku, společné hraní, zpívání, plavání apod.) a učení se s dětmi:

Lukáš, 40 let: „Já jsem spíš na ty sportovní akce. Já jsem organizátor volného času a manželka je ten výkonný orgán. (smích) Zajišťuje ten servis.“

Ivan, 34 let: „...samozřejmě jsou věci, třeba teď s Adamem, který dělám já a to jsou takový ty naše aktivity. My hodně hrajeme, zpíváme. K tomu jsem víc já předurčen než Marie. A tak to jsou aktivity, který s ním dělám výhradně já. Divadlo mu hraju, to třeba Marie nehraje...“

Pavel, 40 let: „Já se vyloženě zaměřuju na to, že manželka toho má plný zuby těch domácích prací, takže nemá čas a energii, aby syna vozila na ty kroužky a tam mu trošku něco vysvětlila. Pro ni je to hodina a půl zbytečně stráveného času někde na stadióně a já si to tam naopak užiju, takže tahle oblast je vyloženě na mě.“

Zdeněk, 36 let: „Chodíme do bazénu. Ted' toho malýho učíme na kole, tak jezdíme na kole. Bydlíme u lesa, tak prostě procházky a tak..., že by byla nějaká činnost, kterou

dělám jenom já, to asi ne. My se tak jako spíš střídáme. Ale myslím si, že to je asi spíš takový typický rozdělení tý mužský a ženský role. Odvádím je do školky, do školy většího kluka jak já tak i manželka, vyzvedáváme je na střídačku.“

Zdá se, že ve vztahu mezi respondenty a dětmi (bez ohledu na věk dítěte) převažuje herní interakce. Způsobeno to může být tím, že otcové s dítětem tráví méně času než matka, a společný čas s dětmi si chtějí užít při společné hře, zábavě, nebo díky společným zálibám a sportovním kroužkům.

Respondenti vypověděli, že jsou schopni postarat se o děti v nepřítomnosti matky ať už vlastními silami, nebo s pomocí prarodičů:

Pavel, 40 let: „...už jsme to řešili, protože ona byla vlastně v Kosovu na půl rok. Ale to byl jenom kluk, takže to bylo úplně v pohodě. To už bylo ve věku, kdy už chodil do školky, takže jsem ho jen ráno připravil do školky a odpoledne vyzvednul. Problém jsem s tím vůbec neměl, co se týká stravy, praní obstaraly babičky, ale problém byl, když jsem v zaměstnání musel zůstat dýl a to jsem pak musel řešit se sousedkou, aby ho vyzvedla. Jinak mně to dokonce vyhovovalo. Já jsem si nastavil řád, asi pro to jsem i v armádě, a to mi hrozně vyhovovalo.“ (smích)

Martin, 40 let: „Jo. Moji rodiče by mi pomohli..., to víš, že bych to zvládl.“

Zdeněk, 36 let: „Ne, není problém. Možná tam není tak naklizeno, jak by si někdo představoval. Ale nemám problém si kluci vzít na víkend a jet třeba k mému tátovi do Znojma.“

Jan, 39 let: „Určitě. Hanička už párkrát na víkend někam odjela. Většinou pak jedeme s Toníkem k babičce. Ale zvládl bych to i sám.“

Dle výpovědi Zdenka (36 let) matka i otec se dokáží o děti postarat stejně:

Zdeněk, 36 let: „Chlap dokáže opečovat stejně dobře, ale jinak. Prostě možná bude větší binec, možná budou, já nevím, děti víc špinavější a možná budou chodit pozdějc spát, ale dokáže to úplně stejně.“

Pouze jeden respondent připustil, že je schopen se o svoji dceru ve věku 9 měsíců, postarat pouze krátkodobě:

Lukáš, 40 let: „Jo, myslím si, že jo tak asi do druhého dne, pak bych skrečoval.“

4.4.2.4. Způsob rozhodování

Se změnami v rozdělení rodičovských rolí se mění i způsob rozhodování o věcech týkajících se chodu rodiny a výchovy dětí. V tradiční rodině byl hlavou rodiny muž a on rozhodoval i o všech důležitých věcech. Z výpovědi respondentů vyplývá, že v současnosti partneři rozhodují společně:

Jan, 39 let: „Spíše je to o dohodě. Někdy ta dohoda je spontánní, někdy je to otázka nějakého kompromisu, ale nedokážu říct, že by byla nějaká oblast, kde se spíš jeden vždy podřizoval druhému. Spíše to závisí na situaci, jednou se podřídím já jí, jednou ona mě, spíše si o tom popovídáme anebo se o tom i v uvozovkách pohádáme, ale ve finále se k něčemu doberem...“

Zdeněk, 36 let: „Myslím, že se s manželkou tak jako dohadujeme a někdy si prosadím věci já a někdy ona. Není to výrazně... no máme to spíš půl na půl. Možná to vyžaduje větší trpělivost z obou stran, že se často dohadujeme, co bude, co se koupí, jak se to koupí.“

Ivan, 34 let: „Já mám pocit, že je to vždycky domluva. Že se o tom pobavíme, někdy se to až moc řeší. Asi u většiny rodin někdo rozhodne, ale my se o tom bavíme a hledáme řešení. Samozřejmě vždycky záleží na oblasti dané věci...“

Pouze z výpovědi dvou respondentů vyplynulo, že v rozhodování mají určitou převahu nad partnerkou:

Adam, 39 let: „Já nerad něco řeším, takže přijdu s hotovou věcí a Lenka pochopila, že se mnou debatovat nemá cenu, protože si stojím za svým a vždycky ji všechno vyvracím, všechny její názory. Ona je vyštavená z práce a tak nemá energii se se mnou dohadovat a tak ji nic jiného nezbyde.“

Lukáš, 40 let: „Když se máme rozhodnout o něčem důležitým, tak já to nastíním, vysvětlím a pak si to udělám podle svého. Když jako nejsou teda vyloženě nějaký námitky.“

Respondenti dále uvedli, že jsou určité oblasti, které jsou spíše v jejich kompetenci a naopak jiné oblasti, ve kterých důvěřují ve správné rozhodnutí partnerky. Rozdělení těchto oblastí odpovídá kompetencím muže a ženy v tradiční

rodině (péče o děti) a dále vyplývá i z profesního zaměření partnerů, jejich zálib a zkušeností:

Zdeněk, 36 let: „... samozřejmě, pokud se kupuje nová myčka, nebo nová pračka, tak to jsem já, kdo řeší ty technický věci. To manželka prostě neřeší. A na druhou stranu kdy pojedeme na dovolenou a tak, to spíš zase řeší manželka. A některý věci se hold musíme dohadovat.“

Lukáš, 40 let: „Když to vezmu koupě bytu, hypotéky, pojistky a tohle to se snažím řešit sám, nezatěžuju partnerku. A ostatní aktivity, co se týče běžného chodu, tak to opravdu máme takhle rozdělený, já se třeba nestarám o to, co se kupuje k jídlu, o tom nemám ánung, jen mě pak řeknou, že nakoupily. Vzájemně se spíše informujeme.“

Martin, 40 let: „Když se to týká dětí, tak Iva spíše rozhoduje.“

Jan, 39 let: Jo, jsou věci, kdy třeba Hanička důvěřuje mně v ekonomickém rozhodování o financích, kam pojedeme na dovolenou. No a já zase ji důvěřuju v otázkách zdravotních, jak léčit dítě, když je nachlazený, to je zase víc na ní. Věřím, že ona má větší zkušenost... Ale vzájemně nikdy nic neděláme bez vědomí toho druhého, nebo vyloženě něco, co by bylo v rozporu s jeho názorem.“

4.4.3. Výchova dětí

Rodinná výchova je zpravidla prvním výchovným působením, jemuž je dítě vystaveno. Obecně lze shrnout, že způsob či styl výchovy vyjadřuje klíčové momenty vzájemné interakce a komunikace dospělých s dětmi. Obsahuje především dva vzájemně spjaté aspekty interakce rodičů a dětí – emoční vztah a výchovné řízení, které se podílejí na volbě a způsobu užití výchovných prostředků (včetně odměn a trestů) a působí na prožívání i chování dítěte.

Výchova dětí tedy v první řadě náleží zodpovědnosti rodičů. Pravděpodobně každý rodič má představu o tom, jakým člověkem by mělo jeho dítě v dospělosti být. Pokud rodiče berou výchovu svých dětí vážně a jako svoje životní poslání, pak by si měli stanovit to, čemu pedagogové říkají výchovné cíle:

Pavel, 40 let: „Já bych ho chtěl vychovat, aby byl „dobřej člověk“ ve smyslu, aby se fakt nemusel stydět za to, co dělá a nehryzalo ho svědomí.“

Ivan, 34 let: „Zodpovědný a poctivý, rovný lidi, ne pokřivený, který si budou stát za svým.“

Martin, 40 let: „Aby byly slušný, neměly by bejt poseroutkové, aby se nebály se ozvat. To je v týchle době důležitý.“

Jan, 39 let: „...aby pro ně bylo důležitý to, co je důležitý i pro mě, aby možná víc upřednostňovaly nějaký mravní hodnoty jako je slušnost, pořádek před nějakýma materiálníma.“

Respondenti by si přáli ze svých děti vychovat zodpovědné, poctivé osobnosti s vybudovaným morálním žebříčkem hodnot, s citem pro pořádek a slušnost, které se nebudou bát prezentovat své názory a nezpronevěří se jim.

4.4.3.1. Priority ve výchově a výchovné hodnoty

Každý člověk uznává určité hodnoty (materiální či nemateriální povahy), které jsou ovlivněné jeho životními zkušenostmi a společnostmi, ve které žije. Hodnotový žebříček či systém hodnot každého jedince ukazuje, čeho si člověk váží a čeho chce dosáhnout nebo naopak, co je pro něho nepřijatelné.

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 74) definuje hodnotu v sociálně psychologickém pojetí jako subjektivní ocenění nebo míru důležitosti přisuzovanou jedincem určitým věcem, jevům, symbolům, lidem. Některé hodnoty mají trvalou „absolutní platnost“, jiné jsou proměnlivé, určité hodnoty jsou pak sdílené celou skupinou lidí či celou společností a jedinec si je osvojuje v procesu socializace a enkulturace.

Rabušic a Rabušicová (2001, s. 127-147) výchovné hodnoty rozdělují na tradiční (náboženskou víru, poslušnost, slušnost, pracovitost a spořivost), moderní (představitost, odhodlání, nezávislost a odpovědnost) a pro-sociální (snášlivost a nesobeckost).

Respondenti výzkumného šetření ve svých výpovědích uváděli následující hodnoty, které by rádi svým dětem předali:

- Tradiční hodnoty: tradice, dodržování slova, zodpovědnost, skromnost, spravedlivost, smysl pro pořádek, slušnost, poctivost, uznávání autorit

Lukáš, 40 let: „Já bych jim chtěl předat, aby měly řád. Sobotní a nedělní obědy jsou u stolu v kuchyni, nic nehraje, nic nesvítí a celá rodina se sejde

a jí. To je úplnej základ a to je minimum. Jsou tradice jako vánoce, velikonoce a nedělní oběd. Prostě v každém případě dodržování tradic.“

Radim, 40 let: „...aby věděly, že co slíbí, že mají splnit, že slabším mají pomáhat, nebo těm, co jsou na tom hůř. Nevytahovat se, nechytřit. Chovat se slušně k ostatním a v jejich věku i uznávat autority.“

Lukáš, 40 let: „...dodržování slova, a že dodržování slova je zejména zodpovědnost toho, kdo ho dal, ať už povolení, zákazů či slibů.“

Jan, 39 let: „Myslím, že to byl můj dědeček, který mý mamince napsal do památníku: Chovej se vždy tak, aby ses každému mohla podívat zpřímá do očí. A tak to jsou věci, který bych i já rád těm dětem dal – upřímnost, skromnost, pravdomluvnost, férovost, spravedlivost, smysl pro nějaký pořádek a morálku...“

- Moderní hodnoty: umění prosadit se a „ozvat se“, stát si za svými názory, zdravé sebevědomí, cílevědomost, samostatnost

Adam, 39 let: „Chci, aby se děcka uměly prosadit, ...

Lukáš, 40 let: „Důležitý je u dětí vybudovat zdravý sebevědomí. Naše generace byla trošičku vychovávána jinak, nemyslím, že špatně, ale co se týká takový prezentace sebe sama, tak jsme trošku zaspali. Zdravý sebevědomí, ne přehnaný, tak to je důležitý.“

Radim, 40 let: „Cílevědomost. Protože člověk, když nemá cíl, tak je to špatně. Je dobrý, aby věděly, že je potřeba si stanovit cíle.“

Pavel, 40 let: „...a že je potřeba, když se pro něco rozhodne, tak aby se uměl prosadit a ne jak já jsem byl učenej od mýho táty, aby člověk netlačil na pilu, což ho vede do situace, že pořád prohrává.“

Radim, 40 let: „Táta celej život křičel z koupelny mámo podej mi trenky ... tak to já nechci.“

- Pro-sociální hodnoty: láska k lidem, skromnost, solidarita, nesobeckost, týmový hráč, nehodnotit lidi na základě jejich materiálních atributů

Ivan, 34 let: „Mě hrozně záleží na tom, aby měly rády lidi. Bylo by zklamání, když vím, kolik jim dáváme lásky a oni by pak neuměly ji dávat ostatním lidem.

Problém dnešní společnosti je, že se lidi nemaj rádi, obecně, ani partneři vzájemně. Já chci, aby si nás vážily, aby se naučily znát hodnotu.“

Zděněk, 36 let: „...skromnost v tom slova smyslu, že se na ostatní lidi maj jako dívat ne skrz to, jestli přijedou v bavoráku nebo favoritovi..., ale to souvisí s tím, neposuzováním lidí. Já bych to nazval pokora, úcta, třeba ke stáří. Vždycky se tvrdilo, že mladý nemaj úctu ke stáří. Mně třeba vadí, že hodně mých známých tvrdí, že autobusem jezdí jenom socka a učí to i ty svý děti, a mě to přijde úplně brutální.“

Pavel, 40 let: „Aby měl ty hodnoty, že se nechodí přes mrtvolu, aby měl ten hodnotovej žebříček seřazený takovým tím zdravým způsobem, aby to nebylo orientovaný jenom na peníze. A pak možná si i protiřečím, když pak řeknu, aby sice dělal, co ho bude bavit, ale aby si i uvědomil, jak to bude oceněno, protože si bude zařizovat bydlení, starat se o rodinu, takže já v tom hodnotovým řetězci jsem asi trochu zmatenej. Samozřejmě bych chtěl, aby byl pracovitej, cílevědomej a poctivej a aby opravdu nebyl tak zvaně vyčuranej a byl plnohodnotnej hráč týmu. A pak bych chtěl, aby měl vztah k rodičům v rámci tý slušnosti, aby se z něj nestal takovej ten parchant, co se chytne party a nikdo s ním nehne.“

V rámci tématu výchova respondenti, kteří jsou otcové dětí ve školním věku, hovořili o nutnosti prevence, a to v oblasti počítačových technologií, medií a patologických závislostí (kouření, drogy, alkoholismus, gambling, atd.):

Pavel, 40 let: „...já dám hodně na osvětu a tak mu vysvětluju to kouření a ukazuju mu ty fotky lidí prolezlejších rakovinou a vysvětluju, kde to může skončit a to samý drogy a alkohol, nebo ten gambling.“

Radim, 40 let: „Snažím se mu vysvětlit kouření a hlavně drogy, aby věděl, co to je. Sociální sítě, to nebezpečí, vysvětlit mu, že za dvanáctiletou holkou se může skrývat třicetiletý chlap. Snažíme se mu to vysvětlit. Tady je ta velká hrozba, co si spousta lidí neuvědomuje. Ale nejsou to jen sociální sítě, facebook, ale i ostatní média, kde poskytujeme informace o sobě a soukromí, který bychom nikdy nikomu neřekli, pak napíšeme na internet. Tak v tomhle směru se o ty děti trošku bojím.“

4.4.3.2. Výchovné metody

Rodiče většinou nemají pedagogické vzdělání, a tudíž své výchovné metody uplatňují na základě potřeby řešení konkrétní situace. Jejich způsob výchovy je ovlivněn jejich vlastními názory na výchovu, preferováním určitých typů výchovy a vlastními zkušenostmi ze svého dětství. Konkrétní výchova rodičů je pak kombinací několika metod (pozitivní vzor, rodinné rituály, režim, přesvědčování, kladení požadavku, potlačování, cvičení, stimulace, odměny a tresty, atd.), které při výchově svých dětí používají.

O složitosti zvolení správných metod výchovy hovoří i jeden z respondentů:

Radim, 40 let: „...někdy je to hodně přemejšlení, aby člověk vymyslel, jak je motivovat a zároveň jim neublížit a zároveň je neshodit před kamarádama a zároveň jim nějak nesrazit sebevědomí. Je to těžký.“

Z respondentů výzkumného šetření má pedagogické vzdělání pouze Ivan (34 let), který pracuje jako učitel na základní škole. Pedagogické vzdělání také získala Hana - manželka respondenta Jana (39 let).

Z výpovědí respondentů výzkumného šetření lze vysledovat používání následujících metod výchovy:

- pozitivní vzor, příklad
- stanovení hranic
- dodržování pravidel
- dodržování tradic
- dodržování řádu
- motivace
- vysvětlování
- přesvědčování, domluva
- zákazy
- dopad přirozených důsledků
- tresty ve formě zákazu
- fyzické tresty

Adam, 39 let: „Snažím se být spíš pro ně ta autorita, co jim dává hranice v rámci, kterejch se pohybují... Počítám. Raz dva... byly časy, kdy stačilo do dvou a teď už musím do tří. A když řeknu tři, pak už musím plácnout. Když začnu počítat, tak to už musí bejt.“

Lukáš, 40 let: „...myslím, že jsem spíš přísnější a zakazovací. Ale to je tím, aby se dodržovaly tradice, aby dodržovaly nějakou nastavenou pořádek, tak někdo tam musí bejt takovej ten bičovej. Tak to jsem u nás já, toho cukru zase tolik ne. Nikdy jsem nic nepodmiňoval ani odměnou, ani trestem, to ne.“

Ivan, 34 let: „Tak v tý výchově se snažíme o mantinely a nějaký pravidla. To je základní princip. Ale nedokážu říct, že je vždycky dodržíme, ale snažíme se je mít... Tresty jsou u nás prostě i fyzický. Prostě dostane i na zadek, ale spíš symbolicky, ale to mě rve srdce a fakt to nesnáším.“

Jan, 39 let: „...my jedeme podle Respektovat a být respektován. To znamená, že naše filozofie je, nechat dopadnout následky toho jednání. Takže když prostě se neoblečeš, tak hold ti bude zima..., když to rozbiješ, nekoupím ti novou hračku a nebudeš ji mít a pocítíš sám ten důsledek. To mi přijde jako rozumný. A motivace určitě taky, ale ne uplácení nějakýma sladkostma nebo něčím.“

Martin, 40 let: „...máme stanovený nějaký hranice a pravidla a ty se snažíme dodržovat..., člověk občas plácne přes zadek, ale to pak víc mrzí mě. Snažíme se ale fyzicky netrestat. Spíš používáme zákazy – zákaz televize, počítač.“

Pavel, 40 let: „Já vsázím opravdu na to vysvětlování a když opravdu nechce, a nebo je nepozornej, a já mu to řeknu už po třetí a on tu chybu udělá znova, tak si udělá pět kliků. A on je pak malinko koncentrovanější.“

Radim, 40 let: „...používám metody typu: včera jsi byl na počítači tři hodiny, dneska nejdeš vůbec, protože ses nic nenaučil a zítra píšete... Trest je podle mě, když mě táta seřezal opaskem, ale to jsem já v životě neudělal. Ale tohle je přírozený důsledek.“

Zdeněk, 36 let: „Fyzický tresty používáme, oba dva. Podle našich prarodičů málo a podle asi dnešních teorií moc, ale prostě to děláme, jak to cítíme. Myslím, že někdy to pomůže a v devadesáti procentech to nepomůže. Teda tomu dítěti, mně jo. (smích) Ale asi je potřeba si zvyknout i na tu nespravedlnost. Prostě nespravedlnosti se občas dějou.... Děti se učí, že všechno musí být spravedlivý, ale on ten život pak takový není. Snažíme se hodně domlout. A odměnu? To se snažíme nepoužívat, aby to nedělaly kvůli odměně. Ale že bychom k tomu měli nějakéj sofistikovanéj nebo systematickej přístup k té výchově, tak to nemáme.“

4.4.3.3. Mezigenerační rozdíly v roli otce a stylu výchovy

Z výpovědi respondentů vyplynulo, že rodina jejich dětství, byla převážně rodinou s tradičním rozdělením rolí muže a ženy. Otec se zaměřoval především na

roli živitele, případně na péči o dům a zahradu. Matka byla také výdělečně činná a navíc byla zodpovědná za výchovu dětí a v její kompetenci byl i chod domácnosti:

Adam, 39 let: „U nás to byl ten klasický model. Otec chodí do práce a pak přijde domů unavený a matka chodí do práce, pak přijde domů unavená a pak se ještě musí starat o tu rodinu... Snažil se... Nebyl špatný otec, rozhodně se snažil a spíš vydělával peníze. O víkendech chodil na melouchy“

Martin, 40 let: „... dřív oni pracovali a o děti se staraly ženský.“

Jan, 39 let: „...taková ta péče o nás, vychovávání ve smyslu řešení nějakých prohřešků, tak to byla ta máma. Takový ten hodně tradiční model.“

Radim, 40 let: „Myslím, že by se mně táta i věnoval, ale on měl ty práce dvě, někdy i tři... Doma vůbec nevařil, tak maximum brambory se škvarkama. On měl náročnou práci a měli jsme velkou zahradu, hospodářství, takže se věnoval tomuhle... On vždycky něco dělal, ale matce moc nepomáhal.“

Zdeněk, 36 let: „Náš taťka o víkendech fungoval v pohodě, v tom týdnu taky..., ale prostě vždycky někde něco kutil, něco spravoval. Náš taťka se nám věnoval, asi víc, než to bylo tehdy běžný, ale na dnešní dobu by to bylo málo..., mamka nás vychovávala víc, stanovovala takový ty pravidla, to dělala víc mamka..., ale byl to dobrý otec, staral se o nás a byl, jak jsem říkal na začátku, ten vzor, co všechno vyřeší a spraví.“

Tradiční dělení rolí v rámci současné rodiny pomalu ustupuje, jak vyplývá z předchozích kapitol a otcové se častěji zapojují nejen do výchovy dětí, ale i do chodu domácnosti:

Jan, 39 let: „Myslím, že se to mění, že i já víc pomáhám doma, než třeba můj otec mé matce v domácnosti a podobně.“

Respondenti výzkumného šetření se shodli, že největším rozdílem v oblasti výchovy a péče o děti je množství času, který oni věnují svým dětem a který s nimi strávili jejich otcové:

Zdeněk, 36 let: „... jeden rozdíl je velkej a to, že chlapi se určitě víc zapojují do výchovy než dřív. Dneska ti otcové jsou s nima víc, ale mají na to daleko méně času, než dřív bejvalo. Pro mě před tím, ta jiná generace, přišli ve tři a potom si dělali ty

svý věci, šli na ten fotbal a pak přišli večer a museli, u nás teda ne, mít tu teplou večerí a on pak pohladil ty děti, dal jim pusku a tak. A teď je to tak, že si to ten otec užívá víc, že se o ně stará, ale nicméně nepřijde ve tři. Přijde v šest, o půl sedmý, ale už ty dvě hodiny, než usnou, se snaží být intenzivě s nima. A to si myslím, že je ten největší rozdíl.“

Adam, 39 let: *Ne že by se mi otec nevěnoval, ale věnoval se mi běžně, jak bylo zvykem v té době, ne tolik, jako se já teď věnuju svým dětem...*“

Jan, 39 let: *„...myslím si, že se tomu dítěti věnuju víc. Jakože já si zase tak moc nepamatuju, že bych se svým tátou jezdil po výletech, nebo že by mě vodil do nějakých kroužků...“*

Ivan, 34 let: *„Já jsem hodně s těma dětma. On prostě měl jinou práci a fungovalo to jinak. Já mám toho času víc.“*

Mezi výchovnými metodami, které používají dnešní otcové a které používali jejich otcové, nelze dohledat žádný rozdíl. Otcové v obou generacích používali fyzické tresty, či naopak byli jejich odpůrci. Na používání fyzických trestů se respondenti neshodnou se svými otci, ani s ostatními respondenty, kteří stejně jako oni reprezentují současnou generaci:

Adam, 39 let: *„Moji rodiče náš fyzicky netrestali. Nevím, jestli neudělali chybu, proutek se má ohýbat dokud je mladý, takže já je občas používám.“*

Pavel, 40 let: *„Nás třeba náš táta dost trestal fyzicky, ale to mě to nejde. Třeba plácnu na zadek, ale necítím, že by to mělo ten důsledek. Ale nevím, čím to je. Jestli tím, že jsem to sám zažil a nechci to dělat. A přitom to sám i trošku uznávám, že někdy ta dobře mířená má někdy rychlejší účinek, než domlouvání, ale nejde mi to.“*

Respondenti jako chybu ve stylu výchovy svých otců uváděli například tvrdé prosazování autority otce a nedostatečné vysvětlení jeho záměru dětem, snižování sebevědomí, občasnou nespravedlnost atd.

Ivan, 34 let: *„Já to dneska vidím jako chyby, ale to nejsou žádný zásadní věci. Třeba bych chtěl bejt a to bude těžký, spravedlivější než byli oni v nějakých situacích.“*

Pavel, 40 let: *„...otec si trval na tý pozici ve smyslu, že je autorita. A to u něj bylo na prvním místě a to prostupovalo vším. Když jsme chtěli něco udělat, tak se muselo*

počkat, až bude táta doma a rozhodne, když jsme chtěli někam jít, nebo něco neudělat, tak až táta povolí. A když jsme nesplnily úkol, tak fakt byly fyzický tresty. Jeho krédo muselo být krédo pro všechny... Měl nechat nás rozhodnout a spolupracovat na těch věcech jako třeba když se dělal plot, tak nás nechat, abychom to vyměřili, abychom si to zkusili sami a ne nám říkat, ty bys to posral, takže to udělám já.

Zdeněk, 36 let: „Hm, určitě, jako samozřejmě měl chyby, jako každej z nás má. Třeba si nesu takový až takový malý sebevědomí..., dost často apriori říkal, ty jsi nešikovnej, to nezvládneš, neumíš. Tak to je prostě jeho chyba.“

Přes chyby, které u svých otců respondenti spatřují, považují své otce za dobré otce, kteří se v rámci svých možností snažili své děti dobře vychovat a zaopatřit.

4.4.4. Změny v životě muže po narození dítě

Narozením dítěte začíná v životě muže nová etapa. Na jedné straně se jistě jedná o nárůst zodpovědnosti a na druhé straně přináší radost, zážitky a lásku.

Respondenti výzkumného šetření byli požádáni, zda by vyjmenovali pozitivní, ale i negativní důsledky bytí otcem. Jako nejčastější negativum respondenti uváděli nárůst pocitu strachu. Tento strach pramení z obavy o zdraví a život dětí:

Ivan, 34 let: „Já mám jednu slabinu a já o ní vím, já se o ty děti hrozně bojím. Marie si myslí, že to až přeháním. Já si myslím, že to snad nepřenáším na ty děti, akorát furt přemejšším, co by se mohlo stát.“

Zdeněk, 36 let: „Tak určitě dalo mně, zní to sice děsně pateticky, ale lásku, kterou jako člověk nepozná, dokud ty děti nemá. Z toho je pak to negativum a to strašnej strach, se kterým asi člověk bude umírat. Ten druh strachu je úplně strašnej a překonat to třeba, když vím, že už brzy bude jezdit tím trolejbusem sám, tak to je strašný. Prostě ten strach, že jim někdo ublíží.“

Jan, 39 let: „...když to dítě vezu v autě, tak možná nebudu předjíždět a jindy bych to auto předjel a teď počkám na přehlednější úsek. Ale že by to bylo něco, co bych si nějak hmatatelně uvědomoval, to asi ne.“

Za druhé tento strach je zaměřen i na sama sebe, jako na osobu živitele rodiny. Tato obava vede muže k větší zodpovědnosti a snaze o snížení rizika:

Radim, 40 let: „V autě člověk třeba neriskuje tolik. Vždycky si řeknu, máš doma dvě děti. Při sportu, třeba na lyžích, nemůžu jet tak rychle, protože musím chodit do práce, abych je uživil. Tak ten strach, to si uvědomuju. To jsem si párkrát řekl, že se na to můžu vykašlat, že mám doma dvě děti.“

Jako další negativa respondenti uváděli nedostatek volného času, ztrátu svobody a nezávislosti, ale i ztrátu přátel, finanční náročnost a nutnost vzdání se některých koníčků a zálib:

Jan, 39 let: „Tak člověk je určitě omezenej v některej svých volnočasovej aktivitách... Já vím samozřejmě, když se narodil Toník, tak jsem přestal jezdit s tou kapelou, ale to bylo moje dobrovolný rozhodnutí. Já to neberu, v tom čistě racionálním slova smyslu ano vzalo, na některý věci už nemám tolik času, nebo se jim nevěnuju, ale já se raději starám o toho Toníka. Připadá mi to jako hodnotnější, užitečnější a mě více naplňující.“

Ivan, 34 let: „Samozřejmě nemám tolik volného času, ale mě to fakt nevadí.“

Pavel, 40 let: „No ty finance. To je jasný, že to je náročnější, když nás je o dva víc.“

Martin, 40 let: „Člověk už nemůže být sobec, jako zamlada. A to ti to vezme, tu svobodu, nezávislost, prostě kamarádství, ale to je v tom obsažený. Že už si člověk vyhledává známý, co maj taky děti. A ty aktivity jsou taky trochu přizpůsobený, protože abych se sebral a na týden někam odjel, to nepřichází v úvahu momentálně.“

Zdeněk, 36 let: „A negativa to je ten strach a ztráta volného času, takový tý svobody a volnosti, to určitě. Ale pozitiva značně převažují nad těma negativama.“

Pozitiva bytí otcem ovšem převažují nad negativy. Respondenti sice vyjmenovali několik negativ na žádost tazatele, ale mnohem snáze hovořili o pozitivěch a to v podobě lásky, smyslu života a naplnění života:

Zdeněk, 36 let: „...určitě láska jako obohacení života. Nevím jak to pojmenovat, je to, že máš pro koho žít.“

Ivan, 34 let: „Jednak mě to baví, naplňuje mě to, prostě se v tom dítěti, a hlavně v synovi, vidíš. A hodně se mi kopírujou takový ty věci z dětství, který teď zase dělám s nima já. Já fakt nemůžu říct, že by mě to něco vzalo, že bych na tom viděl nějaký negativa.“

Děti mají na své otce i pozitivní vliv. Díky dětem otcové získávají nový pohled na svět, stávají se empatičtější. Děti je nutí k větší aktivitě, motivují k lepší životosprávě a jsou pro ně zdrojem mnoha zážitků:

Ivan, 34 let, pedagog: „ V čem třeba mě ty děti udělaly lepším je, že dokud jsem děti neměl, tak jsem některý děti (ve škole) nedokázal pochopit a teď mně je některých dětí hrozně líto. Jsem na ně naštvanej, respektive přísněj, úplně stejně, ale tenkrát jsem byl na ně přísnější a naštvanej, protože neplněj ty svoje povinnosti, ale dneska jsem na ně naštvanej, že neplněj, protože to maj takhle podělaný doma. A je mi to strašně líto.“

Pavel, 40 let: „Co se týká otcovství, tak mě to opravdu jenom dalo... Když jedeme teďka někam a bereme děti, tak pro mě je to konečně dovolená jakoby za odměnu, a ne si tam trapně vymýšlet program pro dva. Takže když jedu s nima, tak pro mě je to zážitek. Takže pro mě je pozitivum to celý soužití s nima, to že jim někdy udělám radost. Těch hezkých okamžiků je fakt hrozně moc.“

Zdeněk, 36 let: „Pozitivum je, jak se člověk o ně musí starat, tak ho to nutí k aktivitě. Když jsme ještě byli s manželkou sami, tak jsme dost často seděli doma, koukali na televizi, tak jako na půl se nudili a teď nás ty děti nutí k aktivitě. Prostě vezmu kolo a jedu s nima na kole, a nebo někam jedem. Prostě po tom obědě si neseďme a neusneme, ale něco děláme. To je pro nás a tu naši životosprávu velký plus.“

Jan, 39 let: „Jsou to zas nový zážitky, nový pocity. Celý ten vývoj toho dítěte, jak se mění každý den, jak roste, jak fyzicky tak nějakějma motorickejma schopnostma, tím jak začne mluvit, začne skládat celý věty. Prostě přijde mě, že to člověka nějak naplňuje, přináší mu to nějaký vnitřní uspokojení.“

Někteří respondenti se přiznali, že prostřednictvím svých synů si plní své nesplněné dětské sny, přání a tužby, jako je třeba přání vlastnit stavebnici vláčeků či autodráhu:

Zdeněk, 36 let: „...je pravda, že autodráhu, tu jsem moc chtěl. Tu jsem chtěl Kuboj kupovat už když mu byl rok, tak to jo.“

4.5. Diskuze

V současné české rodině se otec i matka profesně realizují mimo domov, a tak v rámci rodiny může být velmi těžké skloubit kariéry obou partnerů s péčí o děti a domácnost. Jelikož ženy odcházejí z domova za prací stejně jako muži, je nutné, aby na chodu rodiny a péči o děti rodičovská dvojice spolupracovala. Jak se muži vyrovnávají s těmito novými nároky a rolemi v rodině, bylo předmětem kvalitativního výzkumného šetření této diplomové práce.

Na výzkumném šetření participovalo osm respondentů; ženatí muži v roli otce ve věku od 34 do 40 let žijící se svými dětmi ve společné domácnosti. Cílem šetření bylo získat informace, které pomohou pochopit jednání a strategie mužů vztahující se k životní roli otce. Zjistit, jaké mají muži představy o výkonu otcovské role, jakým způsobem pečují o své děti a zapojují se do jejich výchovy, zda se podílejí na péči o domácnost a na chodu rodiny.

Rozdělení rolí v rodině (dělba práce) a nové přístupy k výkonu rodičovské role

Z výzkumného šetření vyplynulo, že otec je ve většině rodin respondentů stále hlavním živitelem rodiny (7 z 8 respondentů má větší příjem než žena) a matka, ačkoliv také pracuje, je odpovědná za péči o děti a domácnost, kde jí otec dle možností „pomáhá“. Jedná se tedy o tradiční do jisté míry modifikovanou rodičovskou strategii – matka jako spoluživitelka rodiny, otec jako spolupečovatel, ale s prioritním zaměřením na jejich tradiční role. Respondenti/muži se tedy do činností tradičně náležícím ženám do určité míry zapojují. Z výpovědí dále vyplynulo, že muž již nemá dominantní postavení a rozhodující slovo v rodině jak tomu bylo v minulosti, ale rozhodnutí v rámci rodiny jsou většinou přijímány na základě konsensu rodičovského páru. Zdá se tedy, že mezi rodičovskými strategiemi českých otců převládá tzv. pomáhající styl s prvky rovnoprávného a kooperativního stylu (viz. kapitola 2.2.1) jak je popisuje Novák (2013, s. 33).

Díky demokratizačním tendencím v rodině (přiblížením rolí obou rodičů), lze v některých českých rodinách vyzorovat i záměnu rolí z pohledu tradičního

uspořádání¹³, kdy žena se zaměřuje na svoji kariéru a stává se tak hlavním živitelem rodiny a muž přebírá roli pečovatele (Kraus, 1999, s. 130). To je případ i rodiny respondenta Adama (39 let), který na rodičovské dovolené svoji ženu vystřídal, a to z důvodu zachování profesní kariéry ženy. Tento respondent by mohl být v některých oblastech představitelem „nového“ či „aktivního otce“.

Analýza dat z rozhovorů prokázala, že čeští otcové sice veřejně prezentují moderní pohled na rovnost mužů a žen a vzájemné rozdělení povinností, v praxi ale přetrvávají stereotypy a dělba práce je v českých rodinách stále velice tradiční. Na jednu stranu respondenti výzkumného šetření uvedli, že rozdělení rolí v jejich rodině nevyplývá automaticky z genderu, jako spíše ze vzájemné dohody, časových možností a dispozic jednotlivce k určitým činnostem, na druhou stranu sebekriticky přiznali, že v oblasti péče o domácnost se angažují méně než ženy. Lze u nich dokonce vysledovat určitou nechuť k činnostem považovaným za „ženskou práci“. Respondenti, kteří uvedli, že tyto činnosti v rámci rodiny (většinou na požádání partnerky) občas vykonávají, konstatovali, že o tom na veřejnosti nemluví. Většinu domácích prací tedy vykonávají ženy a muži se starají o dům, zahradu a do své kompetence zahrnuli velké nákupy potravin, třídění a odnos odpadu. Vykonávají tedy spíše práce, kde je potřeba fyzická síla či technická odbornost. Výjimku tvoří rodina Adama (39 let). Tento respondent vystřídal svoji ženu na rodičovské dovolené a tím převzal kompetenci péče nejen o děti, ale i o domácnost. Otázkou je, jestli celodenní péče o malé dítě úzce souvisí i s péčí o domácnost, tedy, jestli rodič, který zůstává doma s dítětem, přebírá automatickyi zodpovědnost za domácí práce a po svém návratu do zaměstnání si ji do určité míry ponechává.

V oblasti péče o děti se muži angažují více než v domácích pracích. Otcové participují na péči o děti již od jejich narození a zapojují se do aktivit jako je ranní a večerní hygiena, přebalování, uspávání dětí a hraní si s dětmi. Přesto na ženách zůstává hlavní zodpovědnost za péči o malé děti (na rodičovské dovolené vystřídal

¹³ Z dat ČSÚ vyplývá, že téměř v 80 % rodin s dítětem do tří let praktikuje tradiční model, kdy doma s dětmi zůstává matka a otec chodí do práce (ČSÚ, Sladování pracovního a rodinného života v České republice, 2011, online), tedy asi 20 % rodin volí jinou strategii (odchod otce na rodičovskou dovolenou, jesle, zapojení prarodičů do péče o malé děti apod.).

matku pouze jeden respondent). Důvodem pro vystředání ženy na rodičovské dovolené by pro muže byla finanční situace rodiny - tedy, že by matka dítěte byla schopna zajistit rodině vyšší příjem než otec. Nejčastějšími argumenty respondentů pro nevyužití možnosti odchodu na rodičovskou dovolenou, kromě finančních důvodů, byly kojení dítěte matkou, obava že by matka odloučením od dítěte mohla trpět a přesvědčení, že by je celodenní péče o malé dítě nenaplňovala. Navíc zastávají i názor, že matka je od přírody k péči o malé dítě lépe vybavená, a proto je schopna se o něj postarat lépe. Přesto připouští, že i otec je schopen o dítě se postarat a v případě, že se stane hlavním pečovatелеm on, rozpozná jeho potřeby lépe než matka.

Z analýzy dat dále vyplynulo, že více se muži zapojují do aktivit a činností týkajících se starších, a tím samozřejmě i samostatnějších dětí. V rámci péče o děti, které již navštěvují předškolní či školní zařízení, se respondenti podíleli jednak na aktivitách souvisejících s návštěvou dětí vzdělávacích institucí (doprovod dětí do školky, školy), učení se s dětmi a dále na činnostech souvisejících s rozvojem dětí a jejich koníčků (rozvoz dětí do kroužku, společné hraní, zpívání, plavání, výlety apod.) a v organizaci volného času dětí.

U rodičovských dvojic pečujících o děti starších tří let je tedy častěji zastoupený model, kde žena tráví více času domácími pracemi oproti muži, ale péče o děti je rozdělena rovnoměrněji. Ve vztahu mezi respondenty a dětmi (bez ohledu na věk dítěte) však převažuje herní interakce a to pravděpodobně z důvodu, že otcové s dítětem tráví méně času než matka, a společný čas s dětmi si chtějí užít při společné hře, zábavě, nebo díky společným zálibám a sportovním kroužkům.

Aktivní otec, dobrý otec a význam role otce v životě dítěte

Pro pozitivní a zdařilou výchovu dětí je velmi důležité kultivované rodinné klima, ve kterém je kladen důraz na dialog a vzájemnou úctu rodičů a dětí. Dle Smahela (2004, s. 21) k tomu významně přispívá zralý a moudrý otec, který je své ženě oporou a dětem dobrým vzorem. Výzkumné šetření ukázalo řadu důležitých osobnostních rysů, které by dobří otcové měli mít. Respondenti nejčastěji zmiňovali charakterové vlastnosti „dobrého otce“ jako zodpovědnost, nesobeckost, důslednost, spravedlnost, zásadovost, ale i empatii a laskavost. Dobrý otec by měl disponovat také určitými schopnostmi, které jsem nazvala vztahovou, pečovatelskou a finančně-

zaopatřující kompetencí: dobrý otec své děti miluje a je jim oporou a ochráncem, komunikuje s nimi a umí jim naslouchat, vysvětluje jim své názory a předává hodnoty, které on akceptuje a dodržuje, je pro své děti vzorem a autoritou, pečuje o ně a tráví s nimi svůj volný čas a vytváří podmínky pro jejich zdárný vývoj.

Aktivní otec je dle názoru respondentů jakýmsi současným modelem otce, který na rozdíl od tradičního otce překonal mnohá tabu a angažuje se v činnostech tradičně určených ženám. Je to otec, který se každodenně zapojuje do chodu rodiny, a to i do péče o malé děti a včetně odchodu na rodičovskou dovolenou. Tento model otce však nemusí být ze strany všech mužů vnímán pozitivně. Muži preferující spíše tradiční rozdělení rolí mohou „aktivního otce“ považovat za „zženštilého“, stylizujícího se do role matky. Tento názor však v rámci výzkumného šetření projevil pouze jeden respondent (Lukáš, 40 let).

Důležitost role otce respondenti spatřují převážně v tom, že svým dětem zprostředkují vzor maskulinního chování, myšlení a způsobu řešení situací oproti femininnímu chování, které děti pozorují u matky. Zatímco žena je vnímána jako nositelka sociálního citění, starostlivosti a citlivosti, muž je symbolem ochrany a zabezpečení rodiny a nositelem mužských vlastností jako jsou soutěživost a cílevědomost. Díky těmto vlastnostem děti s otci zažijí více „dobrodružství“ - otec děti motivuje k překonávání vlastních hranic. Pozorováním otce a matky a jejich vzájemné interakce se děti učí pravidlům komunikace, cestě ke kompromisům a pravidlům chování mezi mužem a ženou. Otec tak vlastním příkladem zprostředkovává svému synovi vzor mužského chování a dceři svou přítomností umožňuje poznávat mužské reakce na ženské chování.

Priority otců ve výchově a výchovné metody

Gulášová (2004, s. 66) poukazuje na významnou úlohu rodinné výchovy, jejímž cílem je vypěstovat u dětí citlivost k mravním a estetickým hodnotám a vypěstovat společenské city a naučit je rozlišovat základní kategorie dobra a zla, ušlechtilosti a hrubosti, krásného a nevkusného. Na tomto úkolu se zajisté podílí i otcové, kteří v rámci vzájemné interakce se svými dětmi jim zprostředkovávají své znalosti, dovednosti, postoje a učí je i hodnotám, které vyplývají z jejich životních zkušeností a kterým přiřkládají určitou důležitost. Respondenti výzkumného šetření kladli důraz na tradiční hodnoty v podobě dodržování tradic, uznávání autorit,

zodpovědnosti a dodržování slova, smyslu pro spravedlnost a pořádek, slušnosti a poctivosti. Z oblasti pro-sociálních hodnot by u svých dětí chtěli vypěstovat lásku k lidem a schopnost neposuzovat člověka na základě jeho socio-ekonomického statusu, dále skromnost a nesobeckost, solidaritu a smysl pro týmovou práci. Zároveň upozornili, že v dnešní době je důležité dětem předat i moderní hodnoty v podobě schopnosti prosadit se, stát si za svými názory a u dětí chtějí vypěstovat zdravé sebevědomí a cílevědomost.

Rodiče k dosažení svých výchovných cílů uplatňují různé výchovné metody na základě potřeby řešení konkrétních situací. Jejich způsob výchovy je ovlivněn jejich vlastními názory na výchovu, preferováním určitých typů výchovy a vlastními zkušenostmi ze svého dětství. Z výpovědí respondentů výzkumného šetření lze vysledovat používání následujících metod výchovy: pozitivní vzor a příklad, stanovení hranic, dodržování tradic, řádu a pravidel, motivace, vysvětlování, přesvědčování, domluva, dopad přirozených důsledků, zákazy, tresty ve formě zákazu a fyzické tresty. Zda používat či nepoužívat fyzické tresty se respondenti neshodnou.

Mezigenerační rozdíly ve výkonu role otce

Z výzkumného šetření se dá vysledovat určitý odklon od starých rodičovských zvyků k novým stylům péče o domácnost a děti. Zdá se, že muž v současné rodině hraje roli otce a partnera inovativnějším způsobem než generace jejich otců, které můžeme pokládat za představitele tradičního stylu zapojení otce do rodiny (viz. kapitola 2.2.1). Respondenti vypověděli, že jejich otec především naplňoval roli živitele a tomu podřizoval i svůj volný čas. Často ve svém volném čase pracoval i po návratu ze zaměstnání buď na vlastním hospodářství, nebo na tzv. „melouchách“¹⁴. Dětem se věnoval v případě, že mu nějaký čas zbyl. Matka také chodila do zaměstnání, ale navíc měla ve své kompetenci výchovu dětí a chod domácnosti. Respondenti výzkumného šetření se shodli, že oni se více angažují

¹⁴ Melouch je lidový či slangový název pro práci vykonávanou ve volném čase pracovníka mimo oficiální systém, tzv. na černo, nebo-li neoficiálně.

v domácnosti než jejich otcové, ale největší rozdíl spatřují v množství času, který oni věnují svým dětem.

Vliv narození dítěte na život muže

Narozením dítěte začíná v životě muže nová etapa. Současní otcové na rozdíl od předešlé generace jejich otců mají možnost být přítomni u porodu svých dětí (tuto zkušenost mají všichni respondenti). Motivem pro účast u porodu dítěte je přání partnerky, psychická podpora ženy, obrana ženy proti nevstřícnému či nevhodnému chování personálu, společné sdílení zážitku ze zrození dítěte, ale i zvědavost a možnost zažít něco nového. Svoji přítomnost u porodu respondenti hodnotili jako silný emotivní zážitek, který by doporučili ostatním mužům, ale zda má nějaký vliv na vztah k dítěti či k matce nejsou schopni posoudit.

Respondenti výzkumného šetření byli požádáni, zda by vyjmenovali pozitivní, ale i negativní změny v jejich životě po narození dítěte. Všichni respondenti vyjádřili přesvědčení, že pozitiva převažují nad negativy. Jejich děti jsou pro ně smyslem a naplněním života a zdrojem lásky, ale také jsou pro ně motivací ke zdravějšímu životnímu stylu, impulzem k větší aktivitě a novým zážitkům. Prostřednictvím svých synů si někteří otcové saturují i své nesplněné dětské sny a přání (nákup autodráhy, vláčeků apod.). Jako nejčastější negativum respondenti uváděli nárůst pocitu strachu a to jak o zdraví a život dítěte, tak o sebe jako živitele rodiny. Muži se díky otcovství stávají více zodpovědní a více přemýšlí o rizicích svého konání, neboť si uvědomují, že děti jsou na nich závislé. Jako další negativa respondenti uvedli nedostatek volného času, ztrátu svobody a nezávislosti, ale i ztrátu přátel, finanční náročnost a nutnost vzdání se některých koníčků a zálib.

4.6. Závěr empirické části a doporučení pro praxi

Otec je pro dítě stejně důležitým rodičem jako matka a jeho role na výchově, formování osobnosti dítěte a budování jeho vlastní autonomie je nenahraditelná. Otec vytvořením blízkého vztahu s dítětem a vyjadřováním emocí učí dítě nebát se vlastních pocitů a rozhovorem o jeho problémech a strastech mu umožňuje vyzkoušet si vlastní způsob chování v blízkém vztahu. Charakterem vztahu otec-dítě determinuje schopnost dítěte navazovat další přátelské, partnerské

a profesní vztahy. Otec je pro své děti vzorem a tím modeluje jejich chování a způsob řešení situací, ve kterých se ve svém životě ocitnou.

Naše společnost však mužům jejich roli otce nijak neusnadňuje. Tradiční model rodičovské strategie, kdy sice oba rodiče pracují, ale za živitele je považován muž a větší díl odpovědnosti za péči o děti a domácnost leží na bedrech ženy, je v různých obměnách a modifikacích u nás stále nejrozšířenější. Tento model ve svém důsledku odvádí otce od rodiny, neumožňuje mu být více ve styku s jeho dětmi a představuje tak uspořádání, kde se otec stává spíše jen víkendovým tatínkem, či kamarádem pro volný čas pro své děti, ale „méně často už vychovatelem a onou blízkou a důvěrnou rodičovskou osobou, která má starost a péči o dítě zakomponovánu do svého každodenního života jako jeho pravidelnou a nedílnou součást“ (Maříková, 2007, s. 84).

Větší participaci otců v rodinné sféře by jistě napomohlo přijetí legislativy motivující otce k aktivnímu otcovství a směřující k vyrovnání zodpovědnosti mužů a žen za péči o děti. Příklad bychom si mohli vzít z okolních evropských zemí, kde například institut otcovské dovolené je již legislativně upraven, ať už v podobě jednorázového navýšení nároku na čerpání dovolené o několik dnů či týdnů po narození dítěte, či v podobě povinné otcovské dovolené, kdy je otcům přímo určená část rodičovské dovolené, kterou nelze převést na žádnou další osobu.

Otcovská dovolená čerpaná ihned po narození dítěte by umožnila otcům podpořit matku v období po porodu a zároveň navázat s dítětem intenzivní vztah v průběhu prvních týdnů jeho života. Otcovská dovolená v podobě vyhrazené části rodičovské dovolené pro otce by jim umožnila intenzivně strávit delší čas s dítětem, upevnit a prohloubit jejich vzájemný vztah.

Zatímco otcovskou dovolenou v řádu dnů či týdnů po narození dítěte by jistě většina mužů přivítala, z analýzy dat výzkumného šetření vyplynulo, že na povinnou otcovskou dovolenou jednotný názor nemají a dělí se na dva tábory. Jedna skupina otců (v tomto šetření šest otců z osmi) ji vnímaná jako pozitivní „popostrčení“ mužů k roli otce, příležitost k prohloubení vztahu mezi otcem a dítětem a možnost vyzkoušet si celodenní péči o něj. Zároveň v institutu otcovské dovolené spatřují šanci, jak si odpočinout od vlastní profesní kariéry a obranu vůči zaměstnavatelům, kteří na odchod otce na rodičovskou dovolenou reagují negativně. Tito otcové by

tedy novou legislativu ohledně otcovské dovolené přivítali za předpokladu, že by stát ochránil rodiny před negativním finančním dopadem. Druhá skupina otců (dva z osmi) naopak tuto myšlenku vnímá jako zasahování do kompetencí rodiny.

Vysoká míra identifikace mužů s rolí živitele a definování mužské identity založené na zdůrazňování významu profesní práce (Singly, 1999, s. 116) jsou další překážky, které mužům brání ve vyšší míře participace ve sféře rodinné. Navíc v české populaci přetrvává stereotypní přesvědčení, že muži mají především naplňovat roli živitele rodiny a ženy mají pečovat o děti a domácnost (Vohlídalová, 2007, s. 33). Je tedy potřeba pracovat s veřejným míněním populace a zaměřit mediální a informační kampaň na dosažení změny ve stereotypním vnímání rolí muže a ženy a k propagaci modelu aktivního otcovství. Z analýzy dat tohoto šetření vyplynulo, že respondenti pojem aktivní otec/aktivní otcovství neznali (viz. kapitola 4.4.1.1.). Cílovou skupinou by tedy měli být hlavně mladí bezdětní muži (potencionální otcové) a otcové malých dětí, kteří teprve hledají cesty a způsoby jak svoji roli otce naplnit.

Výsledky této práce dále mohou sloužit samotným otcům jako motivace a podpora v jejich úsilí být dobrým a aktivním otcem, vést je k uvědomění o důležitosti jejich role ve vývoji dítěte... k uvědomění, že výkon otcovské role nezačíná v okamžiku, kdy se dítě stává pro ně partnerem, ale mnohem dříve, a to již v těhotenství ženy. Jejich úloha v období těhotenství a v období po narození dítěte spočívá zejména v poskytování emoční podpory ženě. Později je jejich úlohou podpořit separaci mezi matkou a dítětem, pomoci dítěti psychologicky se odpooutat od matky a nabídnout mu jiný bezpečný mezilidský vztah, než poznalo s matkou, neboť bez přítomnosti otce je pro dítě obtížnější dosáhnout psychické nezávislosti. Ač by se mohlo zdát, že náplň role otce je výhradně soustředěna na dítě, na vzájemný vztah a interakci mezi nositelem role, tedy otcem, a dítětem, není tomu tak. Tato role má i druhou dimenzi a to v rovině vztahu mezi otcem a matkou. Pro matku je důležitá emoční podpora ze strany otce, pro dítě je důležité, aby vidělo otce v aktivní roli v oblasti rodinných záležitostí a v interakci otec-matka.

Výzkumné šetření v rámci této diplomové práce sice nebylo zaměřeno na matky a zkoumání jejich sociální reality vztahující se k rodinné sféře, přesto výsledky práce jsou určeny i jim. Současná společnost klade na ženy vysoké nároky

a požadavky. Ženy jsou vystaveny sociálnímu tlaku, aby naplnily roli chápající manželky, starostlivé matky, schopné hospodyně a zároveň aby obstály v profesní sféře a finančně se podílely na zabezpečení rodiny. Aby v těchto rolích obstály, je nutné, aby motivovaly své muže k větší participaci ve sféře rodinné. Výsledky této práce mohou ženy přivést k uvědomění, jak je pro jejich děti důležité být v kontaktu s otcem, a podpořit je v úsilí zapojit otce dítěte do péče a výchovy o něj, ale i do chodu domácnosti.

Větší aktivitou otců v oblasti rodinné (díky aplikaci nástrojů rodinné politiky do praxe) lze dosáhnout pozitivních změn v celé společnosti (Sedláček, 2008, s. 4). V zemích, kde se otcové podílejí na péči o děti, je veřejný prostor (veřejné budovy, hromadná doprava, ulice, parky) k rodičům a dětem mnohem přátelštější, a to z důvodu, že problematika praktikování rodičovství je problémem obou pohlaví, tedy mužů i žen. Dalším pozitivním důsledkem aktivního otcovství je snížení domácího násilí páchaného na ženách, neboť větší rovnováha v mocenských pozicích mezi muži a ženami se pozitivně odráží na jejich vzájemných vztazích.

Podpora otcovství také může být jednou z cest, jak pozitivním dopadem rovnějšího rozdělení péče o děti mezi rodiče motivovat ženy k vícenásobnému mateřství, a tím zvýšit porodnost a zastavit stárnutí populace.

Závěr

Tématem této diplomové práce byla role otce v 21. století, nebo-li výkon role otce v současné postmoderní rodině, která je charakterizována třemi rysy: „citelným snížením objektivní závislosti ženy na muži, přetrváváním dělby profesních a domácích činností podle pohlaví a zvýšením pocitu unikání této diferenciaci podle pohlaví díky kompromisům mezi manželi“ (Singly, 1999, s. 110).

Teoretická část se především zaměřovala na mapování změn v roli otce na pozadí historického vývoje společnosti, na význam otcovské role a důsledky jejího nedostatečného výkonu a dále se zabývala legislativním rámcem otcovství v České republice.

Záměrem empirické část bylo pochopit jednání a strategie mužů patřící k současné generaci otců. Cílem bylo rozkrýt představy mužů o otcovství a zjistit jejich názory na výkon otcovské role, jakým způsobem pečují o své děti a zapojují se do jejich výchovy a zda se podílejí na péči o domácnost. Na základě kvalitativní analýzy dat byly popsány současné strategie či přístupy k výkonu rodičovské role.

Na výzkumném šetření participovalo osm respondentů. Každý z nich v rámci rozhovorů vyprávěl o svých představách, přáních, tužbách a prioritách vztahujících se k výchově, k péči a životu jejich dětí a k naplnění jejich životní role otce. Adam (39 let, otec dvou dětí na rodičovské dovolené) očekával „že se mu narodí děčko, s kterým může jít hrát fotbal“ a ono se mu narodilo „něco, co je nic, na aktivity chlapecký k ničemu.“ Radim (40 let, otec dvou dětí) by si přál být pro své děti „nějakým symbolem spravedlivosti, symbolem čestného člověka.“ Jan (39 let, otec jednoho dítěte) vnímá otcovství jako „naplnění soužití dvou lidí“ a jeho přáním je „být ještě vícenásobným otcem.“ Pro Martina (40 let, otec dvou dětí) je být otcem „záhul, ale je to příjemný“ a kdyby si „ted' měl vybrat, jestli by do toho šel, a nebo nešel, tak šel.“ Ivan (34 let, otec dvou dětí) by otcovství „rozhodně doporučil“, ale některým by to i „zakázal“ a pro něho osobně je bytí otcem „zcela zásadní věc,“ která ho „posunula dál“. Dle Lukáše (40 let, otec dvou dcer) přáním otce dcery je „provést ji na maturitním plese, zúčastnit se inaugurace a pak ji odvést k oltáři.“ Zdeněk (36 let, otec dvou dětí) má vzor, jak naplnit roli otce, ve svém vlastním otcí, který pro něho byl v dětském věku „vždycky ten, co všechno ví, všechno zná, takovej ten co všechno dokáže opravit a se vším si poradí,“ a tím chce „bejt pro své děti

taky.“ Pro Pavla (40 let, otec dvou dětí) největším pozitivem otcovství je „*celý to soužití*“ s jeho dětmi, že má možnost „*jim někdy udělat radost*“ a prožívat s nimi „*těch hezkých okamžiků fakt hrozně moc.*“ Tito respondenti mě dovolili nahlédnout do jejich životů a pokusili se objasnit své důvody, motivace a strategie vztahující se k roli otce. Za to jim velmi děkuji.

Pomocí kvalitativní analýzy rozhovorů byly rozkryty představy a názory otců na výkon otcovské role a jejich konstrukce a interpretace každodenní reality (způsob zapojení do péče o děti a jejich výchovy, dělba práce v rodině). Tato analýza však není pouze analýzou jejich vidění světa, ale rovněž obsahuje mé zhodnocení a interpretace. Ač tato práce dle mého názoru své cíle splnila, přesto nelze z jejich výsledků činit obecné závěry o všech otcích v České republice. Tato práce vychází z rozhovorů s muži, kteří představují jakýsi do určité míry ideál otce už jenom tím, že žijí se svými dětmi ve společné domácnosti, s jejich matkou vytváří pro své děti úplnou harmonickou rodinu, a dále je založena na jejich subjektivním vnímání a popisu jejich sociální reality. Pro další výzkum bych doporučila zahrnout do výzkumného šetření i matky a soustředit se na jejich popis výkonu otcovské role v rodině, vzájemné porovnání výpovědí, a tím zpřesnění pohledu na výkon otcovské role v současnosti.

Použitá literatura

- BADINTEROVÁ, Élisabeth. *XY: O mužské identitě*. Vyd. 1. Praha - Litomyšl: Paseka, 2005, 272 s. ISBN 80-718-5727-0.
- BALHAROVÁ, Jana. Vliv otce na sociální chování dítěte. In: *Zdravé rodičovství na téma otcovství: sborník konference : Brno 26.11. 2004*. Vyd. neuv. Brno: Centrum naděje a pomoci (CENAP), 2004, s. 6-7.
- BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002, 215 s. ISBN 80-7021-605-0.
- BIDDULPH, Steve. *Knihy o mužství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 280 s. ISBN 978-80-262-0012-3.
- ČERMÁKOVÁ, Marie. *Proměny současné české rodiny: rodina-gender-stratifikace*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 2000, 170 s. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 28. ISBN 80-858-5093-1.
- DUDOVÁ, Radka. Rozporuplné diskursy otcovství. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006, roč. 7, č. 2/2006, s. 6-10 [cit. 2014-07-23]. ISSN 1213-0028. Dostupné z: <http://www.genderonline.cz/cs/issue/6-rocnik-7-cislo-2-2006-feminismus-v-praxi/53>
- FORMÁNKOVÁ, Lenka. Změny v rodinné politice ČR v mezinárodním kontextu In: *Rodinná politika II: zaměřeno na kontext změn mateřské a rodičovské* Praha: Gender Studies, 2012. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/f26ec32f53a15794cd9388a660de0a25/rodinna-politika.pdf
- FRIDRICH, Karel. Otcovství. In: *Zdravé rodičovství na téma otcovství: sborník konference : Brno 26.11. 2004*. Vyd. neuv. Brno: Centrum naděje a pomoci (CENAP), 2004, s. 8-10.
- FROMM, Erich. *Umění milovat*. Vyd. 6. Praha: Český klub, 2010, 125 s. ISBN 978-80-86922-32-4.
- GABRIEL, Václav. *Výchova rodinná: pro naše rodiče a vychovatele*. Praha: Libuše, matice zábavy a vědění, 1898, 159 s.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. neuv. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s. ISBN 80-7203-124-4.
- GUTMANOVÁ, Laura. *Mateřství a setkání ženy s vlastním stínem: Životní krize a emociální revoluce*. Vyd. 1. Praha: Maitrea, 2013, 301 s. ISBN 978-80-87249-46-8.
- GULÁŠOVA, Ivica. Výchova dětí v rodině. In: *Zdravé rodičovství na téma otcovství: sborník konference : Brno 26.11. 2004*. Vyd. neuv. Brno: Centrum naděje a pomoci (CENAP), 2004, s. 64-68.
- HAVELKOVÁ, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: *abc feminismu*. Vyd. neuv. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 169-182. ISBN 80-903228-3-2.

- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Vyd. 2. aktualiz. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- CHMELAŘOVÁ, Hana. Tátové v historii. In: *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 26 - 35. ISBN 978-80-903228-9-1.
- JARKOVSKÁ, Lucie. Prohlédněme genderové stereotypy. In: *abc feminismu*. Vyd. neuv. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 19-27. ISBN 80-903228-3-2.
- JUKLOVÁ, Kateřina. Kvalitativní analýza a zpracování dat. In: SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, s. 213-233. ISSN 978-80-7367-778-7.
- KELLER, Jan. *Nedomyšlená společnost*. Vyd. 2. Brno: Doplněk, 1995, 125 s. ISBN 80-85765-41-1.
- KOMÁREK, Stanislav. *Muž jako evoluční inovace?: eseje o maskulinitě, její etologii, životních strategiích a proměnách*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, 264 s. ISBN 80-200-2086-1.
- KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999, 165 s. ISBN 80-7041-135-X.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN. 215 s. 978-80-7367-383-3.
- LIPOVETSKY, Gilles. *Třetí žena: neměnnost a proměny ženství*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2007. 329 s. Střed. ISBN 978-80-7260-171-4.
- LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. 423 s. Galileo. ISBN 978-80-200-1719-2.
- MAREŠ, Petr. Sňatkový trh - koncepty a modely: východisko výzkumu reprodukce rodin. In: *Modernizace a česká rodina: sborník prezentací na Sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou Sociálních Studií Masarykovy Univerzity v Brně = Modernization and the Czech family*. Vyd. 1. Brno: Barrister, 2003, s. 75 - 95. ISBN 80-86598-61-6.
- MAŘÍKOVÁ, Hana a Marta VOHLÍDALOVÁ. *Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007, 103 s. ISBN 978-80-7330-135-4.
- MAŘÍKOVÁ, Hana. Pečující otcové: příběhy plné odlišnosti. *Sociologický časopis* Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2009, č. 1/2009, s. 89-113 ISSN 0038-0288.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Vyd. 1. Praha: AVICENUM, zdravotnické nakladatelství, 1986, 336 s. ISBN neuv.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Vyd. neuv. Praha: Portál, 1994, 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 3. rozš. a přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. ISBN 80-86429-19-9.

- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Vyd. neuv. Praha: SLON, 2006, 311 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 38 sv. ISBN 80-86429-58-X.
- NOVÁK, Tomáš. *Vztah otce a syna*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008, 136 s. ISBN 978-80-247-2079-1.
- NOVÁK, Tomáš. *Vztah otce a dcery*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2009, 125 s. ISBN 978-80-247-2078-4.
- NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli: Význam otce v rodině*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2013, 127 s. ISBN 978-80-247-4498-8.
- PALÁN, Zdeněk. *Lidské zdroje. Výkladový slovník*. 1.vyd. Praha: Academia, 2002, 280 s. ISBN 80-200-0950-7.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 3. rozš. a aktual. vyd. Praha: Portál, 2001, 322 s. ISBN 80-7178-579-2.
- RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC. *České výchovné hodnoty: tradiční nebo moderní?* In Rabušic, L. (Ed.): *České hodnoty 1991-1999*. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s. 127-147. Sociální studia 6. ISBN 80-210-2623-5.
- RADIMSKÁ, Radka. *Mateřství, otcovství a moc. Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2002, roč. 2002, č. 4, s. 1-3 ISSN 1213-0028.
- RAUS, Pavel. *Role otce v rodině* In: *Zdravé rodičovství na téma otcovství: sborník konference : Brno 26.11.2004*. Vyd. neuv. Brno: Centrum naděje a pomoci (CENAP), 2004, s. 55-56.
- RENZETTI, Claire M. *Ženy, muži a společnost*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, 624 s. ISBN 80-246-0525-2.
- ROBINSON, Bryan E a Robert L BARRET. *The developing father: emerging roles in contemporary society*. Vyd. neuv. New York: Guilford Press, 1986, 224 s. ISBN 0-89862-905-5.
- SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 128 s. ISBN 80-717-8249-1.
- SEDLÁČEK, Lukáš. *Úvod*. In: *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 4 - 9. ISBN 978-80-903228-9-1.
- SKOČOVSKÝ, Karel. *O těhotenství tatínků*. In: *Zdravé rodičovství na téma otcovství: sborník konference : Brno 26.11. 2004*. Vyd. neuv. Brno: Centrum naděje a pomoci (CENAP), 2004, s. 23-21.
- SMAHEL, Rudolf. *Výchova ke zralému otcovství* In: *Zdravé rodičovství na téma otcovství: sborník konference : Brno 26.11. 2004*. Vyd. neuv. Brno: Centrum naděje a pomoci (CENAP), 2004, s. 17-21.
- ŠTĚTINOVÁ, Markéta. *Mezinárodní srovnání plodnosti*. Praha, 2011. Dostupné z: <http://isis.vse.cz/lide/clovek.pl?id=934;zalozka=13;studium=89413> Bakalářská práce. Vysoká škola ekonomická v Praze. Vedoucí práce Doc.Ing. Jitka Langhamrová, CSc.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. SCAN. ISBN 80-858-3460-X.

TÄUBNER, Vladimír. *Otec a jeho některé funkce v rodině*. Hradec Králové: Krajské kulturní středisko, 1989, 21 s. ISBN 80-85181-06-1.

TESAŘ, František. *Matka vychovatelka dítěte: Prospěšné rady rodičům*. Praha: Kněhtiskárny Josefa Koláře, 1877, 65 s.

VÁCLAVOVÁ, Olga. Otec – jeho vliv na vývoj dítěte a mító v rodině In: *Zdravé rodičovství na téma otcovství: sborník konference : Brno 26.11. 2004*. Vyd. neuv. Brno: Centrum naděje a pomoci (CENAP), 2004, s. 11-16.

VALOUCHOVÁ, Anna. Aktivní otcovství, jak zákon káže. In: *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 36 - 41. ISBN 978-80-903228-9-1.

Velký sociologický slovník: I. svazek A-O. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

ZACHOVAL, Jan. *Rodinná výchova*. Vyd. neuv. Praha: Školní nakladatelství, 1923, 194 s.

ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: Archetyp otce a dějiny otcovství*. Vyd. 1. Praha: PROSTOR, 2005, 308 s. ISBN 80-7260-145-8.

Další zdroje

Česká republika. ÚZ: Zákoník práce 2012. In: Ostrava: Sagit, 2011, č. 866. ISBN 978-80-7208-866-7.

Česká republika. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Dostupné z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/nemocenske-pojisteni/uvod.aspx>

Česká republika. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/zakon-o-statni-socialni-podpore>

Domácnosti podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011 – Česká republika a kraje. *Český statistický úřad*. [online]. 2013 [cit. 2014-05-22]. Dostupné z: <http://www.pardubice.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/p/10000-13>

Komentář: Vývoj na trhu práce v 1. čtvrtletí 2014. *Český statistický úřad*. [online]. 2014 [cit. 2014-07-22]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/cpmz060514analyza14.doc>

KRISTKOVÁ, Alena. *Životní styl singles*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2012. 81 s. Bakalářská práce.

Míry zaměstnanosti, nezaměstnanosti a ekonomické aktivity – únor 2013. *Český statistický úřad*. [online]. 2013 [cit. 2014-07-22]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/cnez04021313.doc>

Rozvodovost. *Český statistický úřad*. [online]. 2013 [cit. 2014-05-22]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Sladování pracovního a rodinného života v České republice. *Český statistický úřad*. [online]. 2011 [cit. 2015-01-21]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/sladovani_pracovniho_a_rodinneho_zivota_v_cr20110602

Zaostřeno na ženy a muže 2013. *Český statistický úřad*. [online]. 2014 [cit. 2014-07-22]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/kapitola/1413-13-r_2013-14

Příloha č. 1 – rozhovor Jan

Jan, 39 let, vysokoškolské vzdělání, ženatý, syn 3 roky

Rozhovor ze dne 4. května 2014

První sada otázek je o tvých představách a o pojmech týkající se otcovství. Co ti říká pojem aktivní otcovství, nebo co si pod ním představuješ?

Definici žádnou neznám. No aktivní je, že se ten otec zapojuje. Že to není formální figurka, která domů nosí peníze, ale v mé představě je to táta, který pomáhá s výchovou těch dětí, s péčí o ně, dělá jim svačiny, večeře, vodí je do školky, hraje si s těma dětma, vodí je na výlety, prostě je aktivním prvkem. Což je asi ten jiný model, než ten tradicionistickej, kdy ten táta fakt jen vydělával peníze a veškerou péči o děti – praní plínek, přebalování - dělaly maminky.

Myslím, že jsi to řekl naprosto přesně. Další pojem je dobrý otec.

Tak to asi souvisí s tím aktivním otcovstvím. No dobrý otec?

Jaký by měl mít například vlastnosti?

Měl by mít ty děti rád, měl by se o ně starat a měl by mít zájem na tom, aby byly dobře vychované. Aby byly vytvořeny základy pro to, aby byly úspěšný... to neudělá on, ale aby byly základy, aby byly vzdělaný nebo měly nějaký řemeslo, aby se uměly chovat, měly nějakou sociální inteligenci. Měly by ho mít ty děti rády, přirozeně, spontánně, protože si ho prostě kvůli něčemu váží, že jim je vzorem, že jim něco dal, nějakou péči.

Jakou jsi měl představu o otcovství? Jaké to je být otcem a jak se lišily tvoje představy a realita?

No, nějakou představu... no jelikož mám svýho otce a moje okolí, tak prostě... nevím. No představu jsem měl asi takovou normální, že člověk, když má dítě, tak se o něj nějak stará a podobně. Že se mu ten život asi trošku změní, že se musí v něčem omezit. A ta realita je víceméně podobná. Já si myslím, že mě to nijak jakoby nezaskočilo.

A připravoval ses nějak na otcovství? Když ses dozvěděl, že čekáte dítě, četl jsi nějaký knížky, studoval internet, nebo ses radil s kamarádama?

S kamarádama jsem to neprobíral určitě. Speciálně asi ne. Víím, že nějakou knížku mě Hanička tehdy koupila. Tu jsem si jako přečetl se zájmem, ale zase něco tak úplně převratnýho tam pro mě nebylo, krom takových těch všeobecných upozornění, že se člověku ten život trošku změní, přeuspořádají se malinko ty hodnoty. Možná jsem to tak trochu podvědomě, ne plně uvědoměle, ale podvědomě něco takovýho věděl, že to v tom životě tak bude.

Já víím, že ty jsi u porodu byl. Jaký to byl pro tebe zážitek?

Super.

Myslíš, že ten tvůj zážitek z porodu, měl vliv na vztah mezi tebou a tvojí ženou a mezi tebou a dítětem?

No jestli to má nějaký úplný vliv, to nevím, ale pro mě to byl silnej zážitek. Já jsem strašně rád, že jsem u toho byl. Myslím si, že jako jsem tam byl platnej, že jsem tam nebyl jen tak do počtu, že jsem fakt té Haničce pomáhal a tlumočil pokyny těch zdravotníků, jak má dejchat a povzbuzoval ji, že to dokáže a podobně. No a je super, když je člověk přímo u toho okamžiku zrození a najednou tu prostě je ten človíček. Takže možná, já nevím, jak bych to cítil nějaký ten vztah k Haničce a k Toníkovi,

kdybych u toho nebyl, ale rozhodně to jako nemělo žádný negativní vliv a jestli to nějaký posilující vliv mělo, pak určitě ten pozitivní.

Doporučoval bys tedy jít k porodu?

No určitě.

A to, že půjdeš k porodu, to bylo tvoje rozhodnutí, nebo to bylo přání manželky?

Asi společný. Hanička to chtěla a já jsem u toho chtěl bejt. A já si myslím, že když ta možnost je, takže je to dobrá podpora a přeci je to pro tu ženskou nějaká fyzická i psychická zátěž a ten partner by ji měl v tom podporovat. Přece proto jsme spolu, abychom si pomáhali.

Kolik hodin denně se věnuješ dítěti?

Těžko říct. To je různý, jestli je to všední den, nebo o víkendu. To je různý, ale když to tak vezmu, každý všední den je to hodinku po ránu, když si ke mně vleze do postele, nebo mu pomáhám s jeho strojením a oblíkáním a podobně. Defakto ho většinu všedních dnů ukládám, takže to je další, nějaká večere. Takže všední den tak od dvou do čtyř hodin, někdy samozřejmě dýl, třeba už od čtvrtý, pátý až do jeho spaní. No a o víkendu je to taky proměnlivý. No když to tak zprůměruju, tak tři čtyři hodiny denně se mu nějak věnuju a z toho tak hodinu, dvě jsou, že jsme spolu fakt jenom sami dva.

A s tím množstvím času, který máš na Toníka, jsi spokojený?

To je relativní. Když přijdu v šest večer z práce, tak si ho zase tak moc neužiju, protože pokud se najím a začnu se mu věnovat v těch sedm hodin, o půl sedmý, tak je to třeba ta hodinka a půl než jde spát, takže to jsou takový ty technický úkoly. Jednou jsem si říkal, co bych mohl udělat, abych byl s ním víc. No a to bych musel chodit z práce ve čtyři, ale to by znamenalo, že bych zase do práce odcházel o půl sedmý a to je ta hodina, kdy jsme spolu ráno, kdy si ke mně vleze do postele a kdy si tam vyprávíme, hrajeme si, blbneme. Takže ten den natahovací prostě není.

Tak teď se přesuneme k tvým kompetencím. Jaký činnosti s Toníkem děláš? A je něco, co s ním děláš jenom ty?

No stoprocentně moje asi nejsou, ale v podstatě ho většinou dávám spát ve všední den a většinou i o víkendu. Uspávání, večerní koupání, čištění zubů, relativně často i to ranní vstávání, oblečení. Když byl malej, tak koupání jeho, jako mimina, to jsem dělal z devadesáti procent já, když jsem byl doma. A hraní si. Takovýto hraní si, blbnutí, vození na koníčkoví, vyhazování, tak to je taková hodně moje aktivita. Hanička ta se víc zaměřuje na ty edukativní věci, kde ho jakoby vyučuje, učí, ale takovýho to hraní, blbnutí s autíčkama po podlaze, tak na to je tatínek dobrej.

A kdybychom ty aktivity, nebo činnosti rozšířili na domácnost?

Hodně dělání velkejch nákupů. Hanička dělá ty provozní, chleba a banány, ale jednou za tejdén, vlastně takový ten velkej nákup, tu všeho chuť, dělám já. Péče o trávník na zahradě, i když tu zahradu sdílíme, ale víc toho dělám já. Hanička si okope ty svý záhonky. Samozřejmě veškerý domácí údržbový práce. Opravit něco, natřít. Péče o auto.

A co volnočasový aktivity?

To určitě. Dovolená – kam pojedeme, kdy pojedeme, jakým způsobem pojedeme, co bude o víkendu. Je to dohoda, ne že bych to určil, ale pokud Hanička řekne jo, pojedeme někam na hory, tak já to pak naplánuju.

A je něco, co odmítáš v domácnosti dělat? Nebo co opravdu nerad děláš?

Nerad myju nádobí, ale to neznamená, že to nikdy neudělám, když je to potřeba. A jinak asi když je potřeba, tak pomůžu se vším. Jako jsou činnosti, který že bych

vytíral podlahu, to ne, ale když je potřeba, tak i vytřu a záchod umyju, když je potřeba vyluxovat, tak vyluxuju. Normálně to nedělám, ale že by bylo něco, kde by byla nulová tolerance, tak to asi ne.

Co se týká domácnosti, péče o dítě, jste s Hankou spíše rovnocenní partneři, a nebo tě spíše úkoluje, říká ti, co je potřeba udělat?

Hm, no nejsme rovnocenný v tom, kolik času kdo tomu věnuje. Ona je s ním od rána do večera. A úkoluje? No myslím, že je to spíše o dohodě. To co dělám, ty hlavní činnosti, ty dělám dobrovolně, protože s ním chci být a samozřejmě někdy to je jakoby jistý úkol, nebo spíše upozornění, že je potřeba ho převlíct, nebo teď mi s ním pomoz, protože jsem unavená, ale já to chápu, neberu to jako úkolování. Určitě je sada nějakých činností, věcí, který dělám, když se starám o Toníka, kdy mě Hanička jakoby instruuje, co je dobrý udělat, ale ne úkoluje.

Myslíš, že role ve vaší rodině, jsou ještě rozděleny podle těch tradičních pravidel, co je mužská a ženská práce, nebo je to spíše o dohodě?

Tak je to dohoda, ale v té dohodě převládá to, že uklízení, vaření samozřejmě dělá Hanička. A nebo tyhle činnosti dělám v okamžiku, kdy není doma. Sice je to ten standartní konzervativní model, ale víceméně to vyplývá z dohody, Hanička to akceptuje i z těch jakoby časových podmínek. Já jsem přes den v práci a tak nemůžu vařit dítěti. Přece nebudu večer vařit něco, co si oni potom budou přes den ohřívat.

Kdyby manželka na pár dní odjela, dokázal by ses o dítě postarat?

Určitě. Hanička už párkrát na víkend někam odjela. Většinou pak jedeme s Toníkem k babičce. Ale zvládl bych to i sám.

Myslíš si, že jsou matky lepší pečovatelky o děti, že to mají biologicky dané, a nebo jde o naučenou činnost, kterou stejně dobře mohou vykonávat i otcové?

Těžko říct. Jako určitě jsou chlapi, kteří jsou na mateřský, a myslím si, že to zvládají, že se to naučí a že pak ve finále určitě budou znát konkrétní potřeby svých dětí líp než ta matka, protože hold jsou s ním častěji. Ale možná, že ty ženský něco od přírody mají, nějakou tu vyšší míru trpělivosti a ty výdrže, protože někdy je to hroznej záhul. (smích)

Jak docházíte spolu s manželkou k určitému rozhodnutí? Třeba když máte nějaký problém, je někdo z vás ten dominantní, kdo rozhodne, jak se to bude řešit, a nebo máte každý svou oblast, ve které rozhodujete?

Spíše je to o dohodě. Někdy ta dohoda je spontánní, někdy je to otázka nějakého kompromisu, ale nedokážu říct, že by byla nějaká oblast, kde se spíš jeden vždy podřizoval druhému. Spíše to závisí na situaci, jednou se podřídím já jí, jednou ona mě. Spíše si o tom popovídáme anebo se o tom i v uvozovkách pohádáme, ale ve finále se k něčemu dobereme.

A je tedy u vás někdo pomyslnou hlavou rodiny?

Já myslím, že oba se dohodneme. Jo, jsou věci, kdy třeba Hanička důvěřuje mě v ekonomickém rozhodování o financích, kam pojedeme na dovolenou. No a já zase jí důvěřuju v otázkách zdravotních, jak léčit dítě, když je nachlazený, to je zase víc na ní. Věřím, že ona má větší zkušenost. Zase ona mě respektuje v těch ekonomických otázkách, že mám větší zkušenost. Ale vzájemně nikdy nic neděláme bez vědomí toho druhého, nebo vyloženě něco, co by bylo v rozporu s jeho názorem.

A tím si mě asi rovnou i odpověděl na otázku, kdo je hlavním ekonomem rodiny.

To jsem asi já. Účet je můj, ten společnej, myslím primárně na mě psanej.

Když se ještě vrátíme k rodičovské dovolené, uvažoval jsi, že bys zůstal doma s dítětem ty?

Vzhledem k tomu, že máme dost velkou disproporci v tom, kdo vydělá, tak to bylo jasné. Ale já ani nevím, jestli bych se na to cejtil. Já si myslím, že pokud ta žena může a není to fakt z nějakých těžce racionálních důvodů, tak si myslím, že ta ženská má asi fakt od přírody lepší dispozice k tomu.

Takže si myslíš, že by tě to ani nenaplňovalo, zůstat doma s dítětem?

Hm, jako nenaplňovalo, no bylo by to zajímavý, takový ty alternativní modely, kdy kromě ženský n-letý mateřský by měli mít šanci třeba na šestitýdenní rodičovskou i chlapi.

Myslíš jako je to ve Švédsku?

Tak mně by se to líbilo, kdyby obecně byla taková možnost. Pro mě by to asi byl i takovej hezkej kariérní oddych, kdy někteří manažeři si vezmou půl roku neplacený volno a jedou meditovat do Tibetu, tak já bych šest neděl strávil jenom s dítětem a myslím si, že by to bylo super. Ale ta možnost tady není a pak zvlášť v tom raným věku asi, kdy ta ženská kojí, to vlastně ani technicky nejde.

Takže ten švédský model, kdy část rodičovské dovolené je určená pro otce, bys nezavrhoval?

Ne, to ne. Já si myslím, že některým tatínkům to pomůže buď upevnit to pouto s tím dítětem, a nebo jakoby poznat, protože... třeba já si uvědomuju, jak je to strašně náročný... taky mě to strašně obohatilo, ale někteří ti otcové jsou povrchní a myslí si, jaká je to děsná pohodička bejt s dítětem a ono by je to možná víc přimělo k tomu, aby si vážili té práce té ženy.

A jak ty se tedy díváš na otce, kteří zůstávají doma na rodičovský dovolené?

Do jistý míry klobouk dolů. (smích) Protože podle mě je to náročný. Já zatím s čím jsem se setkal, tak to většinou byly fakt takový ty materiální důvody, že prostě žena je schopna vydělat víc, takže to je praktičtější, když doma zůstane ten chlap. No schvaluju to, nemám s tím nějaký problém.

Takže v nich nevidíš „podpantofláky“, nebo „bačkory“?

To mě vůbec nepřijde. Podle mě to vůbec není o tom, že by to byla nějaká známka mužnosti, nebo zženštilosti. S tím bych to vůbec nikdy nespojoval.

V čem si myslíš, že je role otce nezastupitelná?

No vzor chování a jakoby že si to dítě obecně odpozoruje modely chování mužského a ženského, tu schopnost nacházet kompromisy. Podle mě, co jsem se kdy setkal s bývalýma přítelkyněma nebo láskama, který byly z neúplnejch rodin, tak mně přišlo, že ty holky měly problém akceptovat to mužský chování, nebo rozumět mu a docházet k nějakým kompromisům. Jakoby ta otcovská role ve smyslu té úplnosti rodiny, kdy pak to dítě prostě sleduje to chování, naučí se, že jednou ustoupí mamka, jednou tatínek, že ví, že maminka jednou ustoupí, ale jen zdánlivě, protože tatínek vypadá jako ta hlava rodiny, ale maminka je ten krk, který ní otáčí. Prostě, že se dají najít ty modely, kdy nakonec oba jsou spokojený a to je to důležité. Ale pokud tam ta role chybí a to dítě pozoruje jenom role té matky, a nebo naopak jenom role toho otce, a chybí tam ten druhý parter, tak v tom si myslím, že to je pro ty děti z těch neúplnejch rodin určitý mínus, nebo nevýhoda v těch následnejch partnerskejch vztazích.

A jakou roli ty chceš mít v životě svých dětí?

Byl bych rád nějakým vzorem dobrým, pozitivním. Určitě, dokud jsou malý, tak ochráncem, tím, kdo je zabezpečí, kdo je něco naučí, kdo je vychovává. Tím kdo jim snad nějakou přirozenou cestou nastaví nějakou hodnotovou žebříček, aby pro ně bylo

důležitý to, co je důležitý i pro mě, aby možná víc upřednostňovaly nějaký mravní hodnoty jako je slušnost, pořádek před nějakýma materiálníma. Dát jim dobrý vychování, spolu s nějakou ekonomickou, sociální jistotou – jistotou toho vztahu a zázemí rodinného.

Ty už si trochu nat'ukl ty hodnoty. Mohl bys to rozvést? Jaké hodnoty bys rád jako otec svým dětem předal, co je nejdůležitější? Ať už to jsou ty tradiční hodnoty, a nebo ty moderní.

Myslím, že to byl můj dědeček, který mý mamince napsal do památníku: „Chovej se vždy tak, aby ses každému mohla podívat zpřímá do očí.“ A tak to jsou věci, který bych i já rád těm dětem dal – upřímnost, skromnost, pravdomluvnost, férovost, spravedlivost, smysl pro nějaký pořádek a morálku. Ostrý lokty? No těžko říct, tohle se těžko učí. Některý rodiče posílají malý kluky na judo a nevím jaký bojový umění, ale nevím... ale na druhou stranu je potřeba jim jako otec dát i mužský vzory chování - chovat se slušně, neagresivně, ale zase si nenechat dělat na hlavu. Umět se ozvat.

Jakým způsobem vychovááte, jaký metody používáte při výchově?

S ohledem na jeho věk tak mentorování, nikoliv kaučování. Tříletý dítě asi kaučovat nejde (smích). Takže je to fakt mentorování, když to vezmu v tom nejklassičtějším - tohle dělej, tohle dělej a tohle nedělej. Ale ne myslím si, že Hanička se mu věnuje hodně, já taky, že ho vede prostě k nějakým pravidlům, zásadám a smyslu pro pořádek, téměř bez výjimek, což je asi pro ty děcka důležitý. A na Toníkovi to vidím, jak ho nějaká výjimka hned rozhodí... jak jsou boty na druhý straně předsíně, tak je musí hned přenýst, jinak to nejde. No, a jaký další pravidla?

Metody. Jde o to jestli používáte třeba tresty, pochvaly, jestli stanovujete hranice, a nebo ho naopak necháváte dělat, to co si přeje, taková ta volná výchova.

Spíše ta pravidla. Tresty ne, ty fyzický zatím nepoužíváme. I když já si myslím, že když to nejde jinak, tak jo. Ale my jedeme podle „Respektovat a být respektován“. To znamená, že naše filozofie je, nechat dopadnout následky toho jednání. Takže když prostě se neoblečeš, tak hold ti bude zima. Samozřejmě nějak rozumně, nenechám to dítě, aby někde spadlo na rozpálený kamna a podobně, ale v nějaký rozumný míře, aby fakt... když to rozbiješ, nekoupím ti novou hračku a nebudeš ji mít a pocítíš sám ten důsledek. To mi přijde jako rozumný. A motivace určitě taky, ale ne uplácení nějakýma sladkostma nebo něčím.

Čím tě otcovství obohatilo a co ti naopak vzalo?

Čím mě obohatilo? No prostě vším. Je to super mít kluka, nebo dítě. Pro mě nejšťastnější den mého života byl, když se Toník narodil. To já hodnotím nad svatbu, nebo takový věci, protože svatba je vyvrcholením nějakýho vztahu, že se to jenom v uvozovkách formálně změní, ale když tady je najednou lidská bytost, která jakoby pochází ze mě, tak to je úžasný. Prostě člověk ví, že má nějakýho následovníka. Může mu předávat nějaký hodnoty, byť to dělá nějak intuitivně bez nějaký přesný metody. Ale je to prostě super, když člověk vidí, že něco pokračuje, že může to dítě nějak obohatit. Ne si snad do něj projektovat svý sny, jako to někteří rodiče dělají, že si, co se jim v životě nepovedlo, že si myslej, že z dítěte bude hokejovej šampión, nebo tenista světový úrovně. Ale je to fajn. Jsou to zas nový zážitky, nový pocity. Celý ten vývoj toho dítěte, jak se mění každé den, jak roste, jak fyzicky tak nějakajma motorickajma schopnostma, tím jak začne mluvit, začne skládat celý věty. Prostě přijde mě, že to člověka nějak naplňuje, přináší mu to nějaký vnitřní uspokojení.

A vzalo ti otcovství něco? Nějaká negativa?

Těžko říct. Tak člověk je určitě omezen v některých svých volnočasových aktivitách. Protože prostě ten den není nafukovací a člověk tráví i s dojížděním v práci deset, jedenáct hodin a osm hodin spí, tak kolik mu zbývá toho volného času? Ale já to jako nehodnotím, že mi to vzalo. Já vím samozřejmě, když se narodil Toník, tak jsem přestal jezdit s tou kapelou, ale to bylo moje dobrovolný rozhodnutí. Já to neberu, v tom čistě racionálním slova smyslu ano vzalo, na některé věci už nemám tolik času, nebo se jim nevěnuju, ale já se raději starám o toho Tonika. Připadá mi to jako hodnotnější, užitečnější a mě více naplňující.

Někteří tatínci mi říkali, že otcovství jim přineslo i větší míru strachu – jak o sebe, jako o živitele, tak i o ty děti. Jak ty to pocítuješ?

Asi jo, ale není to něco, co by mě jakoby svazovalo. U mě ten strach samozřejmě přijde. Onemocní dítě, tak člověk přemejšlí, aby to nebylo něco vážného. Asi když to dítě vezu v autě, tak možná nebudu předjíždět a jindy bych to auto předjel a teď počkám na přehlednější úsek. Ale že by to bylo něco, co bych si nějak hmatatelně uvědomoval, to asi ne.

Jak hodnotíš sám sebe jako otce?

To nevím, to musej říct jiný. Tak jako myslím že snad nejsem... no řekl bych že snad jsem v té lepší polovině spektra, protože určitě ještě spousta dnešních tatíneků, který jako moc k těm dětem nejsou. Ale když se dívám na své kamarády, tak si myslím, že se to mění. Bud' žiju v nějaký specifický sociální skupině, možná trochu ano, protože kamarádi jsou většinou s nějakým vyšším vzděláním a možná s nějakým vyšším sociálním statutem, takže mají podobným přístup, že se fakt o ty děti staraj. Když trávíme ty společný víkendy, tak vidím, že ty tatínkové jdou ty děti uspávat, pomáhaj je koupat, tak to funguje. Všichni chápou, že si to chtějí i ty ženy užít, tak prostě jeden večer se staraj maminky a tatínkové jdou na pivo a příští večer se starají tatínkové a maminky si daj víno.

Tak a teď se dostáváme k poslední sadě otázek, která se týká mezigenerační změny v otcovství. Mohl bys porovnat sebe a tvého otce?

No nevím, jak se o mě staral můj otec, když jsem byl ve věku Tonika, to si člověk nepamatuje. Ale myslím si, že se tomu dítěti věnuju víc. Jakože já si zase tak moc nepamatuju, že bych se svým tátou jezdil po výletech, nebo že by mě vodil do nějakých kroužků, což si myslím, že já dělat budu. Do školky ho od září budu vozit já a na výlety s ním jezdit chci, protože mě to baví. Jak mám tu partu kamarádů, tak prostě nějaký ty expedice Apalucha, tatínkové s dětma, provádět budeme. Myslím, že se to mění, že i já víc pomáhám doma, než třeba můj otec mé matce v domácnosti a podobně.

Vzpomínáš si, že by tvůj taťka při výchově něco dělal, co sis říkal, že takhle svoje děti ty vychovávat nebudeš? A teď to třeba děláš taky?

(smích) Já nevím. Pro mě je trošku záhadou, že já mám nějaký svý hodnoty, který jakoby si neuvědomuju, jakýma konkrétníma úkonama, nebo činnostma, mě je rodiče vstúpili, tím pádem se mně těžko napodobuje a jediný, co mě tak asi napadá je osobní příklad. Nejsilnější pro to dítě je kopírování, takže mě nikdy rodiče neříkali, bud' skromnej, ale asi tím, že oni byli skromný, že se nekupovali, žádný modní výstřelky a žili skromně, neutráceli za blbosti, tak já jsem taky skromnej. Takže je to asi hodně osobní vzor. Ale ty ses ptala, jestli můj otec dělal něco, co bych já nedělal. Nevím, asi nic takovýho nemám.

Používal tvůj otec fyzický tresty, který, jak jsi říkal, vy nepoužíváte?

Asi ne, nás když už někdo seřezal, tak spíš máma, ale to byly takový ty výjimečný situace, kdy bych asi ani já neváhal, taková ta opravdová rošťárna, neustálý zlobení a pošťuchování.

A vnímal jsi svého tat'ku jako hlavu rodiny, nebo to byla spíše ta mamka?

No na to vychovávání to byla spíš máma, ale jako hlava rodiny... takovýto rozhodování, co, kdo, tak to bylo asi společný. Ale taková ta péče o nás, vychovávání ve smyslu řešení nějakých prohřešků, tak to byla ta máma. Takový ten hodně tradiční model.

A kdo s vámi třeba dělal úkoly do školy?

Taky máma.

A byl pro tebe teda tat'ka vzorem a autoritou?

No byl. Já myslím, že pro každého kluka je jeho táta největší borec, co všechno umí, má nejmoc síly a tak dál.

Považuješ tedy svého otce za „dobrého otce“?

Já myslím, že jo, ale myslím si, že se nám třeba mohl víc věnovat. Faktem je, že jak to říct? Ono přes ten tejdén, ty tatínkové, to fakt maj těžký, když s tím dítětem nejsou každý den, ale o víkendech je pravda, že zmizeli třeba na fotbal. A že jsme neměli moc ten model tradiční dovolené, že jo? To bylo takový zvláštní, že naši s námi nikam nejezdili a dovolená byla spíš, že jsme byli doma s mamkou a jezdili s ní k vodě a táta sušil seno. Tak si myslím, že by bylo fajn, kdyby si člověk užil víc i toho tatínka v roli toho, s kým jezdí na ty výlety. Ale třeba když jsme byli starší, tak jsme s ním jezdili na výlety třeba do Prahy a tak.

Poslední otázka. Je něco, na co jsem se tě neptala, a ty bys k otcovství ještě rád řekl?

Nevím... Jsem rád, že jsem otcem a chtěl bych být ještě vícenásobným otcem. Pro mě je prostě mít děti takový naplnění soužití dvou lidí.